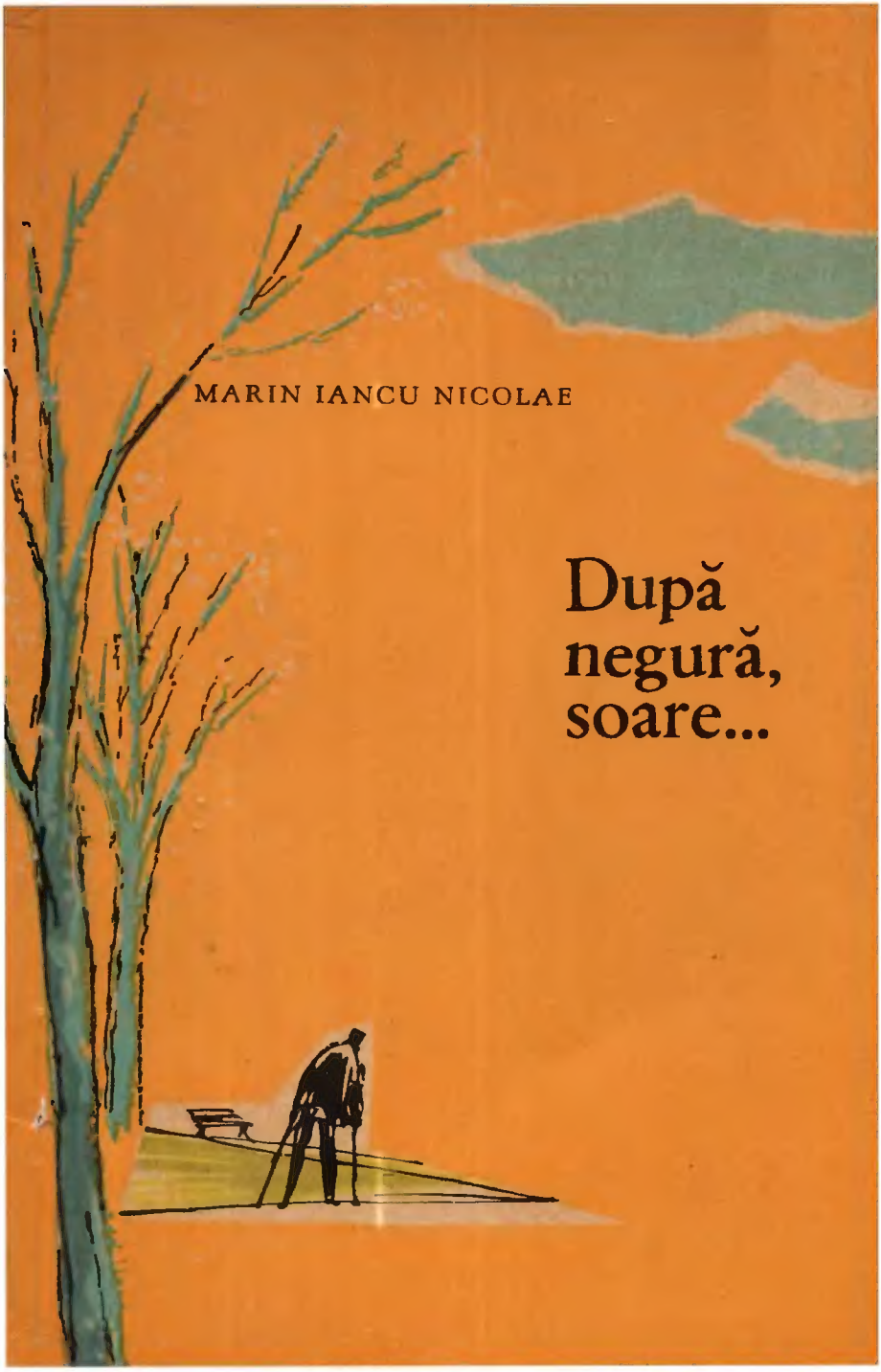

MARIN IANCU NICOLAE

După negură, soare...

MARIN IANCU NICOLAE

După negură, soare...

EDITURA TINERETULUI

Ilustrații de MIHU VULCĂNESCU

București, spitalul de copii, mai 1916

Pentru că am împlinit astăzi 9 ani, doctorul mi-a dăruit o carte de povești și un caiet gros de dictando.

Este chiar caietul pe care scriu aceste rînduri. Are două sute de file și coperți galbene, cartonate. Numai cotorul și colțurile sînt din pînză de culoarea vișinei coapte. E foarte frumos.

— Ce să scriu în el, domnule doctor ? l-am întrebat nedumerit.

— Să scrii tot ce-ți va trece prin minte. Am observat că pe toate cărțile pe care le-ai citit de cînd ești la spital ți-ai însemnat fel de fel de păreri. Mi-au plăcut, să știi. Nu-mi place însă c-ai mîzgălit cărțile, și de aceea ți-am adus acest caiet. Scrie în el tot ce vrei și păstrează cărțile curate.

Mi-am simțit obrajii înflăcărați și mi-am coborît privirea.

Doctorul a început să rîdă și, apucîndu-mă ușor de bărbie, mi-a ridicat în sus capul și mi-a spus :

— Te-ai înroșit ca o fetiță. Treabă e asta ?

Cînd a ajuns lîngă ușă, s-a mai întors o dată spre mine și a adăugat serios :

— Nu ar fi rău să treci în caiet din cînd în cînd întîmplările mai însemnate din viața ta. Mai întîi ți s-ar obișnui mîna cu scrisul, și apoi...

N-am mai auzit sfîrşitul sfatului său. Tocmai atunci vecinul meu de pat, care a fost operat azi-dimineaţă, a început să se vaiete.

Am mîngîiat caietul mult timp. Filele lui albe, de hîrtie bună, au miros proaspăt şi plăcut. Am luat creionul, mi-am pus perna pe genunchi şi am scris cele de faţă.

Sfatul doctorului de a trece în caiet unele întîmplări din viaţa mea m-a vrăjit parcă. Cred că am să scriu mult astăzi, pentru că trebuie să povestesc şi unele fapte şi întîmplări din trecut. Altfel, cele ce voi scrie în viitor nu vor avea un înţeles limpede.

Sînt aici, în spital, de un an şi jumătate. M-a adus tata, nădăjduind că doctorii mă vor face bine de picioare.

Eu — mi-a spus mama — nu m-am născut aşa. Abia cînd împlinisem trei luni m-am îmbolnăvit şi am rămas cu picioarele moi.

Tata este hamal în portul Constanţa. Acolo, la Constanţa, este şi casa noastră, la Anadolchioi. O casă mică, cu pereţi albi şi cu acoperişul de olane. Chiar lîngă horn, două berze şi-au făcut de mult cuib. Ele vin la cuibul lor în fiecare primăvară. Atunci mama mă scoate în curte şi mă aşază pe laviţa de sub dudul din mijlocul bătăturii. De acolo se vede bine cuibul berzelor, şi eu nu mă mai satur să le privesc.

La început barza şade liniştită zile în şir în cuibul ei, iar bărzoiul o păzeşte, stînd numai într-un picior şi privind atent în depărtare. Din cînd în cînd ridică capul şi începe să tocănească din pliscul lui lung : taca-taca, taca-taca.

Şi alte vietăţi trăiesc pe lîngă căsuţa noastră. O mulţime de vrăbii cenuşii şi gălăgioase s-au cuibărit

pe sub olane. Sub streaşină îşi au cuiburile vreo cîteva familii de rîndunele cu guşa roşie.

Eu stau pe laviţă şi le tot privesc.

Nu am mers pînă acum niciodată în picioare, ca fraţii mei. Am trei fraţi, şi toţi trei pot să meargă în picioare, chiar să şi alerge. Ce bine e să poţi merge şi alerga singur ! În curînd însă am să merg şi eu, aşa mi-a spus domnul doctor, chiar din ziua în care m-a adus tata aici.

Mama şi bunica voiau să mă ducă la un hoge bătrîn dintr-un sat depărtat. Spuneau ele că, pentru cîţiva poli, hogea avea să se roage pentru mine lui Alah, dumnezeul turcilor. Alah avea să se îndure şi să mă facă bine.

Supărat, tata le-a spus :

— Mai lăsaţi-l în pace pe hogea al vostru, cu Alahul lui cu tot. Aţi dat pînă acum destui poli popii, şi tot degeaba. Ce, credeţi că Alahul turcilor e mai breaz decît cel al creştinilor ? Tot un drac ! Am să-l duc pe băiat la doctorii din Bucureşti. La ei este nădejdea.

Auzindu-l cum vorbea despre cele sfinte, bunica a privit speriată la icoana din perete şi a făcut repede cîteva cruci. Mama a oftat adînc şi a spus cu amărăciune :

— Parcă eu zic să nu-l duci la Bucureşti, dar de unde bani pentru drum şi pentru doctorii ăi mari de acolo ? Popa şi hogea se mulţumesc cu cîţiva poli, dar pentru Bucureşti ne trebuie cîteva sute. De unde ?

Tata, care se necăjea să-şi cureţe de praf botniţa cu care lucra în port la căratul cerealelor, pentru a se feri cît de cît de praful gros care te îneacă, răspunse puţin răstit :

— Fii sigură că nu de la Dumnezeu, şi nici de la Alah, ci tot de la oameni ca mine şi ca tine.

Bunica iar mai făcu nişte cruci. Mama zise ca pentru ea :

— Ce bine ar fi...

Într-o seară, la masă, tata îi spuse mamei :

— Pregăteşte băiatul de drum. Mîine dimineaţă plec cu el la Bucureşti.

— Ai găsit bani ? întrebă mama. Glasul ei tremura de parcă ar fi fost gata să plîngă.

— Mi-au dat băieţii... Fiecare mi-a dat cîte cinci lei, cînd vătaful ne-a făcut plata... Eu le spusesem unora dintre ei, mai demult, că mi-ar trebui cîteva sute, ca să duc băiatul la spital. Credeam că au şi uitat de vorba mea. Dar azi, cînd să plec acasă, unul din ei m-a oprit şi mi-a spus, dîndu-mi fişicul ăsta cu bani : „I-al, măi frate, şi fă-ţi nevoia... Au pus aproape toţi cîte o carboavă în el... Dacă nu ne-om crede şi nu ne-om ajuta noi între noi, cine să ne ajute ?... Ai să ni-i dai tu înapoi, încet, încet. Că n-o să-ţi punem nici unul sula în coaste..."

Mama a început să plîngă de-a binelea.

Tata desfăcu fişicul şi se porni să numere pe îndelete carboavele. Numără în total cincizeci şi opt de piese de cîte cinci lei fiecare.

O adevărată comoară, mă gîndeam eu, privindu-l, dintre pernele în care stam cuibărit, cum făcea la loc fişicul.

Va să zică cincizeci şi opt de băieţi puseseră cîte o piesă de cinci lei în fişic, pentru ca eu să pot merge la spitatul din Bucureşti.

Băieţii aceştia nu sînt nişte băieţi ca mine şi ca fraţii mei, ci nişte oameni în toată firea, ca tata, şi tot ca el, hamali în port. Tovarăşii lui de muncă.

Așa am ajuns eu aici, în spitalul acesta, unde în toate saloanele și în toate paturile albe sînt numai copii, băieți și fetițe care, ca și mine, au cîte un beteșug trupesc.

Trebuie să mă opresc din scris. S-a făcut tîrziu, și sora mi-a spus să mă culc. Are dreptate. Aproape toți bolnavii dorm.

București... mai 1916

Ieri n-am mai scris în caiet. Am citit cartea pe care mi-a dăruit-o doctorul de ziua mea. E o carte foarte frumoasă. A fost scrisă de un italian, Edmondo d-Amicis, și se numește „Cuore". Cuore înseamnă inimă, inimă de copil.

Astăzi vreau să-mi însemnez din nou în caiet cîte ceva din amintirile mele.

Pînă acum, așa cum am mai spus, eu nu am mers niciodată în picioare. Mă tîram cîteodată pe coate și pe genunchi, de la un capăt la altul al odăii. Dar asemenea plimbări nu le făceam niciodată cînd era mama de față. Știam că ele o făceau să sufere.

Fratele meu, Dinu, m-a învățat să scriu și să citesc încă de cînd aveam cinci ani. Mi-a plăcut mult să învăț carte. Cînd am început să citesc „ca pe apă", Dinu îmi aducea mereu fel de fel de cărți. Nu le cumpăra, căci nu avea bani. Le împrumuta de la

colegii săi de şcoală, cărora le povestea despre mine. El era atunci în clasa a patra primară. Acum este în clasa a treia de liceu. Liceul la care învaţă Dinu are un nume foarte frumos : „Mircea cel Bătrîn".

Dinu mi-a povestit multe întîmplări minunate despre Mircea cel Bătrîn, domnul Ţării Romîneşti. Cînd îl auzeam spunînd poezia „Mircea şi Baiazid", nu ştiu de ce, simţeam alergîndu-mi prin tot trupul fiori calzi.

Andrei, cel de-al doilea frate al meu, este cu doi ani mai mic decît Dinu. Lui nu prea îi place cartea, ca lui Dinu. Este însă şi el un băiat bun şi ţine mult la mine. Înainte de-a mă fi adus tata la spital, Andrei făcuse nu ştiu de unde rost de un cărucior, şi aproape în fiecare zi mă scoatea la plimbare. Într-o zi a mers cu mine chiar pînă la malul mării. Am rămas uimit de frumuseţea ei. Cît vezi cu ochii, numai apă limpede ca oglinda, şi peste toată întinderea ei albastră se fugăresc valuri mici, cu creste de spumă albă. În altă zi, Andrei m-a dus tocmai la plantaţia de salcîmi de la gura tunelului. Mama ne pregătise un pachet cu cîte ceva de mîncare şi o sticlă cu apă. Am stat acolo pînă aproape de apusul soarelui. Am ascultat cum cîntau păsărelele şi cum foşneau frunzele arborilor. Cînd ne-am înapoiat spre casă, ne-a ajuns din urmă o trăsură trasă de doi cai frumoşi. Pe capră, alături de birjar, sta un băiat cam de seama lui Andrei. Era îmbrăcat în haine frumoase, de catifea. Ţinea mîndru hăţurile şi biciul.

În trăsură era o cucoană tînără şi o fetiţă cu o fundă mare, albă, în creştetul capului.

Cînd a ajuns în dreptul nostru, băiatul de pe capra trăsurii l-a plesnit pe Andrei peste spate cu biciul şi a strigat rîzînd batjocoritor :

— Diii, măgarule !

Andrei, ca fulgerat, a dat drumul oiştii căruciorului şi s-a prins cu mîna de umărul lovit. Chipul i s-a albit ca varul. Tremura din tot trupul. A luat o piatră din drum şi a aruncat-o cu toată puterea în urma trăsurii care se depărtase în trapul întins al cailor. Apoi a apucat din nou oiştea căruciorului meu şi, înainte de a porni la drum, mi-a spus scrîşnind furios :

— Dacă nu eram cu tine, îl ajungeam din urmă şi îi sfărîmam capul cu pietre... Fir-ar să fie de afurisit ! Al naibii burtă-verde.

Nu-l mai văzusem niciodată atît de înfuriat pe Andrei şi nici înjurînd nu-l mai auzisem, dar eram de aceeaşi părere cu el, că ar fi trebuit să-i sfarme capul ticălosului cu haine de catifea.

Bucureşti... iunie 1916

A trecut aproape o lună. În timpul acesta doctorii mi-au făcut ultima operaţie. A şasea. Acum picioarele mele sînt drepte ca lumînarea, din şolduri şi pînă în călcîie.

Ieri mi s-a scos ultimul ghips.

Acolo unde sînt genunchii acum se văd doar nişte linii trandafirii. Sînt cicatricele operaţiilor. Şi la

glezne am asemenea urme. Domnul doctor, în timpul vizitei de azi-dimineață, mi-a luat caietul cu însemnări și l-a răsfoit îndelung.

În vreme ce citea, îl priveam fără să clipesc, drept în față. Pe chipul lui se ivise un zîmbet, care îl făcu să-mi pară omul cel mai frumos și mai bun din lume. După ce a pus caietul la loc, mi-a mîngîiat obrajii și mi-a spus :

— Bravo, băiete, scrii frumos. Îmi place. Să scrii mereu.

București... iulie 1916

Doctorii au hotărît să mă trimită acasă. I-au spus sorei să scrie tatei să vină să mă ia.

Rezemate de pat stau cuminți două cîrje, noi-nouțe. Sînt ale mele. Cu ajutorul lor am făcut azi primii pași din viața mea. Am străbătut salonul de la un capăt la altul, în toată lungimea lui.

În dreapta și în stînga, gata să mă sprijine la nevoie, pășeau domnul doctor care m-a operat și sora. Din pătucurile lor, ceilalți copii bolnavi mă urmăreau cu priviri prietenoase, pline de bucuria bucuriei mele. Cînd am ajuns din nou la pat, doctorul mi-a spus :

— Gata, băiatule, cîteva zile de antrenament, apoi te vei putea plimba singur oriunde și oricît.

Am început să plîng, și aproape fără să-mi dau seama i-am apucat mîna și i-am sărutat-o.

București... august 1916

Azi plec acasă. A venit tata să mă ia.

Era în timpul vizitei de dimineață. Doctorul a făcut vizita, îmbrăcat în uniformă militară. La patul meu s-a oprit mai mult, și din nou a răsfoit caietul. Atunci a intrat în salon un soldat înalt și mustăcios. Mi s-a părut foarte cunoscut. Cînd a ajuns la doi pași de patul meu, s-a oprit, a bătut călcîiele și, ducînd mîna la chipiu, a rostit scurt, milităreşte, adresîndu-se doctorului :

— Să trăiți, domnule căpitan, sînt sergentul Comșa Matei, din infanterie. Am venit să-mi iau băiatul acasă.

Era tata. Doctorul i-a întins mîna și i-a spus prietenos :

— Noi am făcut tot ce am putut. Băiatul va putea merge de acum în picioare, dar numai cu ajutorul cîrjelor. Ai însă grijă, cel puțin un an de acum înainte, să nu facă mai mult de două-trei sute de pași pe zi. Trebuie păzit de căderi. O fractură ar strica totul.

Cînd plecă, îi mai spuse tatii :

— E un copil bun și inteligent, sînt sigur că va izbuti să facă ceva în viață. Apoi către mine : Să nu lași să treacă nici măcar o zi fără a scrie cîte un rînd-două în caietul tău. Poate că am să vin odată la Constanța, și atunci ai să-mi arăți ce-ai scris.

Rîndurile de mai sus le-am scris în vreme ce tata era plecat la cancelaria spitalului pentru formalităţile de ieşire.

Ah ! Iată că s-a întors ! Fila următoare o voi scrie acasă !

Anadolchioi... septembrie 1916

De cînd m-am înapoiat de la spital, casa noastră este mereu plină de vecini şi de rude care vin să mă vadă mergînd în picioare. Mama, mai ales, e-n culmea fericirii. Nu mai este nevoită să mă poarte în braţe. Şapte ani şi mai bine m-a purtat mama în braţe, şi niciodată n-am auzit-o să se vaiete de povara trupului meu.

Dacă nu ar fi început războiul, ce bine ar fi fost. Dar războiul a început. De aceea, în ziua cînd am părăsit spitalul, doctorul era îmbrăcat în haine de ofiţer. De aceea tata venise să mă ia acasă îmbrăcat soldăţeşte.

În trenul în care am călătorit erau o mulţime de bărbaţi, şi mai tineri şi mai bătrîni, îmbrăcaţi tot soldăţeşti. Unii aveau chiar puşti mari şi grele şi baionete lungi şi ascuţite. Toţi vorbeau între ei despre război. Da, da, aproape numai despre război vorbeau.

Tata nu se mai duce în port. Pleacă însă în fiecare zi de acasă cu noaptea în cap, îmbrăcat în haine mi-

litare, şi se întoarce seara tîrziu. Mama spune că merge la cazarmă şi că nu este soldat simplu, ci sergent.

— Cum e asta, sergent, mamă? am întrebat-o eu.

Mama mi-a răspuns:

— Sergent e aşa... mai mare peste ăi mai mici.

N-am înţeles eu prea multe din ce mi-a spus, dar nici ea nu ştie altceva. Pleacă în grabă după treburile ei. N-are timp de vorbă. O aud prin fereastra larg deschisă, ocărînd cocoşul. Are vocea aspră. E foarte necăjită mama.

Aud şi goarnele soldaţilor. Cazarma e aproape de casa noastră, şi cînd ies la instrucţie trec prin faţa porţii. Şi ieri au trecut. Eu tocmai ieşisem la poartă. Mergeau în rînduri drepte, călcînd toţi deodată, apăsat, şi cîntînd. Printre ei l-am văzut şi pe nenea Ionică, fratele mamei, şi pe Osman, fiul lui moş Ali, birjarul, vecinul nostru de peste drum.

Osman era îmbrăcat la fel cu ceilalţi soldaţi, numai pe cap avea fes roşu, cu ciucure.

Mai erau printre soldaţi cîţiva care purtau fes roşu.

Ofiţerii mergeau înainte, călări pe cai sprinteni, care jucau sub ei şi îşi mestecau zăbalele.

Soldaţii cîntau cît îi ţinea gura un cîntec care mi s-a părut tare jalnic, încît am simţit că mă ard ochii:

Ieşi mîndruţă,-n deal la cruce,
Să priveşte cum ne duce,
Cum ne duce ca pe oi,
Să ne taie ca pe boi.

Tata spunea că vorbele acestui cîntec nu sînt pe placul domnilor ofiţeri.

Anadalchioi... septembrie 1916

Astăzi am înţeles ce este războiul.

În zori tata a plecat la cazarmă. După vreun ceas s-a înapoiat acasă pe neaşteptate. Avea cu el puşca, iar în spate o raniţă grea, peste care era legată cu nişte cureluşe mantaua, strînsă sul. Tot pe raniţă era prinsă cu alte cureluşe casca de fier. La şold, atîrnate de centură, se bălăbăneau, lovindu-se una de alta, baioneta şi o lopată scurtă.

Tata avea privirea mohorîtă şi chipul lui era mult mai încruntat decît altădată. Era pămîntiu, aproape negru.

— Am primit ordin de plecare, îi spuse el mamei. Regimentul a şi pornit spre gară. Abia mi-au îngăduit să mă reped pînă aici, să-mi iau rămas bun de la voi.

Mama avea faţa roşie şi scăldată în lacrimi. Se înnăbuşea în suspine şi nu scotea o vorbă.

Tata s-a apropiat de mine:

— Tu să nu uiţi ce-a spus doctorul şi să fii cuminte.

L-a luat în braţe pe „Puştiu". Puştiul e fratele meu cel mic. Îl cheamă Petre. Dar toţi îi spunem Puştiul. A împlinit de curînd şase ani. Tata l-a sărutat mai mult decît pe noi toţi la un loc. Apoi i l-a dat mamei în braţe şi a plecat.

Prin fereastră l-am urmărit cu privirea, pînă a dat colţul uliţei.

Mergea cu paşi mari, soldăţeşti. Mi s-a părut că avea umerii încovoiaţi. Poate din cauza raniţei grele. Pe lîngă el păşea sprinten Andrei. Se ducea să-l conducă la gară. Dinu era plecat în port. Cît are să lipsească tata, nici vorbă să mai poată merge la şcoală.

Trebuie să-şi cîştige pîinea singur, şi lucrează acum în locul tatei.

Mama plîngea cu glas tare, ca la mort. Plîngea şi blestema, aşa cum nu am mai auzit-o niciodată blestemînd. Blestema războiul, îi blestema pe nemţi şi pe ofiţeri. Pînă şi pe maiestatea sa regele îl blestema.

Am ieşit în curte şi m-am aşezat pe laviţa de sub dud. Printre frunzele lui catifelate, cîteva vrăbii se joacă de-a v-aţi ascunselea. Cuibul berzelor de pe acoperişul casei a rămas gol. Au plecat berzele. Şi rîndunelele cu guşa roşie au plecat. Au lăsat pustii cuibuşoarele lor de sub streaşină.

La despărţire, tata îi mai spusese mamei :

— Deseară o să vină tăicuţu cu caru să vă ia în sat, pe tine şi pe ăştia mici. Să stai cu ei pînă se va alege într-un fel.

„Pînă se va alege într-un fel." De ce a spus astfel ? Nu ştiu. Dar cred că n-a putut spune altfel.

Tăicuţu este bunicul de la Docuzol, tatăl mamei. Aşadar, el va veni să ne ia în sat, şi căsuţa noastră va rămîne şi ea pustie. Pustie ca şi cuibul berzelor de pe acoperiş, ca şi cuibuşoarele de lut, părăsite sub streşini de rîndunelele cu guşă roşie...

Mă lungesc pe laviţă şi ascult cum foşnesc frunzele dudului. Pe o crenguţă stau două vrăbii. Una, cea mai mică, ţine pliscul deschis şi tremură nerăbdătoare din aripioare. Cealaltă se străduieşte să-i vîre în guşă o gîză mare şi neagră.

Deodată aud un bîzîit încet, care ajunge pînă la urechea mea, coborînd parcă din înaltul cerului albastru. Privesc în sus. Doi nouraşi albi par doi miei ce pasc liniştiţi unul lîngă altul pe întinderile cerului

albastru. Iată că, între cei doi nori sclipeşte ceva. Ca argintul luminat de soare sclipeşte. Mă frec la ochi, şi iar privesc spre acel ceva strălucitor. E o pasăre. O pasăre de argint, care se măreşte din ce în ce. Coboară spre pămînt, plutind în cercuri mari, ca un hultan, fără a bate din aripi.

Pe neaşteptate cîteva bubuituri puternice se aud dinspre cazarmă. În jurul păsării de argint se ivesc nişte ghemuleţe albe, care încep să se destrame în aerul limpede şi albastru.

Pasărea se apleacă pe o aripă, şi din pîntecele ei se desprind două ouşoare ce cad pieziş spre pămînt. Le urmăresc cu privirea pînă dispar dincolo de arborii ce închid zarea. Două bubuituri puternice fac pămîntul să tremure ca pielea unui cal înţepată de muşte. Urmează o tăcere nefirească, de parcă viaţa s-ar fi oprit în loc. Dar numai cîteva clipe durează. Din partea unde au căzut ouăle păsării de argint se înalţă în văzduh un vuiet înspăimîntător, care creşte mereu.

pînă ce devine asurzitor. Vaiete de oameni, urlete de cîini, răgete de vite...

Înfricoşată, mama, cu chipul alb ca varul şi ochii măriţi de spaimă, se apropie în fugă de mine şi îmi spune ceva. Nu o aud. Mă ia în braţe, iese cu mine din curte. Apucă peste un maidan acoperit cu iarbă şi flori de muşeţel şi fuge gîfîind peste cîmp, spre o moară de vînt părăsită.

Privesc înapoi, peste umărul ei. Îl văd pe Puşti, alergînd în urma noastră ca un mînz speriat. Plînge cu gura larg deschisă şi se poticneşte mereu.

Se aude un huruit ca de tunet. Privesc în sus. E pasărea blestemată care se roteşte deasupra noastră.

Acum ea zboară mai jos, şi nu mai străluceşte ca argintul. E neagră. Neagră şi înfiorător de urîtă. Pe aripi are două cruci mari, negre

Mama a ajuns lîngă moară. Mă lasă încet pe iarbă şi se aşază şi ea. Nu plînge, dar pieptul i se zbate din cauza fugii şi a spaimei. Urmăreşte cu privirea pasărea care se îndepărtează, înconjurată de norauşii obuzelor.

Puştiul ne-a ajuns şi şi-a ascuns faţa plînsă în poala mamei.

Spre seară, totul s-a liniştit. Ne-am întors acasă. Andrei ne-a aşteptat în poartă.

— Aeroplanul nemţesc, spunea el cu sufletul la gură, a bombardat centrul oraşului. O bombă a căzut în staţia de trăsuri de lîngă gară.

A văzut cu ochii lui cum a sărit în aer o brişcă cu birjar şi cu cal cu tot.

Mama nu scoate o vorbă. Răsuflă uşurată cînd Dinu se întoarce tîrziu, de la muncă.

Docuzol... septembrie 1916

Sînt de cîteva zile, împreună cu mama, Andrei și Puștiu, la bunici. S-au mai adunat aici încă trei surori și două cumnate ale mamei. Fiecare din ele are trei, patru copii. Nici n-am bănuit că am atîția veri și atîtea verișoare.

Biata bunică nici nu știe cu ce să ne mai hrănească și unde să ne mai culce.

Eu dorm cu bunicul afară, pe prispă. E frumos să dormi afară, pe prispă, mai ales cînd e senin și lună plină. Stelele licăresc ca niște grăunțe de jăratic risipite pe un polog albastru. Pomii par făpturi uriașe, îmbrăcate în veșminte țesute din borangic și fir de argint.

Din cînd în cînd cîte o boare de vînt clatină ușor frunzele pomilor, și atunci ele șușotesc încet, așa cum fac copiii în somn.

Bunicul e obosit de muncă și doarme greu. Toți ai casei dorm greu.

Oamenii treieră. Nu se dau odihnii, din revărsatul zorilor și pînă cade noaptea.

Tarlalele sînt departe de sat. Unele chiar la 7—8 kilometri. Bucatele sînt aduse pe arii, în care trase de boi. Se treieră cu caii și cu pietroiul.

Oamenii se grăbesc să termine treierișul, să nu vină ploile, să prăpădească bruma de grîne pe care au reușit să le strîngă de pe peticele lor de pămînt. Pînă acum au trebuit să muncească pe nesfîrșitele lanuri ale moșierului. Pînă ce n-au terminat acolo, nici vorbă să-și poată vedea de treburile lor. De-aia i-a apucat toamna cu bucatele netreierate.

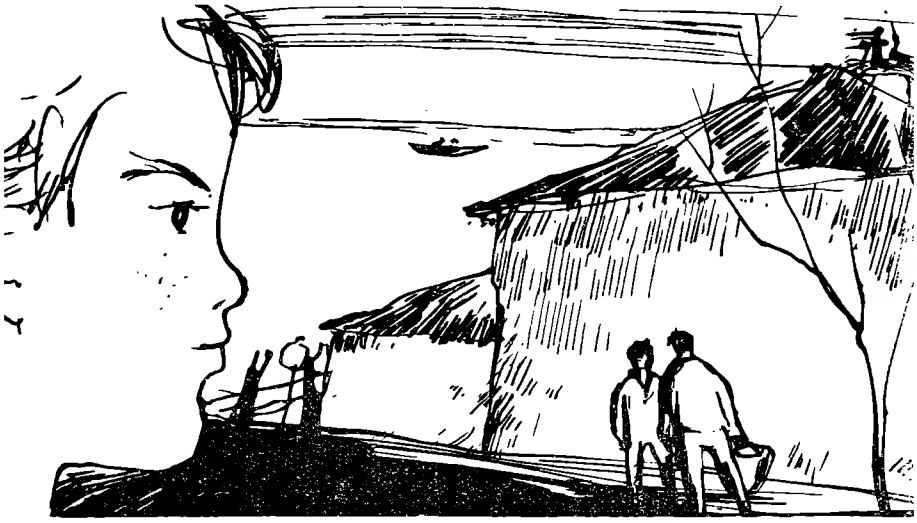

Eu nu am putut dormi. Cred că nici nu aş fi vrut să dorm azi-noapte. Era atît de frumos acolo, pe prispă, la spatele bunicului care dormea adînc. Vîntul care s-a stîrnit spre ziuă m-a făcut însă să adorm. E dulce, ca o mîngîiere, vîntul dinspre ziuă. Şi miroase a pămînt ud şi a pîine coaptă.

Docuzol... septembrie 1916

Astăzi au trecut prin sat, în drum spre front, o mulţime de soldaţi ruşi.

Unii călăreau pe cai frumoşi, alţii erau urcaţi pe tunuri. Au făcut popas. Au cîntat în cor şi au băut

ceai. Sînt oameni frumoşi soldaţii ruşi. Frumoşi şi veseli şi ştiu să cînte frumos. Sînt buni şi prietenoşi, mi-a spus bunicul. El îi cunoaşte încă de la Plevna unde armata noastră s-a bătut, alături de ruşi, împotriva turcilor.

Da, da. Bunicul meu s-a bătut la Plevna cu turcii lui Osman Paşa. De atunci este el veteran şi i-au dat nişte pămînt la Docuzol. Păcat numai, spunea tot bunicul, că nu i-au dat şi vite, şi plug, şi boroană. Nu i-au dat decît o palmă de pămînt tare ca fierul si atît de departe de sat, încît îi iese sufletul pînă ajunge la el...

Şi azi-noape am dormit cu bunicul afară, pe prispă.

Spre ziuă am simţit că prispa a început să tremure sub noi, şi de departe, de peste Medgidia, se auzea cum tună. Tuna prelung. Parcă nişte uriaşi rostogoleau peste dealuri şi văi butoaie goale, mari cît toate zilele. Hurr... Hur...

— Tună, bunicule, acolo, departe?... Plouă, bunicule, acolo, departe?...

— Da, nepoate, acolo, departe, tună, tună şi plouă. Cu foc şi fier plouă.

Docuzol... octombrie 1916

Stau pe prispă, îmbrăcat de drum, şi scriu în caiet. Scriu ca să nu mi se urască. Sînt singur în toată casa. Mama, bunica şi ceilalţi sînt la Arman.

Treieră cu toții. Dau zor să isprăvească mai repede. Îi aud de aici cum se zoresc. Armanul e în fundul grădinii. Pînă la mine ajunge zgomotul ce-l fac caii cu picioarele, cînd treapădă peste grîul răspîndit pe arie. Fîșș-fîșș... fîșș-fîș...

Și pietroiul pe care-l trag după ei caii face zgomot, dar nu așa de tare, că el se rostogolește peste paiele zdrobite. Gălăgia cea mai mare o face Andrei, care mînă caii la arie. Îi place lui Andrei să mîie caii. Și mie mi-ar place să mîn caii. Dar eu nu pot. Ca să mîni caii la arie, trebuie să ai picioare sănătoase. Să te învîrtești mereu în jurul steajerului și să mînuiești un bici lung de trei stînjeni.

Constanța... mai 1924

Sînt bucurii pe care nu le pot înțelege pe deplin toți oamenii. Așa gîndesc eu astăzi. Oare poate cineva să înțeleagă bucuria de a vedea iarăși soarele, după ce opt ani ai tînjit după lumină? O singură zi dacă nu vezi oamenii, și casele, și pomii, și tot ce e în jurul tău, și a doua zi, cînd le privești, ți se par mai frumoase. Dar să-ți fie dor de ele opt ani? Eu, de opt ani, datorită domnului Krupp, am tînjit după lumină. Mi-a fost dor opt ani de lumină, de culori, de tot ce mă înconjura.

Au trecut cîteva zile de cînd văd iar. Astăzi am împlinit şaptesprezece ani. La prînz, mama a adus la cunoştinţă întregii familii adunate în jurul mesei acest eveniment.

Tata m-a privit lung şi, fapt care se întîmplă din ce în ce mai rar, a zîmbit şi mi-a spus : „La mulţi ani !"

Puştiu, care s-a făcut băiat mare, e în clasa a patra, cum a ieşit tata din odaie m-a felicitat în felul lui. S-a furişat în spatele meu, m-a apucat de ureche şi mi-a strigat rîzînd :

— Să trăieşti, la mulţi ani, şi la mai lungi !... Apoi a fugit. Am înţeles că ultima parte a urării lui se referea la urechile mele. Măgarul ! Are noroc că îmi e tare drag... altfel...

Mama, cînd am rămas singuri, mi-a dat un pachet învelit într-un ziar vechi şi legat cruciş şi curmeziş cu sfoară.

— Nu pot să-ţi dau alt dar de ziua ta, dar şi acesta are să-ţi facă plăcere. Îl păstrez de opt ani ca pe o comoară...

...Am rămas singur. Ce o fi oare în pachet ? Îl pipăi. Parcă ar fi o carte. Da... o carte trebuie să fie. Dar ce fel de carte ? Să văd. Rup nerăbdător sfoara şi ziarul. Nu e o carte, ci un caiet... Caietul cu coperţi galbene şi cu colţurile de pînză vişinie. Caietul pe care mi l-a dăruit doctorul acum opt ani, cînd am părăsit spitalul de copii. Deschid caietul, şi trecutul prinde viaţă. Încep să plîng de bucurie :

— Mamă, unde eşti ? Mamă, vino să te sărut... Eşti cea mai bună mamă din lume... Mi-ai făcut cea mai mare bucurie de ziua mea.

Răsfoiesc încet caietul şi recitesc cele scrise în el.

Constanța... mai 1924

M-am hotărît să încep să scriu din nou în caietul cu coperți galbene.

Ne-am refugiat în acel sfîrșit de toamnă a anului 1916 la Brăila. Am trăit din plin odiseea refugiului și, dacă atîția alții nu ar fi descris-o cu mult mai multă pricepere decît aș putea-o face eu, nu aș sta pe gînduri să iau asupra mea această sarcină. Dar mi-ar trebui pentru aducerea ei la îndeplinire mult timp și multe, foarte multe caiete.

Acum nu mai locuim la Anadolchioi. Tata a vîndut căsuța aceea care mi-a fost atît de dragă. A vîndut-o cu berze și cu rîndunele cu tot, chiar în anul cînd s-a înapoiat de pe front. În anul în care s-a terminat războiul.

Nu ar fi vîndut tata niciodată căsuța în care am venit pe lume noi, copiii, dacă atunci cînd s-a înapoiat din tranșee nu m-ar fi găsit orb, iar pe Andrei fără o mînă.

Nenorocirea mea și a lui Andrei s-a întîmplat la începutul iernii anului 1917.

Încă din primăvara acelui an ocupanții germani i-au silit pe refugiații dobrogeni să se înapoieze la vetrele părăsite. Pămînturile trebuiau muncite pentru ca cotropitorii să poată lua de pe ele partea leului.

Bunicii au revenit și ei la Docuzol, împreună cu fiicele, nurorile și numeroșii lor nepoți.

Au mai adus cu ei din refugiu doar două iepe bătrîne, o mînză de vreo doi ani, o vacă slabă și o perechi de găini. Era totuși destul de mult față de

megieşul lor, moş Ion Coţofană. Acesta se înapoiase din bejenie doar cu un măgăruş, pe care nu ştiu de ce îl botezase Vavilon. Alţii nu scăpaseră din vîltoare nici măcar cu atît.

Anul acela a fost plin de suferinţe şi nenorociri pentru toţi ţăranii dobrogeni, pe a căror viaţă apăsa călcîiul de plumb al ocupanţilor străini.

Foamea şi frigurile se cuibăriseră în toate casele. Seceta bîntuia tot atît de duşmănos ca şi străinii. Ogoarele căpătaseră tăria fierului, iar vitele de muncă erau puţine şi nevolnice.

Bunicul mai mult a zgîriat cu plugul, decît a arat vreo două pogoane. Mîrţoagele lui abia îşi trăgeau sufletul, şi de cum a terminat de arat cele două pogoane, una din iepe şi-a şi dat duhul.

Nemţii l-au silit pe bunic să ducă stîrvul tocmai la Constanţa.

Aşa suna ordinul lor: „*Orice vită moartă trebuie dusă de stăpînul ei la Constanţa*".

Şi pînă la Constanţa erau nu mai mult de treizeci de kilometri.

Bunicul a înhămat noatena în locul iepei răposate şi a executat ordinul.

Nemţii au scos toate femeile satului şi le-au pus la muncă forţată. Le-au dus la cimitirul turcesc de la marginea satului. Acolo le-a poruncit să adune pietrele funerare de pe morminte şi să le stivuiască. Le-au obligat apoi să sape locul cu cazmalele şi să semene legume, cartofi mai ales. Spuneau că locul acela era gras, şi aveau să se facă foarte mulţi cartofi.

Mama şi surorile ei s-au dus din primele zile la muncă forţată. Femeile care nu au vrut sau nu au putut să se ducă au fost chemate la comandatură şi bătute cu cravaşa. Comandantul satului era un neamţ

cu părul cînepiu şi ochii saşii. Tot timpul rînjea ca un cîine rău, şi cînd bătea pe cineva nu se uita unde da.

Seceta a ţinut toată vara, şi nu s-a făcut nimic nici la cîmp, nici la cimitirul turcesc. Crăpam de foame.

Într-o noapte, bunicul a înhămat, apoi a umplut căruţa cu o parte dintre nepoţii pe care-i găzduise. Printre ei eram şi eu. A ieşit încet din ogradă, şi cînd s-a luminat de ziuă satul nu se mai vedea. Spre seară am ajuns într-un sat mare de pe malul Dunării.

Acolo bunicul avea un prieten bun, cu care, în tinereţe, fusese împreună în războiul cu turcii. Peste noapte, prietenul acesta al bunicului a luat toţi copiii, i-a urcat într-o barcă şi i-a trecut Dunărea, într-un sat din Bărăganul Ialomiţei.

Acolo i-a risipit pe la casele oamenilor, unde au rămas pînă s-a isprăvit războiul.

Pe mine nu m-a urcat în barca aceea. Spunea că oamenii din Bărăgan nu adăpostesc decît copii zdraveni, care mai pot face cîte o treabă pentru mămăliga pe care o mănîncă. Cu picioarele mele nu eram de nici o ispravă. Ce erau să facă cu mine ?

M-am înapoiat cu bunicul la Docuzol. Tot drumul am stat lîngă el, pe un sac plin de porumb, şi am mînat caii. Îmi plăcea mult să mîn caii. Sacul de porumb i-l dăduse bunicului prietenul lui. Bunicul i-l plătise cu un covor mare şi frumos, de lînă, ţesut de mama înainte de a se fi măritat.

Acum eram mai puţini nepoţi la casa şi la masa bunicilor.

Eu, Andrei, Puştiu şi Vasilică, un băieţel de vreo cinci ani. Era al unei surori de-a mamei, care plecase pe front ca soră de caritate.

Andrei îl ajuta pe bunicul la cîte-o treabă. Puştiu şi Vasilică se ţineau cît era ziua de mare după bunica, ca nişte mînji. Iar eu nu mă mai despărţeam de moş Ion Coţofană, decît dacă era vremea rea şi nu puteam ieşi din casă.

Moş Ion Coţofană ! Cu el am colindat toate văile şi coclaurile de pe mereana Docuzolului. Şi mereana Docuzolului avea multe mii de hectare, multe văi şi multe gorgane, care are fiecare cîte o poveste. Moş Ion Coţofană le ştia pe toate şi mi le povestea atît de frumos, încît ele prindeau viaţă în închipuirea mea, şi mi-au rămas în amintire pentru totdeauna.

Toamna a venit şi a trecut repede în anul acela rămas de pomină.

Seri aproape că nici nu mai erau. Nopţile se prăvăleau peste sat ca nişte lespezi negre, de cum apunea soarele. Casele se învăluiau în întuneric, şi aşa rămîneau pînă la ziuă.

Petrol şi lumînări nu erau nici de leac. Şi nici chibrituri nu erau.

Oamenii aţîţau focul lovind în cremene cu cîte-o frîntură de coasă. Dar şi cremenea era rară, şi de aceea ei păstrau jarul acoperit în spuză, pe vatră, şi şi-l împrumutau la nevoie unii altora, purtîndu-l cu grijă de la o casă la alta, în hîrburi de lut, ca pe o comoară de preţ.

Femeile şi băieţandrii băteau cîmpiile pentru a aduna de foc. Ciulinii şi baligile uscate aveau mare căutare. Cine avea în bătătură o stivă cît de mică de tizic era socotit un om cu noroc.

Erau şi salcîmi în Docuzol. Erau atît de mulţi şi de groşi, încît ar fi putut încălzi satul trei ierni la rînd. Dar nemţii nu îngăduiau tăierea lor. Pe toţi îi însemnaseră cu numere. Se gîndeau duşmanii să-i

taie și să-i trimită în țara lor. Așa au făcut și cu clopotele bisericilor, și cu tingirile de aramă ale sătenilor

Într-o zi, era o zi de noiembrie rece și umedă, Andrei a pornit după ciulini și tizic. S-a întors seara tîrziu, flămînd și pătruns pînă la piele de umezeală, dar vesel. Era vesel pentru că adusese coșul căruței vîrfuit cu băligi uscate. Spunea că tocmai de la tîrla lui Golea adusese băligile uscate. Și mai erau încă acolo atît de multe, încît chiar dacă ar fi cărat toată iarna cîte o căruță în fiecare zi și tot ar mai fi rămas.

— Da, a spus bunicul, acolo trebuie să fie multe băligi uscate. De cînd au intrat nemții, mai în fiecare săptămînă la tîrla lui Golea au poposit, cîte-o zi-două, cirezile de vite furate de dușmani din satele pîrjolite.

În seara aceea, Andrei, înainte de a se culca, a scos din buzunar un obiect care strălucea ca aurul. Nu era mai mare decît pisălogul de lemn cu care zdrobea mama căței de usturoi, și cam aducea cu el la înfățișare.

— L-am găsit într-un grajd de la tîrlă, mi-a spus Andrei. Trebuie să fie vreo drăcie nemțească. Ia-l tu și joacă-te cu el, mie nu-mi trebuie.

Nici mie nu-mi trebuia drăcia nemțească. Nu știam la ce putea fi bună, dar am luat-o din mîna lui Andrei și am pus-o pe fereastră, între florile de măghiran și de mușcate ale bunicii.

Bunica iubea mult florile, și în oalele hîrbuite răsădea mușcate și măghiran. Chiar și busuioc răsădea bunica, de aceea întotdeauna mirosea frumos în toate odăile.

Cînd m-am trezit din somn a doua zi, am dat cu ochii de „drăcia nemțească" de pe pervazul ferestrei. O rază de soare se abătuse asupra ei și o făcea să

strălucească, de parcă abia fusese scoasă din vatra încinsă a făurarului. Am luat-o în mînă şi am răsucit-o pe toate părţile. Părea să fie dintr-o bucată.

Mă pregăteam să o pun la loc, pe fereastră, cînd a intrat în odaie Andrei.

— Ia s-o mai văd şi eu o dată, mi-a spus el.

I-am dat-o. S-a aşezat pe un scaun şi, aşa cum făcusem şi eu, a început s-o sucească pe toate părţile.

La picioarele lui, pe pardoseala de lut, Puştiu se juca cu un pisoi bălţat.

Mi-am vîrît capul printre ghivecele de flori şi mi-am lipit fruntea de sticla rece a ferestrei, privind afară.

Bunicul, cu căciula dată pe spate, scotea apă din fîntîna cu tăvăluc de lîngă poartă. Peste drum, în ograda lui moş Ion Coţofană, Vavilon sta nemişcat, privind zările cu ochii lui rotunzi şi negri. Două fuioare de abur îi izbucneau din nări, de cîte ori respira. Pomii şi acoperişurile, peste care se aşternuse o brumă groasă, scînteiau sub bătaia razelor unui soare cu dinţi.

Vocea triumfătoare a lui Andrei mă făcu să întorc capul :

— I-am venit de hac... Priveşte, i-am scos inima.

În mîinile lui drăcia se desfăcuse în două, şi el îi scosese, într-adevăr, „inima". Era albastră inima aceea blestemată. Albastră, şi nu mai mare decît degetul meu cel mic. Unul din capete îi era înfundat, iar celălalt astupat cu o sită mică cît un năsturaş de cămaşă.

— Să vedem ce se ascunde în ea, l-am auzit pe Andrei.

A luat de pe masă o andrea şi a încercat să smulgă cu vîrful ei sita aceea.

Din sită țîșni un fulger scurt. O detunătură a zguduit casa din temelii.

Am simțit în frunte o lovitură ca de măciucă ghintuită. Apoi n-am mai simțit și n-am mai știut nimic...

Opt ani n-am mai văzut nimic. M-a învăluit un întuneric greu și de nepătruns.

Nu am aflat niciodată cum se numea „drăcia nemțească" care m-a aruncat pentru atîția ani în bezna cea mai neagră.

Am aflat în schimb cum se numea cel care o făurise.

Unul din veri a mai silabisit pe resturile rămase întregi ale „jucăriei" un nume nemțesc. Un nume blestemat : Krupp.

Iată deci pentru ce a vîndut tata căsuța de la Anadolchioi. Căsuța cu berze pe acoperiș și cu cuiburi de rîndunele cu gușa roșie sub streșini. Căsuța care mi-a fost și mi-a rămas atît de dragă.

Cu banii căpătați pe ea a colindat cu mine în brațe ani în șir toate orașele țării, a bătut la ușile tuturor doctorilor de ochi.

De la toți însă pleca cu sufletul împovărat de durere și cu același răspuns : Ochiul drept era definitiv pierdut, nervul optic fiind distrus. Ochiul stîng avea o șansă dintr-o mie să poată fi vindecat, printr-o operație delicată și foarte îndoielnică.

Dar nici unul dintre doctori nu și-a luat răspunderea asta.

Abia anul trecut, în al șaptelea an de orbire, un chirurg a avut curajul să mă opereze. Operația a reușit. Este drept că imaginile îmi apar tulburi și suprapuse, dar văd ! Niște ochelari, cu lentilele foarte groase, de unsprezece dioptrii, mă ajută acum să văd din nou, foarte clar, toate minunățiile vieții luminate de soare, de lună și de stele.

Văd din nou și sînt atît de fericit, încît toată ziua rîd și cînt ! Pînă și în somn, spune mama, rîd și cînt.

Ah, domnule Krupp, dacă ai rămîne numai o lună orb, poate că n-ai mai fabrica toată viața altceva decît ochelari și proteze, ca să-ți răscumperi măcar în parte crimele cu care ți-ai împovărat conștiința. Dar oare oameni ca dumneata, domnule Krupp, au conștiință ? O, nu, domnule Krupp, ei nu au conștiință, pentru că ei nu sînt oameni decît în aparență. Inimile le sînt de fiare însetate de sînge.

Ei sînt rușinea omenirii, și omenirea se va izbăvi într-o zi de această rușine, domnule Krupp.

Pentru totdeauna se va izbăvi !

Constanța... iulie 1924

De cînd nu mai avem căsuța de la Anadolchioi locuim „La vii".

„La vii" este un cartier mărginaș, alcătuit din cîteva zeci de locuințe împărțite în două, printr-un fel de terasă naturală. Nu numai prin această terasă naturală este împărțit în două cartierul de „La vii", ci și prin înfățișarea locuințelor. Cele de deasupra terasei sînt mai mari și mai frumoase, cu acoperișuri de țiglă, iar împrejmuirile din plasă de sîrmă, montate pe rame de țevi metalice. Toate sînt văruite în galben cu brîie și chenare roșii. La intrări au trepte de ciment.

Casele din vale sînt mici, acoperite cu tablă și împrejmuite cu garduri de șipci.

Şi numele străzilor de sus se deosebesc de ale celor de jos. Aşa, de pildă, străzile pe care sînt înşirate casele galbene se numesc : Zorilor, Florilor, Zînelor, pe cînd celelalte : Crivăţului, Fulgerului, Amurgului.

Ca şi locuinţele, şi oamenii din ele se deosebesc unii de alţii. Cei de sus umblă întotdeauna bine îmbrăcaţi : femeile elegante şi pudrate, bărbaţii ferchezuiţi mereu, proaspăt bărbieriţi şi cu cravate la gît. Cei de jos nu se bărbieresc decît foarte rar, hainele le sînt ponosite, îmbibate cu păcură şi ulei. Femeile lor, în zilele de lucru ca şi în cele de sărbătoare, umblă în papuci şi îmbrobodite.

Casa noastră este în vale, iar noi arătăm ca toţi ceilalţi care locuiesc pe aici. Pe tata nu l-am văzut niciodată altfel decît în hainele lui cîrpite, la cămaşă numai cu bentiţă, în loc de guler, aproape întotdeauna nebărbierit.

Am rămas acasă numai eu şi Puştiu, pentru că Dinu, după ce s-a înapoiat tata de pe front, a plecat la Bucureşti, unde a reuşit să se înscrie la o şcoală de subingineri şi să capete o bursă. În timpul liber mai dă şi lecţii. Altfel, din bursa lui, nu ar fi izbutit să mănînce decît o dată la trei zile. Cînd vine acasă, de două ori pe an, parcă intră soarele prin toate ungherele. Eu mai ales sînt foarte fericit ori de cîte ori vine Dinu acasă. Nu uită niciodată să-mi aducă o sumedenie de cărţi. Nu i-am cerut niciodată să-mi aducă ceva. Lui însă nici nu e nevoie să-i cer, el ştie ce-mi doresc, cunoaşte setea mea de citit.

Cărţile pe care mi le-a adus mereu Dinu nu sînt noi. N-are bani să mi le cumpere de la librărie. Le cumpără cu bani mai puţini sau le împrumută de la şantier, de pe la colegi, de la elevii pe care-i meditează şi cu care

vorbește adesea despre mine. Nu sînt noi cărțile ce mi le aduce Dinu, dar sînt frumoase și instructive.

Și tatei îi place să citească mult. Întotdeauna, după ce isprăvește de citit o carte pe care am citit-o și eu, discutăm ceasuri întregi împreună despre cuprinsul ei.

Pînă deunăzi cărțile noastre erau risipite prin toate ungherele casei. Într-o seară, însă, tata a întîrziat vreo două ceasuri. Cînd a venit, a adus cu el o etajeră înaltă, de brad. Cinci policioare are etajera, și miroase încă a baiț proaspăt. Am așezat-o lîngă patul meu, și încă vreo două ceasuri a întîrziat tata, ajutîndu-mă să așez cărțile în ordine. Ne-am bucurat amîndoi ca de o treabă bună făcută împreună. E mai mare dragul să privești acum cărțile așezate după mărime în „bibliotecă". Așa îi spunem noi, eu și tata, etajerii : „bibliotecă".

În ea stau, unele lîngă altele, aproape toate poveștile extraordinare ale lui Jules Verne, „Cei trei mușchetari" și „Contele de Monte Cristo" de Alexandre Dumas, „Cuore", pe care o am încă de pe cînd eram la București, în spital, „Șoimii", „Mormîntul unui copil" și „Venea o moară pe Siret" de Mihail Sadoveanu, basmele lui Ion Creangă și ale lui Petre Ispirescu, poeziile lui Al. Vlahuță și ale lui Eminescu, și altele. Mai ales din cele apărute în colecțiile „Biblioteca pentru toți" și „Minerva" am multe. E și firesc. Sînt niște cărțulii modeste și destul de ieftine. Dar eu țin la ele tot atît de mult ca și la cele mari, pentru că în paginile lor mă întîlnesc și mă împrietenesc cu oameni de pe întreg pămîntul.

Din cauza mîinii ciuntite de blestemata jucărie a lui Krupp, Andrei n-a putut nici el învăța vreo meserie mai ca lumea. A fost nevoit să se angajeze acum cîțiva ani controlor la cinematograful „Lux" din strada Cuza-

vodă. Cît timp a fost acolo controlor, venea numai seara tîrziu acasă.

Patronul acestui cinematograf este domnul Ambrozis Panaitis, un grec cu vocea piţigăiată ca de copil şi cu ochii negri, mereu pînditori.

Eu eram foarte mîndru de funcţia lui Andrei. Cînd mă întreba vreun băiat din vecini : „Ce e, mă, frate-tău Andrei, de şi-a pus cravată şi umblă frezat ?“ Răspundeam cu mîndrie : «E controlor la cinema „Lux“».

Cu toate că cinematograful nu rula decît după-amiază, Andrei pleca de acasă cu noaptea în cap. Cînd l-am întrebat de ce se duce din zori la cinematograf, mi-a răspuns :

— Eu sînt controlor numai cît rulează filmul. În restul zilei fac piaţa împreună cu doamna Panaitis. Îi car coşniţa. Apoi îl plimb pe Dog, javra colţată a stăpînilor. Crăp lemne pentru bucătărie, mătur cojile de seminţe din sala cinematografului, sînt, cum s-ar spune, servitor.

Andrei mi-a spus toate astea dintr-o răsuflare şi cu un glas atît de necăjit şi de tremurător, încît l-am privit cu băgare de seamă. Chipul îi era palid şi privirea grea, întunecată de ură.

— Dacă aşa stă treaba, de ce nu-l dai dracului pe jupînul tău, cu cinematograful lui cu tot ?

— Nu fi prost, m-a repezit el. Unde am să găsesc alt servici. Să vin acasă şi să cad din nou pe capul lui tata, ca un trîntor ? Nu, tata abia mai poate agonisi un codru de pîine, şi nici pe acesta nu se ştie cît timp o să-l mai poată aduce în casă. E bătrîn de ani şi şubrezit de nevoi.

În primăvara ce a urmat, Andrei, care tuşise toată iarna, a început să scuipe sînge, şi grecul l-a concediat.

Andrei a rămas acasă. Umbla de colo-colo, fără putere. Tușea toată ziua și toată noaptea.

Într-o seară, am auzit-o pe mama spunîndu-i tatei :

— Trebuie să-l ducem la un sanatoriu, altfel se prăpădește băiatul cu zile.

Tata a ridicat neputincios din umeri și a răspuns printre dînșii strînși :

— Cu ce să-l ducem ? Domnul Ambrozis nici nu vrea să audă de vreun ajutor, parcă nu în șandramaua lui s-a îmbolnăvit... Măcar de i-ar fi plătit leafa la zi, dar nici atîta lucru n-a făcut, tîlhosul !

S-a dus mama pe la niște babe, care au învățat-o ce să-i dea lui Andrei, ca să se vindece. I-a preparat mama miere cu hrean și alte cîteva buruieni. Ce aveam mai bun în casă, de mîncare, îi dam lui... Încet-încet parcă s-a mai îndreptat. A început să dea semne de însănătoșire. Nu mai tușea ca înainte și nici nu mai scuipa sînge.

Spre sfîrșitul verii, tata a izbutit să obțină internarea lui în sanatoriu de tuberculoși de la Bisericani.

De atunci e acolo. Ne scrie rar, dar ori de cîte ori ne scrie susține că merge spre însănătoșire deplină.

Domnul Ambrozis Panaitis a numit în locul lui Andrei un nou controlor. Acesta are mîini zdravene, în schimb e cocoșat.

Tata spune că domnul Ambrozis și-a ales dintre infirmi aproape tot personalul cinematografului : pianista e aproape oarbă, cîntă numai după ureche ; operatorul are un picior de lemn, iar plasatoarea e aproape surdă.

— Nu e de loc prost domnul Ambrozis, spune tata. Betegilor nu le plătește decît pe jumătate din cît ar trebui să plătească altora, cu trupurile nevătămate.

Constanța... august 1924

Ferestrele casei în care locuim se deschid spre mare. Priveliștea ce se desfășoară în fața mea, cînd din cadrul ferestrei privesc marea, e atît de frumoasă, încît cu greu aș putea s-o descriu întocmai. În primul plan văd portul cu instalațiile lui cele mai importante : depoul de locomotive, atelierele, uzina electrică. Cele trei silozuri din marginea stîngă a acestui tablou par trei uriași care străjuiesc neclintiți portul, scrutînd depărtarea cu numeroșii lor ochi de ferestre. Linia cheiului, alb-cenușie, desparte ca o graniță pămîntul de marea fremătîndă, a cărei oglindă ce reflectă cerul se contopește la orizont cu înălțimile albastre. Vapoare uriașe vin și pleacă în fiecare zi.

De cum se termină curtea noastră, începe un maidan larg, acoperit cu iarbă și străbătut de cărări care șerpuiesc spre oraș și spre port.

La vreo sută cincizeci de metri de casă, în baza dealului care își prăvălește coasta în trei valuri pînă la nivelul mării, sînt trei salcîmi înalți și groși. Trunchiurile lor acoperite de coajă neagră și zgrunțoasă sînt atît de apropiate unele de altele, încît un călăreț nu s-ar putea strecura printre ele fără a-și zdreli genunchii.

Cărarea care se îndreaptă spre port trece pe lîngă acești salcîmi. Pe ea coboară și urcă, în fiecare dimineață și în fiecare seară, muncitorii întreprinderilor din port. Pe ea coboară și urcă și tata în fiecare zi.

De la fereastra mea îl urmăresc și îl întîmpin de multe ori cu privirea. Din zi în zi, întîrzie tot mai mult

lîngă cei trei salcîmi, spre a-şi potoli respiraţia tăiată de oboseala urcuşului.

Bietul tata ! L-au îmbătrînit mai mult nevoile decît anii, greutăţile vieţii lui de muncitor chinuit şi umil, anii de cruntă mizerie ai războiului, nenorocirile mele şi ale lui Andrei, pricinuite de acelaşi război.

De bine de rău, Dinu a reuşit să dibuie capătul unui drum în viaţă. Ne scrie că dacă va putea o să-l ia pe Puştiu la el şi îi va purta de grijă.

Andrei scrie şi el că, îndată ce va părăsi sanatoriul, îşi va căuta un rost tot prin partea aceea de ţară, unde clima e mai îngăduitoare cu cei slabi de plămîni.

Cu părinţii voi rămîne deci numai eu. Eu care nu sînt bun de nimic, după cum încep să-mi dau tot mai bine seama.

Am şaptesprezece ani şi nici un rost în viaţă. Ştiu să scriu şi să citesc. Dar atît cît ştiu eu să scriu şi să citesc nu este de ajuns ca să-mi asigur existenţa în viitor.

Aseară mama a pus pe masă numai o jumătate de pîine neagră, două ridichi negre şi cîţiva cartofi fierţi.

Tata a privit-o întrebător.

— Brutarul nu mai vrea să ne dea pîine pe datorie, i-a răspuns mama şi a oftat adînc.

Tata s-a posomorît. A mîncat tăcut. Apoi şi-a sprijinit coatele de masă şi fruntea în palme, şi a stat aşa mult timp.

Am părăsit încet odaia şi m-am îndreptat spre cei trei salcîmi de pe mal. Am rămas acolo pînă aproape de miezul nopţii.

Mă gîndesc mult, din zi în zi mai mult, la sărăcia părinţilor şi la neputinţa mea de a face ceva în viaţă.

De cîtva timp mă duc mai în fiecare seară şi mă întind pe covorul de iarbă de la rădăcina celor trei

salcîmi de pe vad. De acolo, puzderia luminilor din port pare şi mai strălucitoare, iar cînd luna plină răsare la orizont, marea luceşte ca o oglindă uriaşă de argint, cu reflexe de smoală. Atunci ochiul de aur al farului cel mare din capătul digului are o strălucire mai blîndă şi clipeşte mai rar.

Un vînt uşor vine dinspre mare şi face să foşnească frunzele salcîmilor. Murmurul îndepărtat al valurilor seamănă cu refrenul cîntat în şoaptă al unui cîntec de leagăn.

Las privirea să călătorească liberă peste întinderile cerului înstelat şi ale apelor mîngîiate de lună şi mă gîndesc cît de frumoasă e viaţa, dar şi cît de grea pentru oamenii săraci, pentru cei ca mine mai ales.

Astăzi am luat o hotărîre. M-am întors acasă tulburat pînă în adîncul fiinţei mele de această hotărîre pe care am luat-o pe neaşteptate, acolo pe mal, şi pe care trebuie s-o îndeplinesc fără nici un fel de întîrziere.

La şaptesprezece ani nu mai pot sta povară pe capul părinţilor. Trebuie să pornesc în căutarea unui rost în viaţă. Va fi greu de găsit acest rost. Mai ales pentru mine va fi foarte greu. Totuşi trebuie să-l găsesc. Trebuie.

Am adormit spre ziuă, repetînd în gînd un crîmpei dintr-o poezie a lui Coşbuc, citită mai demult, care mi-a venit în minte pe neaşteptate :

O fi viaţa chin răbdat,
Dar una ştim, ea ni s-a dat
Ca s-o trăim luptînd.

Da. O să lupt şi eu, şi o să trăiesc. Trebuie să trăiesc. Viaţa e frumoasă. Are mări luminate pe rînd de soare şi de lună, cer înalt, cînd albastru şi senin, cînd în-

tunecat și spuzit de stele. Are flori și păsări, flori și cîntece, copii zburdalnici și fete care rîd atît de frumos.

Voi lupta... Voi trăi... Trebuie...

Constanța... august 1924

Am pornit cu noaptea în cap în căutarea unui meșter care să mă învețe o meserie potrivită cu posibilitățile mele.

Am bătut întîi la ușa unui mic atelier de cizmărie.

Meșterul, un om de vreo patruzeci de ani, mărunt și gras, cu capul chel ca în palmă, m-a privit pe deasupra ochelarilor. Cînd i-am spus ce vreau, și-a scos repede ochelarii, i-a șters cu un colț al șorțului, apoi i-a pus din nou călare pe șaua nasului său mare și roșu și m-a cercetat cu privirea, de parcă eram de vînzare :

— Să lucrezi ? ! m-a întrebat mirat, după ce m-a analizat îndelung. Păi ce poți tu să faci ?

— Aș învăța cizmăria. Să știi dumneata că am tragere de inimă și aș învăța repede. Meseria asta îmi place.

Cuvintele mele l-au nemulțumit.

— Cum să înveți ? se miră el. Păi, poți tu să înveți ?

— Știu carte...

— Ce să faci cu cartea ? Dar apă poți să cari ? Lemne poți să spargi ? S-au vrei să te învăț pe degeaba ?

E adevărat, nu pot să car apă, și nici să sparg lemne. De ce trebuie să faci astea, ca să înveți să pui o

pingea ? Andrei trebuia să spargă lemne, să care apă, să facă piaţa ca să fie controlor de bilete...

Am plecat de la cizmar cu sufletul greu. Apoi mi-am zis că cizmăria o fi prea grea pentru mine.

M-am dus la un atelier de croitorie. M-am prefăcut că mă interesez de preţuri, şi am tras cu privirea la cele ce făceau calfele şi ucenicii.

Unii, cocoţaţi pe înaltele lor mese de lucru, şedeau picior peste picior şi coseau sau însăilau stofele croite. Alţii trăgeau la maşina de cusut costumele, punînd aceste maşini în mişcare cu ajutorul picioarelor. Meşterul sta în picioare, aplecat peste masă, şi croia atent stofele însemnate cu creta. Un ucenic, proptit bine pe picioare, sta în stradă, în faţa atelierului, şi mişca cu putere, în dreapta şi în stînga, o maşină de călcat din care ţîşneau flăcări şi scîntei.

Toţi aveau picioare sănătoase şi agile.

Mi-am dat seama că nici croitoria nu era de mine. Cînd am părăsit atelierul de croitorie, cu toate că cerul era senin şi soarele potopea pămîntul cu lumina şi căldura lui, ziua mi s-a părut mohorîtă.

M-am oprit în dreptul vitrinei unui ceasornicar. Am privit îndelung ceasornicele expuse. Deodată am tresărit. Rezemat de un deşteptător cu muzicuţă se afla un cartonaş dreptunghiular pe care scria cu litere mari : *„Caut ucenic extern"*.

„Ce-ar fi să intru şi să întreb ? mi-am zis. Poate am noroc. Ceasornicăria este o meserie curată, frumoasă. Nu văd cum m-ar putea împiedica lipsa genunchilor s-o învăţ."

Stăpînul sta pe un scaun în faţa unei măsuţe pe care se aflau o mulţime de ceasuri demontate, rotiţe dinţate, arcuri, şurubelniţe, cadrane şi alte multe piese delicate, frumoase şi strălucitoare.

— Ce dorești ? m-a întrebat el, după ce mi-a răspuns la salut. Avea fixat în orbita ochiului drept un mic ochean care îi da un aer de savant, ceea ce mă făcu să-l privesc cu un respect deosebit.

— Am citit anunțul din vitrină... știți, cu ucenicul, începui eu timid.

— Da... Și ?

Rosti aceste două cuvinte atît de grav, încît mă fîstîcii cu totul.

— Păi... aș vrea să mă angajez eu... dacă... dacă mă primiți...

— Dumneata ? Mi se pare că ești... mda, mi se pare că nu vezi bine ?

— Da, așa este. Cu un ochi nu văd de loc, știți... de la război, dar cu unul văd destul de bine.

— Nu, mă contrazise el, nu vezi destul de bine pentru a putea învăța ceasornicăria. Observ asta după grosimea sticlelor de la ochelarii dumitale.

Tăcu cîteva clipe. Părea că se gîndește la ceva. În atelier se auzeau numai tic-tac-urile celor cîteva zeci de ceasornice aflate acolo. Aceste zgomote, pe care nu le luasem în seamă la început, acum mi se păreau adevărate tunete.

— Văd, după felul cum te-ai posomorît, că nu crezi cele ce-ți spun. Vrei să facem o încercare ?

Am încuviințat din cap.

— Scoate-ți ochelarii.

Îmi puse la ochi micul său ochean, sfătuindu-mă cum să-l fixez. Luă de pe măsuță un obiect și mi-l ținu în față, la distanță.

— Ce vezi ? mă întrebă.

— O pată mare, albă, rotundă, încojurată de puncte negre.

Omul îmi desprinse încet ocheanul de la ochi şi îmi aşeză ochelarii.

Abia atunci îmi spuse, arătîndu-mi obiectul pe care-l privisem prin acel ochean :

— Pata albă şi rotundă era cadranul unui ceasornic bărbătesc de buzunar.

Pentru a treia oară astăzi am înţeles că pentru mine calea spre un meşteşug, de pe urma căruia să trăiesc, este închisă.

Problema viitorului meu pare să nu aibă dezlegare.

Constanţa... august 1924

M-am dus de dimineaţă să-mi cumpăr o revistă de la chioşcul de tutun şi ziare, aflat la poarta staţiei de petrol.

Proprietarul acestui debit este un bărbat gras, cu faţa măslinie şi ochii mici şi mobili ca de viezure. Are peste cincizeci de ani. Părul de la tîmple, uşor brumat de ani, îi dă un aer de gravitate ce-mi inspiră simpatie şi respect. De cîte ori mă duc la el, îl găsesc citind fie o carte, fie o revistă, şi acest lucru mi-l apropie şi mai mult.

Se poartă cu mine prietenos şi îmi împrumută din

cînd în cînd din cărțile pe care le citește, recomandîndu-mi-le cu însuflețire.

— Ce mai faci ? m-a întîmpinat el.

— Ce să fac, nene Vasile ? i-am răspuns. Sînt foarte necăjit.

— Dar ce ți s-a întîmplat, flăcăule ? m-a întrebat, sincer îngrijorat.

— Păi, ce să mi se întîmple ? Vreau să fac și eu ceva, și nu pot.

Și i-am povestit despre încercările mele de a învăța cizmăria, croitoria și ceasornicăria.

M-a ascultat tăcut, pînă la capăt. A rămas apoi mult timp pe gînduri. Într-un tîrziu mi-a spus :

— Cizmarul și ceasornicarul au avut dreptate. Meseriile lor, și poate încă multe alte meserii nu sînt de tine, așa cum nici tu nu ești de ele. Dar și tu ai dreptate. Trebuie să faci ceva, ca să-ți cîștigi singur și cinstit pîinea. Mă gîndesc că ar trebui să te faci negustor.

L-am privit să văd dacă nu rîde de mine.

— Cum să mă fac negustor, nene Vasile ? Ca să fii negustor trebuie mai întîi de toate să dispui de capital. Am eu mutră de om cu bani ?

Nea Vasile rîse îngăduitor, cînd mă auzi vorbind astfel :

— Ei, măi băiete, nu e vorba să ajungi mare capitalist. Să faci și tu ceva ca să-ți cîștigi o pîine, să nu fii povară pentru alții. Lasă că mă îngrijesc eu de tot ce-ți trebuie. Mîine dimineață, la ora șase, prezintă-te aici să-ți iei negustoria în primire. Dacă nu vei veni, să nu mai îndrăznești să dai vreodată ochii cu mine. Și acum, gata. Am terminat discuția. Du-te acasă, că închid, am treabă în oraș.

Constanța... august 1924

Azi-dimineață, la ora fixată, m-am prezentat în fața lui nenea Vasile, debitantul.

— Ai sosit ? mă întrebă vesel.

— Precum vezi, nene Vasile.

— Bine, băiatule, bine. Așteaptă numai puțin, să se termine „aglumirația".

Într-adevăr, nenea Vasile era foarte „aglumirat". Muncitorii și funcționarii, în drum spre locurile lor de muncă, se opresc o clipă la debitul lui spre a-și aproviziona tabacherele și porțigaretele. Nea Vasile îi servește, printr-un mic ghișet, cu mișcări iuți și sigure. Îi cunoaște aproape pe toți după nume și știe ce fel de țigări fumează fiecare. Se uită la client o clipă și, mai înainte ca acesta să aibă timp să-i spună ce dorește, el este gata cu servitul.

Aproape nimeni nu plătește pe loc. Toți au cont deschis la nenea Vasile.

După ce vînzarea se potoli, o bună bucată de vreme tutungiul se cufundă într-un catastiv, notînd în dreptul numelui fiecărui mușteriu, scris mai înainte acolo, datoria făcută.

Cînd termină, mă pofti înăuntru. Ieși cam greu de după mica lui tejghea. Avea două motive serioase care-l împiedicau să fie mai sprinten. Primul motiv era piciorul lui de lemn, pe care îl primise în schimbul celui adevărat, pierdut în vîrtejul luptelor de la Mărășești, și al doilea, pîntecele ce îi devenea din zi în zi tot mai... măricel, nu din cauza traiului bun, ci a meseriei de „tutungiu", care-l obliga să stea toată

ziua în chioşcul acela strîmt, ceea ce nu-i schimba însă firea veselă şi optimistă.

— Iată, băiatule, îmi spuse, arătîndu-mi două cutii de carton, legate cruciş cu sfoară, iată capitalul iniţial cu care îţi vei începe cariera de negustor !

— Nu pricep, nene Vasile...

— Ei, lasă, că vei pricepe îndată. Desfă, te rog, cutia cea mare, aia rotundă.

I-am îndeplinit dorinţa. Cutia „aia rotundă" era o cutie de pălării, din carton gros, dintre cele în care cucoanele de altădată îşi păstrau uriaşele lor pălării împodobite cu pene de struţ, păsările împăiate şi buchete de flori artificiale.

Cînd am dat capacul la o parte, am văzut că era plină cu seminţe de floarea-soarelui. Spre nările mele se ridică un miros plăcut, care îmi dovedi că seminţele erau proaspăt prăjite. Deasupra seminţelor se afla o ceşcuţă înflorată, din cele în care se servea cafea „gingirlie" în cafenelele din port şi în cele din Anadolchioi.

— Ei, acum înţelegi ? mă întrebă zîmbind nenea Vasile.

— Nu... nici acum nu prea înţeleg. Explică-mi dumneata...

— Deschide şi cutia cealaltă, poate că de data asta vei pricepe de-a binelea.

Rahat „Bela Gusta", citii pe capacul cutiei, mai înainte de a-l ridica.

Seminţe prăjite şi rahat „Bela Gusta". Acesta era conţinutul celor două cutii de carton. Conţinut foarte plăcut, desigur, dar eu tot nu înţelegeam ce voia de la mine invalidul.

Îl privii întrebător. El zîmbea pe sub mustaţă şi meşterea la o traistă de pînză înflorată, legîndu-i de

colțuri o baieră. Cînd termină, îmi spuse dîndu-mi traista :

— Acum, flăcăule, să inventariem marfa !

Luă ceașca, o umplu cu semințe și o răsturnă în traistă, numărînd :

— Unu... doi... trei... patru...

Cînd ajunse cu numărătoarea la o sută, se opri. Traista se umpluse pe trei sferturi.

— Acum i-ați în primire „marfa" și chivernisește-o cu socoteală.

— Adică cum, nene Vasile ? Ce marfă ? Eu tot nu înțeleg nimic.

— Ei, că prea ești tare de cap ! Eu te credeam mult mai deștept. Ce este atît de neînțeles în toată treaba asta ? Iată, în cutia cea mare sînt șase kilograme de semințe de floarea-soarelui, bine prăjite. În cutia cea mică, două kilograme de rahat cu nucă. Așadar, avem în depozit un stoc însemnat de mărfuri superioare din care am adus în „prăvălie" — adică în traistă — spre a fi vîndute, o sută de cești de semințe și douăzeci de bucăți de rahat.

Luă din raft o cutie de tablă, în care fusese tutun de lux, așeză în ea douăzeci de bucățele de rahat și o puse peste semințele din traistă. Apoi reluă :

— Așaaa... Acum ia-ți „prăvălia" și pornește la treabă. Semințele ai să le vinzi două cești la leu, iar bucățelele de rahat un leu una. Ai grijă, să strigi cît poți de tare, ca să te audă mușteriii : „Hai la semințe prăjite, calde ! Hai la rahat cu nuci !" Și acum, gata. La drum ! Vînzare bună !

Așa am ajuns „negustor". Negustor c-o traistă de semințe și cîteva bucăți de rahat. Nu era ușor. Baiera trăistii îmi freca gîtul, și ori de cîte ori îmi strigam

„marfa", așa cum mă învățase nenea Vasile, un cor de cățel îmi răspundea, parcă îngînîndu-mă.

Cînd nenea Vasile mi-a făcut pe seară socoteala vînzării, am fost totuși în culmea fericirii : realizasem suma pe care el o investise în semințele prăjite și în rahatul „Bela Gusta", plus vreo șapte-opt lei cîștig.

Tatei nu i-am spus că am colindat ulițele cu traista de gît și am stîrnit toate javrele mahalalei cu strigătele mele. Știam că n-o să-i fie pe plac. Mamei însă i-am spus despre negoțul meu. La început s-a supărat, apoi a căzut pe gînduri, și într-un tîrziu mi-a spus :

— Nu, tu nu trebuie să colinzi străzile cu traista de gît, stîrnind lătratul cîinilor și mila oamenilor. Poate să dea peste tine o căruță, sau te poate mușca un cîine, ori te poate îmbrînci un copil rău, sau te poți împiedica, și căzînd să-ți lovești picioarele. Să nu te mai duci pe străzi cu traista de gît. Trebuie să te gîndești la altceva, la ceva care să nu te silească să bați străzile, la un lucru pe care să-l faci acasă, care să fie folositor, și totodată să-ți asigure pîinea mai tîrziu.

Toată noaptea m-am gîndit la spusele mamei. Mi-am dat seama cît de multă dreptate avea, și-am renunțat.

Constanța... septembrie 1924

Am găsit printre cărțile aduse de Dinu un exemplar din colecția „Bibliotecii pentru toți", pe a cărui copertă scrie : *„Curs practic de lucru manual"*.

Am răsfoit cărțulia curios. Cînd mi-am dat seama de cuprinsul ei, am început s-o citesc pe nerăsuflate. Am cunoscut astfel primele noțiuni despre traforaj, pirogravură, tîmplărie ușoară, împletituri artistice, cartonaje, legătorie.

M-am oprit asupra acestui din urmă capitol. Legătoria mi se părea cea mai ușor de învățat, și totodată cea mai frumoasă. Ea nu cere nici scule scumpe, nici materii prime greu de procurat și nici — mai ales — picioare sănătoase.

Am cerut mamei un ac de cusut, un bobin de ață albă, un foarfece, cîteva fîșii de pînză albă și puțină făină, și m-am așternut pe treabă.

Pînă se înnoptează tai dreptunghiuri de carton și de hîrtie. Desfac în fascicule cărțile pe care vreau să le leg. Cos fasciculele una de alta, după metoda indicată în cursul de lucru manual, și le lipsesc cu cleiul special, făcut din făină fiartă.

Nu neglijez nici un amănunt al tehnicii, ba chiar mă străduiesc să înfrumusețez volumele legate, aplicîndu-le pe copertă, cu migală și răbdare, ornamente colorate, decupate de prin reviste.

Ieri i-am arătat tatei primul volum legat. Este romanul „Contele de Monte Cristo" de Al. Dumas. Văzînd cartea atît de bine legată și așa de frumos împodobită, tata bătu repede din pleoape, ca și cum ar fi dat cu ochii de un lucru foarte frumos și cu totul neașteptat. O examină multă vreme pe toate părțile, apoi mă întrebă :

— Tu ai făcut asta ?

— Da, tată !...

— Bravo, băiete ! Arată-mi și mie „atelierul" tău.

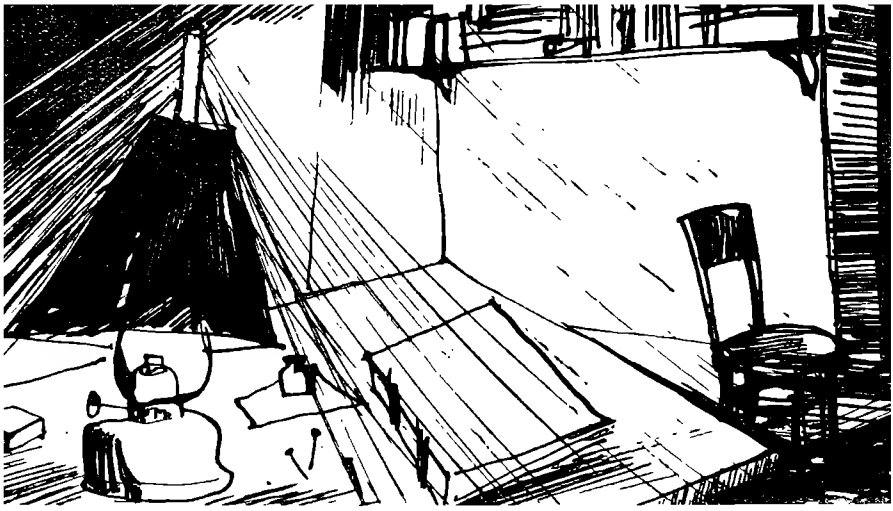

În odaia mea, asemenea unui copil curios, tata luă în mînă, una cîte una, toate sculele mele și răsfoi atent cursul practic de lucru manual.

La urmă îmi spuse, frunzărind volumul legat :

— Asta mai zic și eu. Este o treabă adevărată, dragul meu. Ține-te cu nădejde de ea.

Constanța... septembrie 1924

Am scris pe un dreptunghi de carton : „*Legătorie. Leg artistic orice carte*". Cartonul l-am pus în fereastra care dă spre stradă. Prin fața acestei ferestre trec în

fiecare zi, în drumul lor spre şcolile din oraş şi spre atelierele din port, copiii şi muncitorii din cartier.

Un grup de elevi ai liceului „Mircea cel Bătrîn", dînd cu ochii de cartonul din fereastra mea s-au oprit şi au început în şoaptă o discuţie aprinsă.

Îi privesc de după perdeaua de reţea, şi inima îmi bate din pricina unei emoţii nemaicunoscute încă.

Iată, din grupul şcolarilor s-au desprins doi băieţi. Unul este înalt şi blond, la şapcă are vipuşcă roşie şi iniţialele „L.M.B.", cusute cu fir. Celălalt este scund, brun şi gras. Uniforma lui cu vipuşti verzi arată că învaţă la comerţ.

S-au apropiat de poartă şi au ciocănit în ea. Mama care trebăluia prin curte le-a deschis, întrebîndu-i pe cine caută.

— Pe domnul legător, spuse bondocul.

Pentru prima oară în viaţa mea aud spunîndu-mi-se „domnul", şi nu-mi vine să cred că e vorba de mine.

Mama îi aduse pe băieţi în odaie şi rămase în prag, curioasă să audă ce voiau de la mine.

— Bună ziua, domnule legător, mi se adresă cuviincios elevul cel înalt. Dumneavoastră legaţi cărţi ?

— Da, i-am răspuns.

— Aveţi ceva gata, ne puteţi arăta ? vorbi blondul.

— Da, cum să nu ; şi mă grăbii să le arăt volumul proaspăt legat al lui „Monte Cristo".

— Straşnic, rosti liceanul, nu-i aşa, Gelule ? îi ceru el părerea bondocului.

— Da, mă Silică, frumos lucru.

— Şi cît luaţi dumneavoastră pentru legatul unui volum ? continuă să mă întrebe băiatul.

Am rămas cu gura căscată, neştiind ce să răspund. Pusesem firmă de legător, dar nu mă gîndisem cu ce

prețuri aveam să lucrez. Ca să cîștig timp, întrebai la rîndul meu :

— Cărțile pe care vreți să le legați le aveți la dumneavoastră ?

— Nu, dar le vom aduce după-amiază. Știți, eu am două : „Robinson Crusoe" și „Basmele Romînilor" de Petre Ispirescu.

— Și eu am tot două : „Guliver în țara piticilor" și „Gruia lui Novac".

— Păi, aduceți-le și ne înțelegem noi. Nu sînt speculant, le spusei, zîmbindu-le prietenește.

— Bine, vom veni cu ele după-amiază, domnule legător. Vă găsim acasă ? mă mai întrebă Silică.

— Da, desigur, am răspuns. Dar... am să vă fac o rugăminte.

Băieții mă priviră întrebător.

— Să nu-mi mai spuneți „domnule". Eu nu sînt „domn", ci un băiat ca și dumneavoastră.

Gelu începu să rîdă cu gura pînă la urechi :

— Ha ! Ha ! Ha ! Ne rogi să nu-ți mai spunem „domnule", și ne tratezi cu dumneavoastră. Știți că nici noi nu sîntem „dumneavoastră", ci tot niște băieți ca dumneata... pardon, ca tine, legătorule. Să ne spunem pe nume și să fim prieteni. Vrei ?

— Cum să nu vreau, mai întrebi ?

— Și cum să-ți spunem ?

— Pe mine mă cheamă Mihai.

— Bine, Mihai, rămînem prieteni, și n-avea grijă, o să-ți aducem atîta de lucru, încît niciodată să nu stai degeaba. Toți colegii noștri au cîte două-trei cărți pe care vor să le lege.

Constanța... octombrie 1924

Legătoria merge strună. Gelu și Silică vin în fiecare zi la mine. Vin însoțiți de alți colegi, și aceștia la rîndul lor aduc pe alții. Fiecare vine cu cîte o carte pe care vrea să i-o leg.

Nici unul din noii mei prieteni nu este bogat. Toți sînt fii de muncitori, funcționari mărunți ori mici meseriași. De aceea nu le iau bani pentru legatul cărților. În schimb, „băieții" îmi aduc hîrtie, pînză de legătorie și alte materiale.

Unii din ei chiar au început să mă ajute la lucru. Gelu mai ales mă întrece în meșteșug, și eu, ca orice maestru care își vede elevul progresînd, sînt foarte mîndru de el.

Deunăzi, Silică a venit însoțit de un băiat necunoscut. Noul venit avea hainele ponosite și îmbibate de fum și unsoare, iar mîinile îi erau pline de bătături.

Silică ne-a lămurit că băiatul este ucenic la depoul de locomotive din port și că a venit la noi cu rugămintea să-i împrumutăm ceva de citit. Îl cheamă Grigore. Grigore Munteanu. Taică-său a murit pe front, la Mărășești, iar maică-sa spală pe la casele altora. N-are cu ce-și cumpăra cărți, dar, spune el, îi place mult să citească.

În vreme ce vorbea, povestindu-ne cîte ceva din viața lui de ucenic, privea, cu ochii măriți de admirație, etajera din care cărțile mele, frumos aranjate, îi făceau cu ochiul.

— Bine, Grigore, i-am spus. Dacă așa stau lucrurile, poftim, alege-ți orice carte îți place. Apucîndu-l de braț, l-am silit să se apropie de etajera cu cărți.

Privindu-mă cu ochii lui negri, Grigore m-a întrebat plin de emoție :

— Nu glumești ? E chiar adevărat, pot citi orice carte de-aici ? Mi le dai împrumut pe degeaba ?

Eu știu cît de puternic arde dorul după o carte, atunci cînd nu o poți avea, cînd dragostea de a citi, de a te aventura în minunata lume cuprinsă în rîndurile buchiilor, te-a prins în mrejele ei. Cunosc și fericirea de a citi pe nerăsuflate o carte.

Fără a mai sta pe gînduri, am luat din raftul etajerei cîteva volume din colecția călătoriilor extraordinare de Jules Verne și, punîndu-i-le în brațe, i-am spus :

— Du-te acasă, citește-le pe îndelete și adu-mi-le înapoi. Nu te grăbi. Data viitoare ai să-ți alegi singur altele.

Gingășia cu care a mîngîiat cărțile m-a impresionat. Se vedea că de mult zăcea în el dorința neîndeplinită de a citi o carte. De mult purta în sufletul lui foamea asta...

Sînt mulți băieți de seama mea care ar voi să citească, și n-au ce. Dar ce pot eu să fac ?

După plecarea prietenilor mei m-am dus la fereastră și mi-am lăsat privirile să hoinărească peste întinderile fremătînde ale mării. Departe, un vapor mic cît floarea unui ghiocel se pierdea încet la orizont. Deasupra celor trei silozuri plutea un nor cenușiu de praf. Cheiurile și incinta portului, atît cît se vedea de la fereastra mea, roiau de oameni mînați în toate părțile, cu treburi.

M-am întors de la fereastră și am privit din nou etajera cu cărți. Toate rafturile sînt pline. Numai locul de unde am luat volumele împrumutate ucenicului este gol.

M-am culcat, și pînă m-a furat somnul m-am gîndit la Griguță.

Noaptea m-am visat împreună cu el. Eram amîndoi oaspeții căpitanului Nemo, și „Nautilius" ne purta cu toată viteza pe sub apele mărilor și oceanelor, către un ținut extraordinar, unde toți copiii și tinerii aveau bibliotecile lor.

Constanța... octombrie 1924

Abia de se crăpase de ziuă, cînd m-am trezit, auzind niște bătăi ușoare în geam. Cine putea să mă caute la ora aceea ? Nu mică mi-a fost mirarea cînd am dat cu ochii de Griguță.

— Iartă-mă, treceam spre depoul de locomotive și...

— Nu-i nimic, Griguță, l-am liniștit. Și eu mă scol devreme. Dar ce s-a întîmplat ?

— Știi, azi-noapte, mi-a spus el, făcînd ochii mari, aproape n-am dormit. Am răsfoit cărțile de la tine. Tare sînt frumoase cărțile, și cîți băieți ca mine n-ar dori să le citească... Numai că n-au bani să și le cumpere și nici de la cine să le împrumute. Tu ai avut totuși noroc cu fratele tău, care ți-a mai făcut rost din cînd în cînd, și ai adunat cîteva.

— Sînt puține, Griguță. Ani și ani au trebuit să le strîngem din economiile lui Dinu. Le-a cumpărat vechi, dar e tot ce am mai de preț.

— Da, ai dreptate. Eu voiam să-ți spun însă că m-am gîndit... nu știu dacă ai să vrei tu...

— Spune, Griguță, l-am îndemnat nerăbdător.

— M-am gîndit că tare bine ar fi să le mai poată citi și alții ca noi. Vezi tu, chiar la depou, unde lucrez eu, mai sînt atîția ucenici care n-au de unde citi măcar o carte... Dacă le-ai împrumuta și lor... asta voiam să-ți spun.

Mi s-a luminat toată fața ascultînd vorbele lui Griguță.

— Sigur, Griguță! Așa e! am exclamat. De ce să stea cărțile aici, degeaba. Eu le cunosc de-acum pe toate cîte sînt în rafturi. E minunat sfatul tău! Acum știu ce am de făcut. Să treci mîine seară pe la mine.

Griguță m-a privit o clipă cu dragoste și încredere, apoi s-a grăbit spre depou, iar eu m-am apucat cu rîvnă să-i urmez sfatul.

Am inventariat și catalogat cărțile. Sînt vreo patruzeci.

Destul de multe ca să-mi încerc realizarea gîndului care a pus stăpînire pe mine, după plecarea lui Griguță. Văd parcă aievea chipul ucenicului, schimbat cu totul de bucurie cînd i-am împrumutat cărțile și i-am făgăduit să-i mai dau altele, și-i aud vorbele rostite la fereastră.

Pe seară, cînd Gelu și Silică au venit ca de obicei să mă vadă, au dat cu ochii, la geamul odăii mele, lîngă firma de carton pe care scrie „Legătorie", de încă una. Pe aceasta am scris „Bibliotecă de împrumut fără taxă", iar dedesubtul acestei inscripții am desenat o carte, deschisă, pe filele căreia se putea citi: *„Habent sua, fata libeli"* [1].

Am întîlnit mai de mult undeva această înțeleaptă zicală latinească, și o găsesc foarte potrivită pentru noua firmă din geamul meu.

[1] „Cărțile își au menirea lor" (citat latinesc).

— Ce ai de gînd să faci ? m-a întrebat Silică, privindu-mă cu ochii lui mari, albaştri şi blînzi.

— Nimic altceva decît să dau şi altora cărţile pe care eu le-am citit, dar pe care mulţi alţi băieţi de seama noastră nu şi le pot procura. Le voi împrumuta oricui va dori să le citească.

— Şi fără taxă ! spuse Gelu ironic.

Mă făcui că nu înţeleg şi îi răspunsei :

— Da, fără nici un fel de taxă. Dacă le-aş pretinde aşa ceva celor cărora am de gînd să le împrumut, nu ştiu dacă s-ar găsi vreunul să aibă vreun gologan. L-aţi văzut pe Griguţă ? Munceşte toată ziua la depoul de locomotive. N-aţi auzit ce spunea ? „Nu mănînc pe săturate decît pumni şi sudălmi !“ Cînd vine supraveghetorul să vadă cum a făcut curăţenie în vagoane, i se strînge inima cît un purice. Numai la asta îl pun, la curăţenie, de i s-au crăpat mîinile frecînd şi ştergînd geamurile şi lemnăria. Ce nevoie au ei să-l înveţe meserie, aşa cum şi-a dorit ? Ei bine, cît era el de necăjit şi frînt de oboseală, îi sclipeau ochii de nerăbdare cînd i-am dat cărţile. Am fost atît de fericit că i le-am putut împrumuta... Toţi viitorii cititori ai bibliotecii mele sînt la fel cu el, dornici de citit, dar săraci lipiţi. N-au nici cît mine. Griguţă a trecut azi-dimineaţă pe-aici şi mi-a vorbit despre asta. El mi-a dat ideea cu biblioteca de împrumut.

— Aşa-i, Mihai, a aprobat Silică, are dreptate Griguţă. E grozavă ideea ! O să le folosească. Cărţile pe care le ai sînt puţine, dar tot mai bine decît de loc. Te rog să-mi dai voie să le aduc şi eu pe-ale mele, pentru biblioteca de împrumut.

— Şi eu am o lădiţă cu cărţi, Mihai, rămase de la un frate al tatii ! se oferi Gelu atît de înflăcărat,

încît îl privii surprins. Ochii lui negri, puțin piezișI, ca de tătar, scînteiau.

M-am simțit cuprins de o emoție ce mă înfiora. Ideea de a împrumuta cărți copiilor și tinerilor dornici să citească dăduse primele roade. Prietenii mei aveau să mă ajute să realizăm o mică bibliotecă de împrumut.

Constanța... octombrie 1924

Ne-am aranjat biblioteca. Ni se pare o adevărată comoară !

Griguță nu-și mai găsea locul de mulțumire cînd a văzut-o. El a adus primii cititori, prietenii lui de la depou.

Numai de cîteva zile, cei care vor să împrumute s-au înmulțit. Copii din cartier și ucenici din port bat mereu în geamul meu, cerîndu-mi cărți.

Eu le dau bucuros orice carte și nu le cer altceva decît s-o restituie și să ia alta. Caut să-i conving că toate cărțile sînt ale lor, și îi rog să aibă grijă de ele ca de propriile lor lucruri.

Treaba merge de minune, iar eu mă simt foarte fericit pentru că am o ocupație frumoasă, și totodată învăț liceul. Da, învăț liceul !

Silică este în clasa a cincea, secția reală. I-am cotrobăit într-o zi în servietă și i-am răsfoit manualele îndelung. Cînd i le-am pus la loc, am oftat fără să vreau.

— De ce oftezi ? m-a întrebat el.

— Nu ştiu, i-am răspuns. Poate pentru că nu pot învăţa şi eu la liceu, ca voi.

Fruntea lui albă şi netedă s-a înnegurat. A rămas cîtva timp pe gînduri, apoi m-a întrebat :

— Mihai, vrei să urmezi liceul ?

— Dacă vreau ? Cum să nu vreau ! Dar nu pot. Tu vezi bine că nu pot. Picioarele mele nu sînt sănătoase ca ale voastre, ca să pot străbate drumul pe jos de acasă la şcoală, şi nici nu pot urca scările. De aceea nu m-am putut duce nici la şcoala primară. Şi-apoi nici tata n-ar fi putut să mă mai ţină şi pe mine la liceu.

— Şi totuşi, ai învăţat să citeşti şi să scri foarte bine.

— Da... dar liceul nu-i uşor şi, afară de asta, fratele care mi-a pus altădată abecedarul în mîini nu mai este lîngă mine.

— Mda, făcu Silică, adevărat, fratele tău nu mai este lîngă tine. În schimb sîntem noi, eu, Gelu şi ceilalţi. Noi îţi sîntem ca şi fraţi şi îţi putem fi şi profesori foarte buni. Principalul este să vrei să înveţi.

Afară întunericul începuse să întindă văluri transparente peste întreaga fire. Din capătul digului cel mare, farul clipea rar şi încurajator din ochiul său de aur.

Seara, după cină, le-am spus părinţilor propunerea lui Silică.

Tata m-a privit lung, pe deasupra ziarului, şi mi-a spus :

— Silică are dreptate. Poţi învăţa foarte bine şi acasă. Aşa cum a spus el, îţi spun şi eu, lucrul principal este să vrei să înveţi. Chiar dacă nu vei reuşi

să iei bacalaureatul, învățătura îți va prinde bine odată și-odată.

Mama n-a spus nimic. Bărbia îi tremura însă ușor, și închidea des pleoapele, de parcă ar fi usturat-o ochii.

Constanța... noiembrie 1924

E duminică. Silică a venit la mine însoțit de Gelu și de cîțiva băieți pe care nu i-am cunoscut pînă azi. Sînt în aceeași clasă cu Silică. El i-a prezentat :

— Victor, cel mai tare la matematică ; Rică, doctor în geografie, fizică și chimie ; Sandu, neîntrecut la istorie. De rest mă ocup eu și Gelu.

— Nu înțeleg, am murmurat, nu înțeleg, ce vrei să spui ?

— Cum nu înțelegi ? Ai uitat ce am vorbit amîndoi deunăzi ?

— Nu, n-am uitat, dar...

— Nici un dar. Dacă te-ai hotărît să înveți carte, noi trebuie să te ajutăm să-ți duci hotărîrile pînă la capăt. Eu, Gelu, Victor, Rică și Sandu vom fi profesorii tăi și, bineînțeles, tu vei fi elevul nostru. Vom alcătui un program, și fiecare vom face cu tine lecții pe rînd.

— Dar n-am cărți...

— Nu-i nimic, avem noi. Fiecare ne-am cumpărat cîte am putut, că-s scumpe rău, și învățăm cu schimbul. De mîine începem.

Constanța... noiembrie 1924

Am început să învăț după toate regulile.

„Profesorii" mei și-au luat rolurile în serios. Silică mai ales are multă răbdare și-i hotărît. El știe cît țin la prietenia noastră, și de aceea m-a avertizat :

— Ascultă, Mihai ! Dacă ai de gînd să înveți, atunci bine. Dacă nu, să nu ne încurci. Noi nu vrem să ne facem de rîs, după cîteva lecții să ne trimiți la plimbare, spunîndu-ne că te-ai plictisit. Dacă se va întîmpla una ca asta, nu vom mai fi prieteni.

— Fii liniștit, băiatule, l-am asigurat eu. Vă voi rămîne recunoscător toată viața.

Am început învățătura cu materiile clasei a cincea. Cunoștințele primelor patru clase liceale urmează să le acumulez pe parcurs, tot de la ei.

Ideea a fost a lui Gelu, și ne-am însușit-o cu toții.

Constanța... noiembrie 1924

Învăț cu sîrguință. „Profesorii" mei mă ascultă cu atenție și îmi examinează temele. Îmi pun chiar note, și atunci cînd este cazul nu mă menajează.

Cînd nu învăț, continui să mă ocup de legătorie. „Biblioteca" este deschisă toată ziua. Sînt atît de ocupat, încît nici nu mai observ cînd trece timpul.

Constanța... noiembrie 1924

Toamna e spre sfîrșite. Frunzele salcîmilor au îngălbenit și s-au rărit. Marea a căpătat o culoare cenușie. Zilele cu ceață sînt tot mai dese, și tot mai des se aude sirena care, urlînd prelung, ca o fiară rănită, caută să vestească navelor ce înaintează prin perdeaua de neguri direcția portului.

Azi Silică mi-a spus pe neașteptate :

— Ce-ar fi, Mihai, dacă am scoate o revistă literară ?

— Ar fi grozav, dar așa ceva nu e de nasul nostru. i-am răspuns.

— Și de ce, mă rog, crezi că nu ar fi, mă repezi Gelu. Ce, sîntem atît de incapabili ?

— Nu, mă, încercai eu să-l potolesc, nu sîntem incapabili, dar ne lipsește ceva foarte important.

— Și ce anume ? Ești bun să-mi spui ?

— Desigur. nu este un secret. Ne lipsesc banii. Cu ce vom plăti materialele, tipografia etc... ?

— Păi n-ar fi nevoie să o tipărim la tipografie. mă lămuri Silică.

— Doar nu ai vrea să o scriem cu mîna...

— Nu chiar numai cu mîna, ci cu șapirograful.

L-am privit și mai surprins. De unde să facem noi rost de un șapirograf ? Îmi închipuiam că trebuie să coste destul de scump, pentru pungile noastre. I-am împărtășit și lui aceste gînduri.

— Ai dreptate, a încuviințat Silică. Nu este prea ieftin. dar noi vom găsi unul vechi, pe care îl vom repara. Am un prieten care lucrează într-o tipografie. Am să vorbesc cu el.

Toată noaptea am stat ca pe ace. Dacă, într-adevăr, putem face rost de un șapirograf ? Ar fi nemaipomenit ! Să vedem ce veşti îmi aduce mîine Silică.

Constanța... decembrie 1924

Silică a început să mă strige de la poartă, ca niciodată. Şi am înțeles, din bucuria lui, că vom avea ce ne trebuie. A dat buzna în casă.

— Se face ! Prietenul meu a şi vorbit cu patronul. Ni-l dă în rate şi cu un sfert din preț. Pentru ei nu mai este bun de nimic, dar noi îl vom repara. Avem şapirograf !

Chiar de astăzi trebuie să începem să ne îngrijim şi de celelalte materiale de care avem nevoie : două topuri de hîrtie şi cerneală specială.

Punem ban lîngă ban, şi cumpărăm. Ne-au ajutat toţi prietenii bibliotecii noastre, cu cît au putut.

Nu ne mai lipseşte ca să realizăm revista decît titlul şi, bineînțeles, cuprinsul.

Băieţii au hotărît ca primul număr al revistei să apară de Anul nou.

Numele revistei l-am găsit eu : *„Zorile deasupra mării"*. Tot eu voi scrie articolul de fond şi îl voi intitula *„Băieți, cu dreptul înainte"*.

Silică, Gelu, Sandu, Rică şi ceilalţi s-au aşezat pe treabă. Se străduiesc să dea la iveală articole, poezii, schiţe, rubrici sportive, distractive, literare.

Constanța, 1 ianuarie 1925

Încă de acum o săptămînă a apărut primul număr al „Zorilor deasupra mării". A apărut într-un tiraj formidabil : o sută de exemplare !

E foarte frumos primul număr al revistei.

Titlul este scris cu litere mari, în partea de sus a primei pagini, în semicerc, peste un desen destul de reușit, care înfățișează soarele răsărind pe sfert din unda mării.

Desenul este opera lui Gelu.

În afară de articolul de fond, semnat de mine, Gelu, Silică și ceilalți au publicat fiecare cîte ceva.

Grigore, ucenicul, este prezent cu o poezie în cuprinsul revistei. Cînd ne-a citit-o, roșind ca o fetiță, nici nu ne-a venit să credem că a scris-o el. Dar el a scris-o. A scris-o anume pentru ziua de 1 Mai. Dar noi n-am mai avut răbdare să așteptăm această zi, și i-am publicat-o în primul număr al revistei.

Iată poezia :

Bine-ai venit, zi-ntîi de mai,
Cu soare cald și flori pe plai,
Tu, cea mai dragă sărbătoare
Din an, a clasei muncitoare,
Bine-ai venit, zi-ntîi de mai,
Cu dragi nădejdi într-un alt trai,
Să ne-nfrățești pe fiecare
Copil al lumii proletare !
Zi-ntîi de mai, zi-ntîi de mai,
Noi te cîntăm, că tu ne dai

Țăria s-aşteptăm un mîine
Cu-nvățătură şi cu pîine,
Cu libertate şi unire
Pentru robita omenire.

Băieții au luat fiecare cîte un teanc de reviste şi le-au împărțit la şcoală, printre colegii lor.

Ca să poată cumpăra revista, mulți au renunțat în acea zi la covrigul cu susan.

Acest prim succes ne-a înaripat entuziasmul şi fantezia atît de mult, încît ne-am hotărît ca numărul doi să-l tragem în trei sute de exemplare, în şase pagini şi în două culori : roşu şi negru.

Silică a şi procurat hîrtia necesară. El este casierul şi administratorul revistei.

Toți vrem ca numărul următor să fie şi mai frumos ca înfățişare. şi mai bogat în conținut.

Constanța... februarie 1925

Scriu din nou în caietul meu, pe care nu am mai pus mîna de la Anul nou.

„Zorile deasupra mării" nu vor mai apare.

Posibilitatea de a învăța mai departe liceul, cu ajutorul prietenilor mei, a apus, de asemenea.

De cînd n-am mai scris în jurnal, altele au fost grîjile mele. Au început zile şi mai grele pentru familia noastră, şi aproape pentru toți cei din cartierul nostru care. ca şi tata, muncesc în port.

Acum, iarna, au sosit vapoare puține. Hamali sînt mulți. Destui nevoiași vin prin port să cîștige o bucată de pîine sau bani pentru cărbuni. E un ger strașnic anul ăsta. Tata vine seara și ne povestește cum stau oamenii și tremură de frig, așteptînd să li se dea de lucru. Sînt gata să muncească o zi întreagă pentru o pîine. Supraveghetorii s-au înrăit și mai tare. Nu primesc în echipe decît pe acei care le dau și lor din cîștig. Din cîștigul puțin trebuie să rupă omul și pentru ei. Oameni sînt cu duiumul, și de nevoie promit supraveghetorului bani. Azi așa, mîine așa, pînă cînd oamenii n-au mai putut să rabde. Tata a strigat că astfel nu mai merge. Toți au ridicat glasurile. S-a făcut vîlvă mare. Unii au vrut să-l bată pe supraveghetor.

Tata a fost învinuit ca instigator, și de atunci nu mai este lăsat să muncească în port. Mai mult chiar, i s-a pus în vedere să părăsească pînă la 1 martie locuința. În caz de nesupunere, va fi dat în judecată.

Mama plînge și blestemă cît e ziua de mare.

Tata umblă încruntat și, cînd mama pomenește de termenul mutării care se apropie, înjură pătimaș lipsa de dreptate și omenie a celor de la direcția portului care, spune el, i-au luat pîinea de la gură, pentru că îl socotesc „element primejdios" pentru ordinea publică.

În casa noastră sărăcia își arată colții mai mult decît pînă acum. Lemnele s-au împuținat. Mama face focul cu zgîrcenie, și seara mîncăm numai terci sau ne culcăm flămînzi.

Geamurile sînt acoperite cu flori de gheață. E frig în odaie. Aburesc sticla ferestrei, suflînd cu buzele țuguiate. Fac în ea ochiuri limpezi, prin care privesc afară. Crivățul vînzolește nămeții, învolburîndu-i, și

îndoaie furios crengile lipsite de frunze ale salcîmilor din buza malului.

Muncitorii, zgribuliți de frig, trec grăbiți spre port. Mai toți nu au paltoane și nici căciuli. Nici mănuși nu au. Țin capetele strînse între umeri, bărbiile proptite în piept și mîinile înfundate în buzunarele pantalonilor. Chipurile lor vinete de frig par negre pe fundalul alb al ninsorii.

Privesc spre mare, prin ochiurile făcute în geamul înghețat.

Marea are acum, ca și cerul, o culoare cenușie, mohorîtă. Clocotește ca un cazan uriaș. Turme de valuri vin furioase din larg și se năpustesc ca niște tauri turbați asupra digului.

Din cînd în cînd, cîte un vapor se desprinde de la chei și, fără să-i pese de vremea rea, ia largul. Înaintea lui joacă pe crestele valurilor pilotina „Amarilis" sau remorcherul „Julieta".

De la fereastra mea, pilotina „Amarilis" se vede mică de tot, ca un vaporaș-jucărie. Căpitanul ei este un bun prieten al tatii. În tinerețe au făcut împreună armata la marină. Îl cheamă Dumitru Iordănescu și locuiește pe aceeași stradă cu noi, doar la cîteva case.

Noi îi spunem cu mult respect „nenea Mitică". Puștiu e foarte mîndru că tata e prieten cu un căpitan de vapor, un adevărat lup de mare, cu chipul ars de soare și de vînturi, și care, pe deasupra, mai fumează și pipă.

Azi-dimineață l-am văzut de la fereastra mea îndreptîndu-se grăbit spre port. Ținea strîns între dinți pipa din care aproape la fiecare pas se înălța cîte un nouraș de fum pe care vîntul îl destrăma pe loc. Nici nenea Mitică nu are căciulă și nici palton. Aleargă și el împotriva vîntului, cu bărbia proptită în piept și

mîinile înfundate în buzunare. Şi doar e căpitan, lup de mare !

De ce n-o fi avînd măcar el căciulă şi palton ?

L-am întrebat pe tata de ce nenea Mitică nu are palton şi căciulă, că doar e căpitan !

— Căciuli, paltoane şi mănuşi călduroase nu poartă la noi oricare terchea-berchea, şi nici căpitani ca alde nen-tu Mitică. Aşa ceva poartă numai piraţii în ţara noastră.

L-am privit pe tata nedumerit, crezînd că glumeşte. Pe faţa lui întunecată n-am deslușit însă nici măcar urma vreunui zîmbet. M-a fulgerat cu privirea ochilor săi negri şi mi-a mai spus printre dinţii strînşi :

— Da, da, băiatule. Numai că piraţii care trăiesc la noi nu sînt piraţi de mare, ci de uscat. Dar să ştii de la mine că piraţii de uscat sînt mult mai cruzi şi mai lipsiţi de omenie decît piraţii despre care ai citit tu în cărţile de călătorie. Lăcomia lor nu cunoaşte margini. Cum să-l numesc altfel pe supraveghetorul care ia bani de la oameni, ca să-i lase să muncească ? Şi antreprenorul tot pe Axinte, supraveghetorul, îl apără, pentru că ne pune să muncim pînă nu mai putem, descărcăm vapoarele în timp record, nu plătesc stocaj, iar el ia bani grei de pe urma muncii noastre. El ia valută pentru descărcat, iar nouă ne dă atît cît să nu murim de foame, restul îl bagă în buzunar. Noi umblăm „da cîrca“ de dimineaţa pînă seara, iar el zice că îşi cumpără o şalupă, să se plimbe pe apă... Să nu uiţi niciodată ce îţi spun acum. Din cauza lăcomiei lor, oameni ca mine, ca nen-tu Mitică şi ca toţi ceilalţi la fel cu noi nu au dreptul la căciuli şi paltoane pe vreme de iarnă...

Sulina... aprilie 1925

Mă aflu la Sulina, într-o baracă de scînduri, lungă de vreo zece metri şi lată cam de cinci.

Şandramaua este acoperită doar pe trei sferturi cu scînduri şi carton. În rest se vede cerul. Numai cînd plouă, în dreptul acestui „luminator" sînt trase nişte perdele din pînză de corabie.

Uşa barăcii şi fereastra-vitrină dau spre Dunăre, care numai la cîţiva paşi îşi rostogoleşte către mare undele galbene.

Numai cîteva amănunte despre lucrurile cuprinse între pereţii acestei şandramale, care aduce la chip şi asemănare cu corabia lui Noe, sînt suficiente ca să-nţeleagă uşor oricine unde am ajuns.

Pe peretele din fund e fixată cu cuie o pînză pe care un pictor bine intenţionat, dar lipsit de talent, a zugrăvit un peisaj marin. Drept la mijlocul drept-unghiului duşumelei, alcătuit din scînduri putrede şi murdare, stă bine fixată, pe un trepied grosolan, un fel de armonică, avînd în partea din faţă o ţeavă ca de tun, îndreptată ameninţător spre stîncile liliachii, răsărite printre talazurile galbene din tabloul amintit.

Caricatura armonicii e acoperită, atunci cînd nu e folosită, cu un fel de linţoliu de pînză neagră, veche şi peticită.

Lîngă peretele lateral din stînga, scîlciată şi sprijinită pe trei picioare proprii şi o proteză făcută din cîteva cărămizi, zace o sofa turcească, cu arcurile ieşind ca nişte cucuie prin pînza altădată roşie.

Drept în faţa ei, lipită de perete, se înalţă un fel de gheretă de santinelă, pe uşa căreia e prins în pio-

neze un dreptunghi de hîrtie pe care cineva a scris cu creionul chimic, înmuiat în gură, un cuvînt pretenţios : *„Laborator"*.

În fine, lîngă peisajul marin e o măsuţă de lac negru şi două taburete pirogravate. Două piedestale, făcînd parte din grupul măsuţei şi taburetelor, aşezate într-o parte şi alta a fundalului, susţin două cutii de conserve, înfăşurate în hîrtie gofrată, roşie. Din aceste ghivece se înalţă spre tavan flori artificiale. Din cel din stînga, un crin a cărui floare albă a devenit pestriţă din pricina muştelor. Din celălalt, un trandafir cu frunze de spanac şi-a aplecat într-o parte floarea purpurie, împovărat de praf.

Un ceas cu cuc, pus în mişcare de nişte greutăţi, şi o oglindă cu apa încreţoşată completează inventarul barăcii.

Afară, înspre Dunăre, deasupra intrării, peretele este acoperit pe de-a-ntregul de o firmă de tablă lată de aproape un metru. În partea stîngă a firmei, pe un fond sineliu, e zugrăvită armonica cu ţeavă de tun. În dreapta, un fel de pepene mare cît o roată de car, acoperit de pete albastre, verzi şi cafenii. Sub această ciudăţenie, pictorul a scris clar, ca să se ştie şi de profani ce înfăţişează capodopera sa : *„Tera"*.

Din ţeava de tun a armonicii ţîşnesc nişte raze de culoare murdară, care se reped asupra „Terei" şi o înhaţă zdravăn, întocmai ca tentaculele unei caracatiţe nesăţioase.

Pe aceste raze, nişte litere, agăţate ca notele pe un portativ, alcătuiesc cuvintele *„Atelier fotografic a la minut şi în opt zile. Patron Sişu Mihai, furnizorul curţii regale"*.

În vitrină, la mijloc, dintr-un tablou colorat, încadrat într-o ramă veche, de bronz, priveşte sever dom-

nul Bobinaru, poliţaiul oraşului. Are părul mare, revărsat pe spate, ca plăieşii lui Ştefan cel Mare, şi e îmbrăcat în costum naţional, cu bundă şi chimir de piele bătut în ţinte de metal.

Din chimir se văd ieşind plăselele unui pumnal, tocul revolverului şi capătul unui caval. În dreapta acestui tablou e fotografia mărită a unui iaht, iar în stînga portretul părintelui Calinic, parohul bisericii ortodoxe din Sulina.

Părintele Calinic s-a fotografiat în odăjdii şi cu potcapul de zile mari. O cruce îi atîrnă de gît. Cu bărbuţa lui neagră, cu zîmbetu-i tîmp de pe buzele-i groase, ţuguiate, seamănă mai mult a ţap travestit în popă.

În rest, vitrina e plină de fotografii mici, în negru, sepia şi în culori : grăniceri cu pene de păun la pălărie, stînd în poziţie de drepţi, perechi de tineri cap lîngă cap, miri şi mirese ţinîndu-se de mînă şi privind cu spaimă la ţeava de tun a aparatului, copii în pielea goală, urlînd cu gurile deschise pînă la urechi, bărbaţi mahmuri, ţinînd degetul arătător la tîmplă şi cotul pe masă, lîngă sticla cu secărică, vederi din deltă şi de pe plajă.

Aşa arată pe dinăuntru şi pe dinafară noua mea reşedinţă în care m-am instalat cu acte în regulă, pe termen de trei ani, în calitate de ucenic fotograf.

Am poposit aici acum o săptămînă, debarcînd din vaporul „Ştefan cel Mare". Am adus cu mine cîteva rufe de schimb, şapte lei şi o scrisoare de recomandaţie din partea unui prieten al tatii, către domnul Sişu Mihai, patronul studioului fotografic despre care am scris mai sus.

Domnul Sişu e un bărbat înalt, slab, blond, are nasul mare şi acvilin, gura cu buze subţiri, mereu zîm-

bitoare, ochi albaştri, puţin piezişi, şi sprîncene castanii, cu vîrfurile îndreptate spre tîmple. În general, e un bărbat frumos şi simpatic.

Domnul Sişu, după ce a citit scrisoarea, mi-a spus :

— Acum, dacă ai venit, rămîi, numai că nu prea văd cum ai să te descurci cu picioarele tale. În laborator nu se poate lucra decît numai stînd în picioare. Să încercăm totuşi.

M-a măsurat din creştet pînă-n tălpi. Şi-a oprit îndelung privirea asupra ochelarilor mei cu sticle groase. S-a încruntat uşor şi m-a întrebat :

— Cu ochii cum stai ? Vezi bine ?

Am răspuns, abia stăpînindu-mi tremurul glasului :

— Văd foarte bine.

— Nu prea cred, a murmurat el, dînd din cap cu neîncredere. Vom vedea mîine la probă.

În prima noapte petrecută la Sulina, aproape că n-am putut închide ochii.

Nu numai sofaua schiloadă şi incomodă, pe care m-am culcat, şi frigul pătrunzător ce domneşte pe aici noaptea m-au chinuit, ci şi teama că nu voi reuşi la probă, şi va trebui să fac cale-ntoarsă.

Prin luminator vedeam cerul spuzit de stele şi calea robilor. Le vedeam clar şi limpede, clipind ca nişte ochişori aurii şi somnoroşi pe bolta de catifea violetă a cerului. Da ! Vedeam stelele foarte clar, dar cu ochelarii. Am adormit spre ziuă şi am visat că cineva îmi furase ochelarii, iar domnul Sişu îmi spunea, zîmbindu-mi compătimitor, că trebuie să mă întorc de unde am venit, pentru că nu sînt bun de fotograf.

M-am trezit buimac şi m-am ridicat în capul oaselor. Razele soarelui pătrundeau pieziş prin luminator, şi domnul Sişu trăgea, cu ajutorul unei prăjini. perdelele de pînză de corabie.

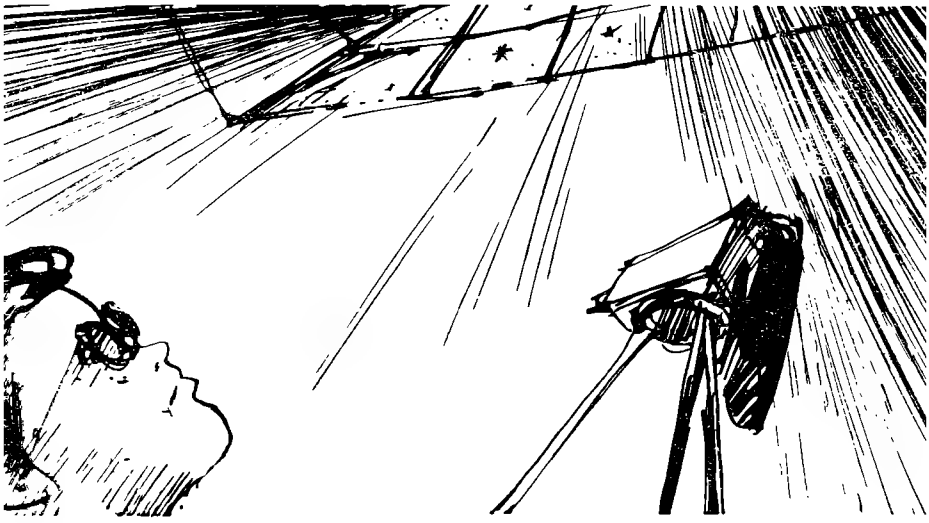

Grăbit, am scos de sub pernă ochelarii și, după ce i-am șters cu grijă și mi i-am așezat la ochi, toatè lucrurile din jurul meu au devenit dintr-o dată clare, luminoase și prietenoase.

Efectul deprimant al visului a dispărut și mi-a revenit buna dispoziție și încredere că voi trece cu succes proba la care avea să mă supună domnul Sișu.

— Uite, flăcăule, mi-a spus domnul Sișu, acum nu am timp pentru probă. O vom face după prînz. Pînă atunci răsfoiește cartea asta.

Mi-a pus în mînă o carte de proporții respectabile ; și-a luat aparatul de pe trepied și a plecat, sfătuindu-mă să nu părăsesc atelierul și să informez pe cei care l-ar căuta că s-a dus pe plajă.

Rămas singur, m-am întins din nou pe sofa și am început să citesc *„Manualul practic de fotografie, alcătuit de colonelul Carșinescu.“* Așa se numea cartea

pe care mi-o dase viitorul meu patron, spre cercetare și inițiere în tainele artei „scrisului cu lumină".

Am citit-o din scoarță în scoarță, pînă la înapoierea domnului Sișu.

Cu cartea în mînă, am intrat apoi în laboratorul de scînduri care, după cum am observat imediat, era construit după schițele colonelului Carșinescu, aflate în manual.

Am dat proba, și domnul Sișu a rămas pe deplin mulțumit.

„Proba" a constat în încărcarea cu clișee a casetelor aparatului fotografic, descărcarea, developarea și fixarea negativelor fotografiate, executarea unor copii și retușarea cu creionul a unor puncte albe, minuscule, de pe suprafața unei fotografii.

—Merge, a spus la sfîrșitul examenului domnul Sișu.

Acest „merge" mie mi-a mers drept la inimă! Era un cuvînt magic, care îmi deschidea porțile viitorului spre o existență poate plină de chinuri și privațiuni încă nebănuite, dar independentă.

De acum am să simt și eu gustul pîinii cîștigate prin munca mea proprie și n-am să mai trăiesc chinuit de coșmarul care nu m-a părăsit în ultimele luni, amenințîndu-mă cu o viață de om nevolnic. Nu mai aveam să fiu o povară părinților.

Sulina... mai 1925

Dorm în atelier. Am mereu guturai. În atelier trage din toate părțile, încît perdelele luminatorului sînt într-o continuă mișcare.

Mă hrănesc cam prost, şi numai cu uscături : brînză, ceapă, măsline ieftine şi mezeluri de cea mai inferioară calitate.

Cu toate astea sînt vesel şi fericit. Nu am decît o lună şi ceva vechime în meserie, şi am şi început să fac singur toate lucrările de laborator.

Meşterul e foarte mulţumit de mine. A rîs cu hohote cînd i-am spus peripeţiile prin care am trecut pînă am reuşit să servesc primii clienţi.

În dimineaţa în care am făcut singur prima fotografie, era duminică, magazinele şi birourile închise şi strada aproape pustie.

Deodată clipocitul unor lopeţi ce tăiau pieziş oglinda Dunării îmi atrase luarea-aminte. O lotcă neagră se desprinse de lîngă malul opus şi înainta în direcţia unde mă aflam eu.

Curînd acostă în faţa mea. Un flăcău voinic şi roşcovan sări sprinten pe chei şi priponi lotca de o bábá. Două fete îl urmară rîzînd şi chicotind, fiecare cu cîte o coşniţă de papură în mînă.

„Pescăriţe", mă gîndii eu. Au desigur în coşurile lor scrumbii de Dunăre, abia prinse. Acum o să lase lotca la mal, în grija flăcăului, iar ele o să se ducă în piaţă, să-şi vîndă marfa.

Spre marea mea surprindere, nici băiatul cel roşcovan, nici cele două fete vesele nu luară drumul pieţii, ci se îndreptară spre mine. Mă trăsei la o parte din uşă, şi-i lăsai să intre în atelier.

Îmi dădură bună dimineaţa, ca şi cum m-ar fi cunoscut de cînd lumea, şi îmi strînseră mîna.

— Vrem să ne fotografiem, îmi spuse tînărul, în vreme ce fetele se năpustiră asupra oglinzii şi începură să se dichisească cu fel de fel de panglicuţe şi

alte „găteli" pe care le-au dat la iveală din coşniţele lor.

Emoţionat, am intrat în laborator. Era cît pe-aci să încarc caseta aparatului cu clişeul pe dos.

În fine, fetele şi-au pus la punct toate buclele de pe frunte şi fundele din cosiţe şi au trecut împreună cu băiatul lîngă decorul marin de care am mai pomenit.

Acum venea pentru mine cea mai grea încercare. Trebuia să dau grupului o poziţie artistică şi să pun cît se poate de bine la punct imaginea răsturnată de pe geamul mat al aparatului, pentru a obţine o fotografie clară.

M-au trecut năduşelile cît am stat cu pînza neagră în cap, manipulînd înainte şi înapoi geamul mat.

Îmi încordai cît putui privirea şi simţii o înţepătură în ochi. Am început să tremur. Spaima că nu am să pot face o fotografie bună mă năpădise, duşmănoasă.

Clienţii începură să dea semne de nerăbdare.

Ca să cîştig timp, m-am dus la ei, pretextînd că mai trebuie să le corectez poziţia.

Fetele de aproape mi s-au părut tare bucălate, şi parcă zîmbetele lor erau mai mult batjocoritoare decît prietenoase.

În vreme ce schimbam poziţia grupului, în minte îmi roiau numai gînduri negre. Dacă negativul nu-mi va ieşi clar, din cauză că ochiul meu nu era în stare să pună imaginea la punct, atunci totul s-a isprăvit. Ar însemna că nu am să pot deveni niciodată un meşter capabil să facă fotografii care să mulţumească clientul şi să-l determine să plătească.

M-am apropiat din nou de aparat şi mi-am vîrît capul sub pînza neagră.

Grupul celor trei, încadrat în dreptunghiul sticlei mate, îmi apăru din nou în față, bine luminat, dar tot neclar.

Descurajat, cu obrajii arzînd de rușine, mă hotărîi să mă las păgubaș și să spun celor trei că s-a defectat aparatul și trebuie să aștept să vină meșterul.

Îmi îndepărtai încet fața de lîngă sticla mată, continuînd încă să privesc imaginea răsturnată a grupului.

Deodată, tocmai în clipa în care pînza neagră era gata să-mi alunece de pe cap, inima începu să-mi bată cu putere. Nu-mi venea să cred. Imaginea devenise clară, atît de clară, încît vedeam limpede picioruşele unui păianjen de sticlă colorată, încrustat pe suprafața medalionului pe care una din cele două fete îl purta la gît.

Îmi apropiai repede capul de geamul mat. Imaginea se tulbură din nou. Mi-l trăsei ușor înapoi — imaginea deveni clară.

Atunci am înțeles: nu puteam pune aparatul la punct, decît dacă priveam geamul mat de la o distanță mult mai mare decît aceea de la care făcea același lucru meșterul meu.

Am respirat ușurat, ca un om care a scăpat teafăr dintr-o mare nenorocire.

Fotografia mi-a reușit perfect. Clienții au rămas mulțumiți. De bucurie, le-am colorat cum m-am priceput pozele, fără să le mai cer obișnuitul suprapreț.

Ne-am despărțit ca niște vechi și buni prieteni. Flăcăul mi-a spus că se numește Timoșka și m-a poftit să mă duc într-o duminică cu aparatul în satul lor. Fetele, de asemenea, m-au poftit, asigurîndu-mă că voi găsi de lucru.

Ascultîndu-le cum vorbesc, amîndouă deodată, le priveam uimit chipurile, văzînd că nu mai sînt bucă-

late, așa cum mi s-au părut în timpul cît le-am fotografiat.

Cînd am ajuns cu povestea primei fotografii la acest punct, domnul Sișu s-a pornit pe un rîs cu hohote, care m-a făcut să-l privesc cu gura căscată.

— Ei, nu te supăra, mînzule, dar e ceva de rîs, cum să nu fie... tu știi de ce obrajii lipovencelor erau bucălați cînd le-ai fotografiat ?

— Nu... nu știu.

— Pentru că, mă lămuri domnul Sișu începînd din nou să rîdă, fiecare și-a vîrît în gură cîte două jumătăți de nucă, ca să pară mai grăsulii în poză.

Sulina... mai 1925

Aseară, întins pe spate pe sofaua turcească, cu mîinile încrucișate sub cap și cu privirea în dreptunghiul înstelat al luminatorului, mi-am amintit din nou cum am părăsit casa de la vii, biblioteca mea atît de dragă, primitivele scule de legătorie și băieții care mi-au arătat atîta prietenie și înțelegere. Poate n-am să-i mai văd niciodată, nici pe ei, nici marea atît de întinsă și atît de schimbătoare la înfățișare, nici cărările ce șerpuiesc acolo spre oraș și înspre port, și nici salcîmii din buza malului, sub care mă întindeam în serile de neuitat și de unde nu mă mai înduram să mă întorc acasă, de cît cînd mă pătrundea răcoarea dinspre ziuă.

Cu două zile înainte de 1 martie, termenul ce i se impusese tatii de a elibera locuința, în fața porții s-au oprit două camioane pline cu mobilă. Tata nu era acasă, și nici mama nu era.

Un domn cu cravată și ochelari a intrat fără să bată la ușă în odaia unde mă aflam singur, și mi-a spus tăios :

— Eu sînt noul locatar, de ce nu ați golit casa ? Ce, vreți să vă aștept pe voi cu bagajele în drum ?

— Tata spune că o să ne mutăm la întîi, și întîi e poimîine, i-am răspuns eu necăjit de felul în care imi vorbea.

— Așa a spus tatăl tău, dar eu spun altfel. Dacă în două ceasuri nu goliți casa, pun oamenii să vă arunce bagajele în stradă.

Avea omul acela o privire atît de rea, încît m-am simțit cuprins de frică.

Am întors capul și am privit pe fereastră, să văd dacă vine tata sau mama. Nu veneau. Am dat însă cu ochii de cei șase oameni care însoțeau camioanele cu bagaje ale străinului, și mutrele lor m-au înfricoșât și mai mult.

Îmi dădui seama că, numai la un semn al domnului cu cravată și ochelari, ei ar fi scos din casă și ar fi aruncat în stradă toată bruma avutului nostru mizer.

Din fericire, individul nu avu timp să le dea porunca să execute evacuarea forțată, căci pe neașteptate părinții mei apărură în spatele lui.

Încă din ulița, tata, văzînd camioanele, înțelese despre ce era vorba. Cu vocea puțin răgușită și fără a-l saluta pe străin, îl întrebă, de cum a intrat în casă :

— Cine ești dumneata, domnule, și ce cauți aici ?

— Ce mă mai întrebi, făcu străinul, privindu-l de sus. Sînt noul stăpîn al acestei case și am venit să o

iau în primire. În două ceasuri să-ţi iei bulendrele şi să te cari de aici, altfel...

— Altfel ? repetă tata ultimul cuvînt, privindu-l pe sub sprîncenele-i groase şi îmbinate.

— Altfel pun oamenii să ţi le scoată cu forţa, asta-i !

— Aşa... vocea tatii semăna cu mîrîitul unui dulău întărîtat. Bine...

Făcu doi paşi mari, îl apucă pe nepoftit cu amîndouă mîinile de reverele hainei, îl tîrî ca pe un manechin pînă în prag şi îl împinse atît de puternic afară, încît individul acela se dădu cîţiva paşi de-a-ndaratelea şi, împiedicîndu-se de o piatră, căzu pe spate.

Văzîndu-l la pămînt, slugile plătite de el săriră din camioane şi se bulucira la poartă. Atunci tata luă prăjina de rufe ce susţinea frînghia întinsă şi se îndreptă spre ei, fără a se grăbi prea mult.

Derbedeii făcură stînga împrejur şi căutară adăpost după camioanele cu mobilă.

Mergînd pieziş şi cu ochii la prăjina din mîna tatii, părăsi curtea şi cel care dăduse loc la acest spectacol, de care rîdeau cu gurile pînă la urechi vecinii scoşi în stradă la auzul hărmălaiei, şi gata pregătiţi să-i dea tatii ajutor la nevoie.

— Drept la naşu' mă duc, instigatorule, urlă domnul cu cravată şi ochelari, urcîndu-se într-unul din camioane şi făcînd semn vizitiului să întoarcă.

— L-aţi auzit ? Se duce drept la naşu-său să-i pupe mîna şi să i se plîngă de vecinul că l-a dat de-a berbeleacu' şi i-a deranjat lavaliera.

— Ducă-se ! Să spună bogdaproste că nu l-am măsurat cu prăjina, spuse tata. Apoi întrebă într-o doară : Dar cine o fi naşu-său, de se grozăvea cu el ?

Un vecin răspunse :

— Naşu-său e domnul comisar Zăbală, ăl de-o ţine pe fata directorului de la prefectură.

— A-ha... făcu tata cu nepăsare. Dar ăsta, ăsta cu bagajele, „finul", cine mai e ? Ce hram poartă ?

— Cum, nici asta nu ştii, nea Comşa ?

— Da' de unde să ştiu ?

— Păi, dacă nu ştii, am să-ţi spun tot eu.

— Spune !

— Ăsta e domnul Matache Coliban. Lucrează la căpitănia portului, cu şeful cel mare. Dar nu-i venit de mult. Poate de-o lună.

— Şi de unde a venit ? întrebă tata.

— A venit de la Galaţi. A lucrat acolo tot la căpitănie. Dar după o întîmplare cu nişte hamali pe care i-a pîrît la direcţie că se-ntrunesc şi discută împotriva stăpînilor şi a salariului mizer, a luat-o din loc... Îi era teamă, netrebnicului, să se mai arate, pentru că, ştii dumneata, fuga e ruşinoasă, dar e sănătoasă, o dădu vecinul pe-o zicală.

— Cum vine asta ? a întrebat tata. Ce vrei să spui ?

Vecinul rosti răspicat şi tare, ca să-l audă toţi cei adunaţi în jurul lui.

— Vreau să spun că domnul Coliban ăsta e omul poliţiei... Duşmanul nostru, al muncitorilor. După ce şi-a primit plata vînzării de la stăpînii lui din Galaţi, a venit aici să adulmece, să vadă ce gîndim şi care dintre noi e mai înverşunat împotriva patronilor, cine ne deschide capul, arătîndu-ne cum să facem să găsim drumul spre o viaţă mai bună. Pentru asta primeşte el bani, nu glumă.

Vecinul tăcu. Toţi tăcură, privindu-l uimiţi. Tata deschise din nou poarta şi ieşi în stradă, se apropie de el şi-l întrebă, privindu-l drept în ochi :

— De unde știi toate cîte mi le-ai spus ? Cum se face că îl cunoști atît de bine pe acest Coliban ?

Cel întrebat răspunse scurt :

— Nevasta mea e gălățeancă. Are o soră mai mare acolo, în portul de la Dunăre. A avut un bărbat de treabă. Era hamal. Acum nu-l mai are. A fost împușcat de jandarmi, împreună cu alți cîțiva tovarăși de-ai lui. I-a pîrît vînzătorul de Coliban, cînd cu greva. Am fost și eu la înmormîntare. Atunci, cumnata mea mi l-a arătat pe Coliban, care locuia pe aceeași uliță, și mi-a spus : „Uită-te bine. Ăsta i-a mîncat capul omului meu. Să nu-l uiți". Nu l-am uitat, dar ce folos... cumnatul meu tot nu mai învie. Iar canalia asta s-a mutat printre noi...

Vecinul tăcu și se îndreptă încet spre casa lui. Se răspîndiră și ceilalți oameni pe la casele lor.

Seara, tata ne-a povestit despre greva muncitorilor din portul Galați. A încheiat cu o frază pe care nu am s-o uit niciodată :

— Au cerut pentru ei și copiii lor dreptate și pîine, și au primit gloanțe.

A doua zi părinții mei au scos toate lucrurile de prin odăi și le-au răspîndit prin vecini.

Pînă la prînz, casa a rămas pustie.

Cînd am părăsit-o pentru totdeauna, am mai întors o dată capul și am privit-o mîhnit, ca pe un prieten drag pe care nu mai aveam să-l văd niciodată. În ferestrele fără perdele se răsfrîngeau ca în niște oglinzi cioburi albastre de cer, marea și cei trei salcîmi din buza malului.

Mama, cu obrajii ca pămîntul și cu ochii înroșiți de plîns, îi spunea tatii :

— Nu trebuia să te lași. Să te fi dus la direcție și să fi cerut îngăduința de a rămîne în casă încă o

lună, două. Pînă atunci am fi găsit unde să ne aciuim. Dar așa... lucrurile răspîndite pe la toți, iar noi pe drumuri, mai rău ca ursarii.

Tata nu i-a răspuns, dar s-a posomorît și mai mult.

În seara aceea ne-a găzduit un prieten al tatii, care locuia tot în partea de jos a cartierului de la vii.

Chirilă îl cheamă pe prietenul acesta al tatii. A venit de mult în Constanța, de prin părțile Sulinei, și acum face serviciu în port, la sirena cea mare. El mi-a dat scrisoarea de recomandare pentru domnul Sișu, unde, iată, sînt trei luni de cînd am sosit. În acest răstimp am primit de la părinți o carte poștală, din Brăila. Așa am aflat că tata a intrat paznic la o fabrică de pe malul Dunării, iar mama lucrează cu ziua pe unde poate.

Medgidia... iunie 1928

S-au împlinit în primăvara anului acesta trei ani de cînd lucrez la domnul Sișu — anii mei de ucenic fotograf. N-au fost ușori. De atîta vreme n-am mai avut răgaz și tragere de inimă să scriu în jurnal. Deși au trecut cei trei ani, am rămas mai departe la domnul Sișu. N-are de ce să nu-i convină, doar nu-mi dă nici o leafă. Eu sînt mulțumit și așa că e mai cumsecade totuși decît alții. Apoi, lucrînd aici nu mai sînt nevoiți părinții să muncească și pentru mine, ca pentru un neputincios.

Din aprilie sînt în Medgidia. Am venit împreună cu domnul Sișu, pentru a participa cu „arta" noastră la tîrgul „panairului", care se ține pe aceste meleaguri,

încă de pe vremea împărăției turcești, cînd sultan era Medgid.

Domnul Sișu a născocit un atelier mobil, lucrat numai din pînză de corabie și rame de lemn. Doi ani încheiați a strîns ban peste ban pentru a putea da viață acestui cort uriaș, lung de opt metri, larg de cinci și înalt de aproape trei metri. Acum și-a văzut visul cu ochii și, ce e drept, e drept : atelierul e foarte frumos.

Fațada mai ales ia ochii clientului. Patru vitrine mari, cu geamuri dintr-o bucată, toate pline cu fotografii de „înaltă artă". Ușa are două canaturi, iar sub vitrine, pînă la pămînt, panouri în formă de carte te îmbie cu inscripții „ademenitoare", „convingătoare", ca acestea : *„Viața trece, dar poza rămîne"*, *„Dacă vă iubiți, pozați-vă, să aveți cîte o amintire de suvenir"*, *„Avem modele speciale de fotografii pentru cruci"*.

Toate aceste îndemnuri la fotografiat sînt „opera" meșterului meu.

Acum, după ce și-a văzut realizat cortul minune, cu care vrea să colinde mai întîi toate bîlciurile din țară și apoi să treacă granița, spre a le lua la rînd pe cele din străinătate, se gîndește și la alte născociri.

Ne-am instalat cortul-atelier în mijlocul oborului de cereale din Medgidia, doar la o aruncătură de piatră depărtare de pompa de apă în jurul căreia roiesc sacagiii.

Ceva mai încolo începe balta care se întinde pe valea Carasului, de la Cernavodă și pînă dincolo de Murfatlar. Dinspre ea, vînturile calde și uscate împing spre oraș valuri de miasme nesuferite și roiuri de țînțari. De cum se lasă amurgul, orăcăitul broaștelor întrece în intensitate orice alt zgomot.

Mai mult de jumătate din populația Medgidiei și-a satelor învecinate suferă de friguri. Mulți din cei ce

se îmbolnăvesc nu se pot îngriji, şi mor. Copiii mai ales mor pe capete. Dar nu numai de friguri mor oamenii şi copiii din Medgidia şi de prin satele vecine. Mulţi din ei mor şi de foame, ori de lingoarea păduchilor, cum i se spune pe aci tifosului exantematic.

— Cu ce se poate vindeca lingoarea asta ? l-am întrebat pe domnul Sişu.

— Cu săpun ! mi-a răspuns el.

— Dar frigurile ?

— Frigurile cu chinină.

— Atunci, am mai întrebat, dacă frigurile se vindecă cu chinină şi lingoarea cu săpun, de ce mor totuşi atîţia oameni de friguri şi lingoare ?

— Cum, măi băiete, nici atîta lucru nu ştii ? Păi oamenii mor de friguri şi de lingoare pentru că nu au nici chinină, nici săpun, înţelegi ?

— Şi toţi oamenii de prin părţile astea nu au nici chinină, nici săpun şi mor cu zile ? Toţi sînt aşa de săraci ?

— Nu, nu chiar toţi, mai sînt şi din cei ce au şi chinină şi săpun. Dar aceştia sînt puţini. Cei mai mulţi, vai de capul lor. Nu-i vezi ce gălbejiţi sînt ?

Medgidia... august 1928

La Medgidia nu avem aproape de loc de lucru. Nici duminica nu avem de lucru. Cine să se fotografieze în tîrgul acesta înecat cînd în praf, cînd în noroaie, pe uliţele căruia vezi mai mulţi cîini vagabonzi decît oameni îmbrăcaţi ca lumea şi dispuşi să se fotografieze ? !

E sărăcie mare în Medgidia, sărăcie și murdărie. Magherniţele în care se vînd de-ale mîncării sînt întunecoase. Roiuri de muște plutesc peste mărfurile proaste, vechi și scumpe.

Mai la fiecare pas te împiedici pe Strada Mare de tarabe pe care sînt expuse în bătaia soarelui și la cheremul muștelor fel de fel de acadele și bomboane colorate : rahat, alviță, bigi-bigi făcuți din susan și boabe de năut prăjit, înmuiate în zahăr.

Bragagii soioși poartă în pas domol mari donițe de lemn, strînse în cercuri de alamă, în care au bragă de mei, și strigă din cînd în cînd cu glas plîngător :

— Boză-boză ! Baș-boză !

Sacagii cu fesuri decolorate dormitează pe caprele sacalelor puse pe cîte două roți, în vreme ce mîrțoagele lor costelive îi poartă încet spre mușteriii însetați din mahalale.

Tîrgul acesta bătrîn de cîteva veacuri seamănă mai tot anul cu un moșneag care trage să moară. Numai spre toamnă se înviorează și prinde chef de mișcare și de gălăgie.

Se înviorează bătrînul tîrg spre toamnă, dar nu din pricopseala și însănătoșirea peste noapte a romînilor și tătarilor nevoiași, care alcătuiesc grosul populației. Pricinile reînsufleţirii lui sînt altele : mai întîi, panairul de toamnă, și apoi — tot spre toamnă — umplerea magaziilor cu grîne, înălțate anume lîngă gară, de cîțiva moșieri care nu se mulțumesc să adune în ele pentru export cerealele de pe întinsele lor moșii, ci sorb, pînă la ultimul bob, și roadele trudite ale țăranilor mărunți, dar mulți.

Pentru treaba asta moșierii au metode care nu dau greș niciodată, au oamenii lor care le sînt devotați cu

trup și suflet, au magazii spațioase în care poate încăpea recolta întregii Dobroge. Dar ce nu au domnii moșieri pentru a flămînzi pe cei care trudesc pe pămîntul arid al stepei, ca să facă să rodească pîinea de care ei nu se pot îndestula ! ?

Vrea neica Dumitru din Docuzol să-și cumpere un plug ? Firește că vrea, dar nu are bani. Ei, și ce dacă n-are bani ? Se duce la boier și-i spune păsul. Boierul îl ascultă, îi zîmbește prietenos și-i spune, bătîndu-l pe umăr :

— Lasă, Dumitre, că nu rămîi tu fără plug cît timp trăiesc eu. Ia semnează tu hîrtia asta și du-te la magazinul lui cumnată-meu și-ți alegi plugul care-ți place. Dar la toamnă, știi tu, vii întîi la mine la lucru. Pe urmă îți strîngi bucatele tale, și prisosul mi-l vinzi tot mie.

Dumitru iscălește încet sau pune degetul mare pe crucea de cerneală făcută de boier în josul poliței și se duce să-și ia plugul. Nu se bucură. Știe că un an-doi va căra rodul muncii sale la magazia boierului, iar ai lui vor mînca tot numai mămăligă cu saramură de plevușcă din baltă, ori numai cu ceapă.

Dar ce poate face ? Îi trebuie plug lui neica Dumitru din Docuzol, așa cum îi trebuie lui Constantin din Chioltel un bou, în locul celui care i-a plesnit pe brazdă, sau lui Vasile din Tortoman bani să-și îngroape muierea răpusă de friguri.

De cînd sîntem în Medgidia, domnul Sișu doarme noaptea în oraș, la o gazdă. Eu rămîn în atelier și mă culc într-o ladă ; lada în care se pun părțile componente ale fațadei, cînd se demontează atelierul. E spațioasă lada și destul de călduroasă, mai ales dacă îi las capacul. Oricum e mai comodă decît sofaua turcească pe care am dormit la Sulina trei ani încheiați.

Dimineața sînt trezit la răsăritul soarelui de sacagiii care fac zarvă în jurul pompei și de căruțașii turci și tătari care își au stația lor obișnuită foarte aproape de cortul nostru.

În așteptarea mușteriilor care sînt foarte rari, își lasă căluții rotofei să dormiteze între hulube, iar ei intră în baraca lui Suleiman-Akai.

Suleiman-Akai, un tătar bătrîn și spîn, îi servește cu cafele gingirlii ori cu fripturi de berbec înfipte în frigărui de crenguțe de salcîm curățate de coajă.

I-am îndrăgit mult pe căruțașii aceștia. I-am îndrăgit pentru că sînt aproape toți cam de vîrsta mea și sînt prietenoși și gata să-mi facă mici servicii fără a pretinde vreo plată.

Cu mulți m-am împrietenit și ne spunem pe nume, ca și cum am fi crescut împreună pe aceeași uliță. Dimineața, de cum dau cu ochii de mine în ușa atelierului, mă salută cu „Cioc selam“ [1] ori cu „Airusum cardașim“ [2] și vin să dea mîna cu mine.

Deși sînt îmbrăcați foarte prost și mai toți umblă cu picioarele goale, au cai frumoși, îngrijiți și bine hrăniți. Mai toți bidiviii lor sînt împodobiți cu mărgele albastre și panglicuțe colorate.

Domnul Sișu a mai făcut rost de un aparat fotografic : la minut și, în duminicile în care ostașii din garnizoană nu sînt învoiți în oraș, plecăm amîndoi la țară, fiecare în altă direcție. El pe jos ori cu trenul, eu cu căruța.

Căruțașul meu preferat este Ismail Ali Derviș. E un flăcău înalt și spătos, cu ochi negri și fața smeadă. A făcut armata la grăniceri și știe să povestească frumos multe întîmplări interesante.

---

[1] „Multă sănătate“ (în lb. tătară).

[2] „Să trăiești, frățioare“ (în lb. tătară).

Cu el nu mi se urăşte niciodată la drum.

Calul său negru corb, cu coama împodobită de panglici şi cu două rînduri de mărgele albastre în jurul gîtului arcuit, calcă drumul cu paşi mărunţi. În dreapta, în stînga şi înaintea noastră se întinde în zare cîmpia dobrogeană. Miriştile par de aramă sub strălucirea razelor soarelui de toamnă. Gorganele răsar ca nişte umflături pe suprafaţa cîmpului, la mari distanţe unele de altele. Şi satele sînt la mari depărtări de Medgidia. Trebuie să mergi kilometri în şir pe drumuri colbuite, ca să ajungi pînă la ele.

Dar mie îmi plac mult aceste călătorii. Ascult poveştile lui Ismail Ali Derviş. Povesteşte frumos Ismail. Vorbeşte încet, cîntător, şi amestecă cuvintele romîneşti cu cele tătăreşti.

Pînă acum am fost cu aparatul în mai multe sate din plasa Medgidia. Am fost la Chiostel şi la Kara-Tai, la Tortoman şi la Indi-Carachioi.

M-am dus acolo numai duminica. Am găsit tineretul plimbîndu-se pe izlazurile arse de soare ori la horele încinse în faţa cîrciumilor.

Deşi n-am părăsit niciodată aceste sate mai înainte de apusul soarelui, nu am reuşit să strîng, pentru fotografiile ce le ofeream, mai mult decît chiria căruţii şi cîţiva lei pe deasupra.

E mare sărăcie în satele dobrogene. Sărăcie lucie, cum spun oamenii de pe aici.

Cînd am fost la Docuzol, am tras la casa bunicilor, la casa în care cu doisprezece ani în urmă jucăria drăcească, fabricată de Krupp, i-a rupt mîna lui Andrei, iar pe mine m-a osîndit la opt ani de întuneric.

Pe bunici nu i-am mai găsit. Ei au murit acum cîţiva ani.

Medgidia... octombrie 1928

Toamnele dobrogene vin cu vînturi aspre şi brume groase. Ele sînt spaima sărăcimii, căci vestesc apropierea iernilor grele şi lungi.

Bîlcenii au început să se adune şi să-şi ridice „întreprinderile" pe locurile închiriate de la primărie pe preţuri destul de mari.

Numai în cîteva zile, în jurul cortului nostru s-a ivit ca din pămînt un orăşel de barăci de scînduri şi corturi de pînză, în care se vînd tot felul de mărfuri, se dau reprezentaţii, se încearcă norocul în diferite chipuri.

Oborul de cereale s-a acoperit dintr-o margine într-alta cu asemenea şandramale, între care abia dacă s-au lăsat pîrtii late doar de trei-patru paşi pentru trecere. Vor veni mii de curioşi, din cele mai îndepărtate sate, să petreacă, chipurile, la Panair.

Pînă atunci, bîlcenii îşi dichisesc mărfurile cît mai atrăgător şi vorbesc între ei cu glas tare despre cîte toate, dar mai ales despre vreme.

Pînă acum ştiam numai de plugari că mai tot anul privesc cerul, pîndind schimbarea vremii, dorind sau nedorind ploaia, după cum pîinea lor se află încă sub brazdă sau e de acum adunată în clăi ori întinsă pe arii pentru treierat.

Acum ştiu că şi bîlcenii privesc cerul foarte des în zilele premergătoare Panairului.

Dacă văd bolta senină şi soarele le mîngîie feţele necăjite cu raze calde, se înseninează şi chipurile lor. Devin vorbăreţi şi rîd cu poftă pe seama unor măs-

cărici care fac repetiție în fața corturilor soioase și jerpelite, pentru marea reprezentație „de gală".

Dacă, dimpotrivă, cerul e mohorît, iar aerul rece și umed, bieții oameni amuțesc, privirile le devin grele și parcă nu mai știu nici să zîmbească.

Toți sînt bîlceni vechi și cu experiență. Nu numai o dată li s-a întîmplat ca tocmai în ziua de bîlci cerul îmbufnat să-și deschidă zăgazurile și să reverse dușmănos puhoaiele sale reci.

Cînd dau peste ei asemenea nenorocire, nu mai au de făcut altceva decît să-și strîngă pe furiș catrafusele și să fugă, pentru a nu da a doua zi ochii cu domnul comisar, cu domnul perceptor ori cu domnul încasator comunal.

Acești domni sînt oamenii stăpînirii, și nu-i îngăduie nici măcar cu un ban, fiindcă a plouat și nici un mușteriu n-a călcat prin Panair.

— Ce ne pasă nouă, le spune atunci perceptorul, încasatorul și comisarul. Nouă trebuie să ne plătiți impozitul, chiria pentru loc și taxele de circulație. Statul nu e vinovat că v-a plouat și v-a udat ca pe niște paparude tocmai în ziua cînd așteptați cîștig. Statul vrea să plătiți. Plătiți ! Cum, nu aveți cu ce plăti ? Atunci... sechestru. Sechestru cu ridicata ! Vă luăm boarfele, vă luăm corturile, vă luăm mărfurile și le punem la popreală cu sigiliu și cu proces-verbal în regulă. Aveți termen două săptămîni să aduceți banii cuveniți statului. Dacă nu veniți la termen, aliluia. Toba și vînzarea la mezat. Legea-i lege.

Și domnul Sișu așteaptă ziua de tîrg cu nerăbdare. E curios să vadă cum se va desfășura. Pînă acum n-a mai participat niciodată la Panair. E și el îngrijorat.

De cînd am venit în Medgidia n-am avut nici o zi bună. Ce-am putut scoate amîndoi pînă acum, bă-

tînd satele, abia ne-a ajuns de mîncare şi de aprovizionarea cu materiale pentru ziua de bîlci. Are de pe acum o mulţime de datorii : la gazdă, la frizer, la cizmarul care i-a pingelit ghetele. La toţi le-a făgăduit plata după Panair.

Medgidia... ianuarie 1929

M-am despărţit de domnul Sişu încă de la începutul lunii noiembrie a anului trecut, îndată după spargerea bîlciului. Multe griji şi necazuri au urmat, nevoit fiind să mă descurc singur, cum am putut, lipsit de experienţă şi de putere, hărţuit de gerul necruţător al iernii timpurii.

Din această pricină n-am mai avut nici răgaz, şi nici n-am mai simţit îndemn să scriu în jurnal. Acum, cînd — de bine de rău — am un adăpost mai ca lumea, mi-am deschis din nou caietul meu cu însemnări şi încerc să leg firul amintirilor, notînd în el ce s-a mai întîmplat cu mine de la Panair încoace.

În ziua de tîrg nu a plouat, aşa cum se temuseră bîlcenii, şi au venit foarte mulţi săteni la Panair. Au venit şi cu căruţele, şi călări, şi pe jos. Flăcăi şi fete, copii şi vîrstnici din toate satele judeţului Constanţa, şi chiar din judeţele vecine. Cum s-au trezit din somn în dimineaţa aceea bîlcenii au privit îngrijoraţi spre cer. Era de un albastru vînăt, frigul te pătrundea pînă la os, dar nu se vădeau semne de ploaie.

Vremea a rămas bună pînă seara, dar afacerile au mers slab. Foarte slab. Ţăranii nu aveau bani.

Mai ales nu aveau bani de aruncat pe fleacuri de bîlci.

Tinerii se dădeau o dată în „comedie", îşi făceau cîte o poză „de suvenir", apoi căscau gura la reclamele înfăţişînd rinoceri, tigri şi maimuţe, dar nu scoteau din chimir leul de hîrtie ce le-ar fi îngăduit să vadă că, „ce era afară zugrăvit, înăuntru era viu şi natural".

De fapt în dosul pînzelor de cort nu se aflau lucruri aşa grozave, cum spunea în gura mare, printr-o pîlnie, „recomandierul menajeriei mondiale". Totuşi aveai cîte ceva de văzut: oaia cu două capete, o vulpe năpîrlită, o broască ţestoasă, doi vulturi jumuliţi, bolnavi de nostalgia înălţimilor albastre, şi pe domnul Nicuşor, un cavaler în vîrstă de 24 de ani. înalt de trei şchioape, care se cocoţa pe scară pentru a-l servi cu foc pe colegul său Gogea Mitu, care atingea înălţimea de doi metri şi douăzeci de centimetri.

Vînzare mai bună au făcut plăcintarii, vînzătorii de turtă dulce, bragagiii şi pastramagiii care serveau pastramă şi mămăligă caldă pe funduri de lemn, iar în ulcele de pămînt, tulburel şi must înăsprit. Muşteriii lor nu erau ţăranii de rînd, ci „fruntaşii satelor", chiaburii. şi, bineînţeles, „lumea bună" a Medgidiei, adică negustorii, geambaşii, judecătorul, perceptorul şi ciracii lor.

Cînd s-a lăsat amurgul şi bîlcenii au rămas între ei, fiecare şi-a făcut socoteala, şi cei care au strîns de ajuns ca să poată părăsi Panairul scăpaţi de datorii erau foarte fericiţi, dar şi foarte puţini.

Domnul Sişu a făcut şi el socoteala cîştigului. Nu era cine ştie ce, totuşi de ajuns ca să poată acoperi datoriile şi să se înapoieze la Sulina.

Am spus „să se înapoieze", în loc să spun „să ne înapoiem", fiindcă domnului Sișu i-a venit o idee năstrușnică chiar în seara aceea de „sfîrșit de stagiune" — cum spuneau, făcînd haz de necaz, mînuitorii de păpuși de la baraca cu firma „La Vasilache și Marioara", teatru de păpuși al cărui inventar l-au sechestrat perceptorii pentru neplata impozitelor.

— Uite la ce m-am gîndit, a început meșterul, în vreme ce amîndoi mîncam, în sfîrșit pe săturate, pastramă friptă și mărunțaie de oaie stropite cu tulburel. Eu să mă întorc la Sulina, iar tu să rămîi aici.

— Cum să rămîn aici ?

— Uite cum... îmi explică domnul Sișu. Mîine tot bîlciul o ia din loc. În tot oborul nu mai rămîn decît sacagiii, căruțașii, cafeneaua lui Suleiman-Akai și cortul nostru.

— Cum și cortul nostru ? Ce, dumneata, dacă pleci la Sulina, nu iei și atelierul ?

— Nu, nu-l iau, la ce să-l iau ? N-am eu acolo șandramaua mea de scînduri ?

— Atunci ce faci cu el ?

— Ți-l las ție. Ai să-ți cîștigi de acum singur pîinea. E timpul.

— Glumești, meștere ?... l-am întrebat neîncrezător.

— De ce să glumesc. Ți-l las, și gata, să-l stăpînești sănătos. Hai noroc !... Ridică paharul, îl ciocni de al meu și-l bău dintr-o înghițitură.

— Bine, dar eu n-am aparat, n-am scule, n-am nici de unele cu ce să încep treaba. Dacă n-am să crăp de foame într-o lună, atunci la sigur că am să mor de frig în lada asta. Iarna bate la ușă, dumneata nu vezi ?

— Ba văd, îmi răspunse meșterul, dar eu sînt sigur că tu n-ai să pieri nici de frig și nici de foame. Uite,

îţi las un aparat, ceva material şi atelierul. Ce mai vrei ?

— Şi ce să fac cu toate astea ? Dumneata nu vezi ce sărăcie e pe aici ? Barem de ar fi vara, mai treacă-meargă, dar iarna bate la uşă, i-am răspuns necăjit. Mai bine mi-ai da măcar ceva bani din cît mi se cuvine din munca mea de trei ani şi mai bine.

— Bani n-am. Şi nu fi prost, că eu nu te las singur ca să scap de tine, ci pentru că îţi vreau binele. Văd că pe aici e sărăcie, dar mai văd că în tîrgul ăsta nu-i nici un fotograf stabil, şi dacă localnicii nu vor da buzna la fotografii, să n-ai grijă. Nădejdea ta nu trebuie să fie la ei.

— Atunci la cine, la ţărani ? N-or să aibă nici mămăligă cu care să treacă iarna.

— La ţărani nici atît, mi-o reteză domnul Sişu supărat, şi dădu de duşcă ultimul pahar.

— Atunci la cine ?

— La militari, răspunse el, la militari şi la ceferişti. Aceştia o să te salveze.

N-am mai spus nimic. Se făcuse tîrziu, şi-a plecat la gazda lui, iar eu m-am strecurat în ladă, am lăsat capacul şi m-am culcat îmbrăcat. Am tremurat pînă m-am încălzit şi-am adormit abia spre ziuă.

La „ideea" meşterului nu m-am mai gîndit. Am pus-o pe socoteala tulburelului pe care îl băuse cu sete, pînă la ultima picătură. Eram sigur că dimineaţa nici nu-şi va mai aminti de ea.

M-au trezit nişte bătăi în uşă. Am dat la o parte capacul lăzii. Am auzit un răpăit nesfîrşit pe acoperişul de pînză şi am înţeles că ploua.

Am deschis uşa să văd cine bate. Era prietenul meu Ismail Ali Derviş, căruţaşul.

— Ce s-a întîmplat, cardaşim ? l-am întrebat.

El a intrat înăuntru, a închis uşa cu grijă şi mi-a spus :

— Am fost cu noaptea în cap la gară, să văd dacă nu-mi cade vreun client. Nu mi-a căzut. Era tocmai să mă întorc acasă, cînd l-am văzut pe peron pe patronul tău.

— Aşadar a plecat într-adevăr...

Aveam atelier, aveam aparat şi material... dar muşteriii ? Unde erau muşterii ? Pe cine să fotografiez ca să cîştig un ban, să nu mor de foame şi de frig în cortul meu ? Căruţaşii, sacagiii, tîrgoveţii ? Slabă nădejde...

Domnul Sişu mi-a pomenit de militari şi de ceferişti. Dar militarii nu sînt învoiţi în oraş decît o dată sau de două ori pe lună, iar ceferiştilor nu le va da în gînd să mă caute, decît atunci cînd li se va impune să-şi preschimbe carnetele de călătorie, şi asta nu se ştie cînd se va întîmpla.

După ce-a plecat Ismail, am ieşit în prag. Vîntul intra şuierînd pe lîngă mine şi umfla pereţii cortului ca pînzele unei corăbii.

Din corturile şi barăcile bîlcenilor nu mai rămăsese decît urmele ţăruşilor cu care fuseseră fixate de pămînt, şi mormanele de gunoaie.

Vedeam din nou balta în care fremăta stufărişul ca o oaste în suliţele căreia se zbăteau pămătufuri uscate.

Oborul redevenise un mic pustiu acoperit de paie şi bălegar.

Numai lîngă baraca lui Suleiman-Akai, căruţaşii se adăposteau de vînt şi tăifăsuiau între ei.

Pînă una, alta, m-am apucat să deretic prin atelier, să şterg vitrinele de praf şi să înlătur reclamele de prost gust, afişate de domnul Sişu pe panourile de afară.

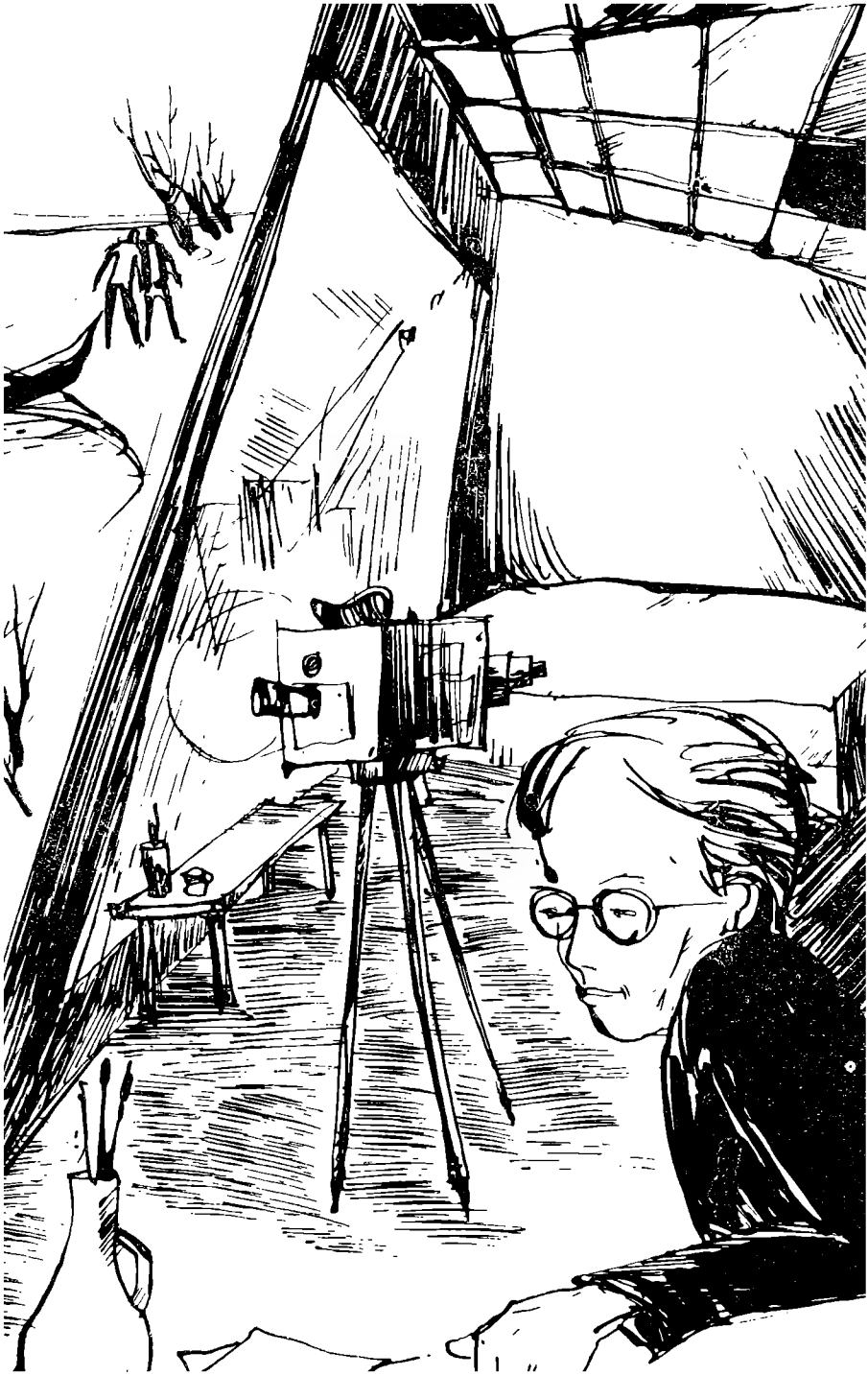

La urmă am verificat aparatul pe care l-am găsit în regulă. Cînd am deschis ușița cu geam mat a aparatului, pentru a șterge praful din interior, am găsit acolo un cocoloș de hîrtie destul de mare. L-am scos, și era gata să-l arunc cînd, privindu-l mai bine, am văzut că erau cîteva hîrtii de cîte un pol fiecare. Le-am desfăcut și le-am netezit una cîte una, numărîndu-le. Erau șase. Șase poli adevărați, și între ei am găsit împăturit și un bilețel scris cu creionul pe un petic de hîrtie cît o foiță de țigară :

„Ți-am lăsat cîțiva bani, să ai pînă una alta".

Asta era tot, după trei ani de muncă...

Prima zi de singurătate a trecut pe nesimțite. Nici un client nu mi-a trecut pragul. Cînd s-a întunecat de-a binelea, am încuiat ușa și m-am vîrît în ladă, unde m-am făcut ghem, căci abia atunci am simțit frigul care mă pătrunsese pînă la oase. Am lăsat capacul lăzii și m-am încălzit cum am putut de la propria mea respirație.

A patra zi însă de la plecarea domnului Sișu s-a nimerit să fie duminică. Mă încurajam, spunîndu-mi că, dacă grănicerii vor fi învoiți, oricît va fi timpul de urît era cu neputință să nu primesc doi-trei clienți. Gîndind în felul acesta m-am simțit mai ușurat și mi-a revenit voia bună și încrederea că voi izbuti să lucrez singur.

Am deschis atelierul, și din prag i-am dat în gura mare un „selam aleicum" lui Suleiman-Akai, care mătura prin fața barăcii sale, și l-am rugat să-mi trimită o cafea fierbinte și gingirlie.

Vîntul nu mai bătea, soarele împroșca cu raze calde peretele de pînză al atelierului. Era o zi frumoasă.

Osman, un tătăruș de vreo doisprezece ani, „chelnărul" lui Suleiman-Akai, veni cu cafeaua.

Era un puşti vorbăreţ şi vesel. Deşi umbla cu picioarele goale, purta un şort alb, foarte curat.

M-am gîndit să mi-l fac prieten, dăruindu-i o fotografie. Cînd i-am spus că vreau „să-l pozez". a început să sară într-un picior de bucurie.

Am luat paharul cu apă de lîngă ceaşca cu cafea şi i l-am întins, spunîndu-i să-şi ude şi să-şi pieptene părul ciufulit.

M-a ascultat şi s-a dus la oglindă unde, cu ajutorul pieptenului, în două minute şi-a ales o cărare cum nici cel mai bun frizer de pe Strada Mare nu i-ar fi aranjat.

În vreme ce îl fotografiam pe Osman, care sta pe scaun picior peste picior şi privea rîzînd cu gura pînă la urechi în obiectiv, o trăsură s-a oprit în faţa atelierului.

Din trăsură au coborît sprinteni doi sublocotenenţi tineri, spilcuiţi şi cu chef.

Au intrat înăuntru. Nu mi-au dat bună ziua. Unul m-a întrebat privindu-mă de sus :

— Cine-i stăpîn în şandramaua asta ?

— Eu.

Ofiţerii părură miraţi.

— Cum, mă şmechere, tu eşti stăpînul cortului ? se amestecă şi celălalt.

Nu i-am răspuns. Clocoteam.

Primul s-a răstit :

— Ce, mă, eşti mut ? De ce nu răspunzi ?

L-am privit drept în ochi :

— Nu sînt obişnuit să mi se vorbească obraznic.

Amîndoi m-au măsurat uluiţi cîteva clipe, apoi unul m-a întrebat ironic :

— Zău ?... Şi cum sînteţi dumneavoastră obişnuit să vi se vorbească ?

— Frumos, omeneşte.

S-au privit între ei, şi-au făcut cu ochiul şi au izbucnit în rîs.

Mi-am aprins o ţigară. Am observat că îmi tremurau mîinile. Ştiam că aşa sînt învăţaţi să vorbească, obraznic, ca şi cu soldaţii. Vor ca toţi să li se supună. Dar bieţii soldaţi sînt la cheremul lor, fac cu ei ce vor, îi muncesc, le dau sau nu drumul acasă, după cum li se supun sau le aduc cîte ceva. Eu nu depindeam de ei. Răspunsul meu mi se părea că îi răzbună pe toţi acei nefericiţi.

Cînd au văzut că nu le merge cu mine, au mai scăzut tonul.

În cele din urmă m-au pus să-i fotografiez în fel şi chip. Niciodată nu am să înţeleg de ce au avut nevoie de atîtea fotografii. Trebuia să-mi fac meseria.

Cu banii de la ei am mai rezistat cîteva zile. Frigul însă mă chinuia. Stăteam mai toată ziua în baraca lui Suleiman-Akai, unde era totuşi mai cald decît în cortul meu. Căruţaşii mă socoteau ca pe unul de-ai lor. Prietenia cu care mă înconjurau îmi făcea bine. Mai cu seamă Ismail Ali Derviş nu se mai dezlipea de mine. Jucam împreună almîş-altîi [1], ne povesteam unul altuia copilăria şi beam cafele gingirlii.

Într-o dimineaţă cu brumă groasă şi soare colţos i-am spus :

— Aş vrea să plec din Medgidia. Meşterul meu m-a pricopsit cu cortul lui acum, în pragul iernii. Într-o noapte o să mi-l ia viforul pe sus şi o să-l ducă în baltă, iar pe mine mă veţi găsi dimineaţa ţeapăn în lada aia blestemată.

Ismail Ali Derviş a rîs de vorbele mele ca de nişte glume reuşite.

[1] Joc de cărţi

Deveni însă repede serios :

— Ai dreptate.Viaţa pe care o duci tu nu e viaţă de om. Dormi în ladă, tremuri de frig şi rabzi de foame. Mare pezevenchi a fost şi meşterul tău. Cum a putut să facă una ca asta ?

— Dar nu a vrut să-mi facă rău. A zis că vrea să mă înveţe să trăiesc pe propriile mele picioare.

Ismail nu se dădu bătut. Rosti răspicat :

— Eu mai curînd cred că a vrut să se scape de tine. Ai muncit la el, cum singur spui, trei ani încheiaţi. fără să primeşti măcar un ban. Dacă ţi-ar fi dat pentru truda ta cea mai proastă simbrie, şi tot ar fi trebuie să-şi uşureze punga de şapte-opt mii de lei. Ţi-a lăsat în schimb cortul de pînză, pe care nu-ţi dă nimeni un ban, o rablă de aparat de pe vremea lui bunică-tău, şi şi-a luat valea. Ca să-ţi înmoaie inima, care şi aşa e destul de slabă, ţi-a lăsat o scrisoare şi şase poli. Halal ! Scuipă cu năduf printre dinţi şi continuă : Cunosc foarte bine asemenea geambaşi de oameni. Cu toate că n-am îmbătrînit încă, ce n-am văzut şi cîte n-am pătimit şi eu ! Pînă să merg la militărie, am fost argat la hoge, ucenic la fierăria lui Demir, băiat de prăvălie la Ablai şi vînzător de bragă în slujba lui Huseim burtosul... Dacă toate palmele, ghionturile şi toţi pumnii primiţi de la aceşti stăpîni s-ar preschimba în bani, aş putea să-mi cumpăr cei mai buni cai arabi, şi chiar o fiică de bei, ca să mi-o fac nevastă. Dar bătăile mîncate rămîn bătăi, şi înjurăturile stăpînilor nu se şterg niciodată din suflet. Niciodată...

Ismail tăcu un timp, privind întunecat spre balta care îşi fremăta oştile de trestie. Poate că nici nu vedea balta, ci îşi revedea copilăria amară şi chinuită. Argat, ucenic, băiat de prăvălie, vînzător de bragă... mereu

flămînd, mereu desculț și dezbrăcat, mereu lovit și înjurat.

— Cunoști și tu de mult sărăcia, i-am spus ca să-l smulg din nemișcarea și din muțenia în care se închisese.

— Da, să știi că o cunosc, mi-a răspuns și și-a întors fața spre mine, privindu-mă în ochi. Dar eu mai cunosc și o altfel de viață. O viață pe care nici un om ca mine și ca tine nu a trăit-o și nu o trăiește încă în țara noastră.

— Atunci cum poți spune că o cunoști, dacă nu i-ai gustat niciodată bucuriile ?

Ismail privi în jur. Suleiman-Akai robotea în fundul barăcii, pe lîngă ibrice și filigene. Cei cîțiva cărușași aflați încă în dugheană erau prinși într-un joc de almîș-altî și nu aveau timp să tragă cu urechea la noi.

Încet, răspicînd cuvintele, Ismail Ali Derviș îmi răspunse la întrebare :

— Am auzit despre o asemenea viață de la un om care se bucură din plin de ea. L-am întîlnit într-o noapte întunecată de noiembrie undeva, pe malul rîului care face hotar între țara noastră și a lui. Am să-ți povestesc, cînd vom putea vorbi în voie, tot ce am aflat de la el. Ai să înțelegi atunci de ce după armată nu m-am mai tocmit slugă la nimeni și aștept...

— Ce aștepți ? l-am întrebat mirat.

El își roti din nou ochii prin baracă și îmi spuse și mai încet :

— Viața nouă, bucuria că trăiesc. Schiță cu arătătorul dreptei un gest spre peretele dinspre răsărit și adăugă : Dintr-acolo va veni. Sigur va veni. Și nici eu n-am să stau cu mîinile în sîn, așteptînd-o.

Am vrut să-i spun cît de mult m-au tulburat vorbele lui, dar n-am mai avut timp. Suleiman-Akai ne-a poftit afară. Se înnoptase şi voia să închidă baraca.

Ismail m-a condus pînă la cort, m-a ajutat să deschid, şi a aprins lampa făcînd lumină.

Capacul lăzii era ridicat, cum îl lăsasem dimineaţa. Lada semăna cu un sicriu uriaş.

Pînzele atelierului, biciuite de vînt, se zbăteau, plesnind ca nişte harapnice. Pînza neagră alunecase de pe aparat şi atîrna fîlfîind ca un stindard al mizeriei.

Înainte de a mă lăsa singur, Ismail mi-a spus :

— Mîine dimineaţă am să vorbesc cu băieţii să ne ajute să dărîmăm cortul ăsta. Altfel tu eşti în stare să nu-l mai părăseşti decît mort. Am acasă un şopron în care n-am ce ţine. O să ţi-l păstrez acolo pînă la primăvară, iar tu să-ţi iei aparatul şi să pleci oriunde crezi că poţi găsi adăpost peste iarnă. Te-aş opri la mine, dar am părinţi bătrîni şi bolnavi şi doar o singură odaie. La primăvară te înapoiezi. Eu şi tovarăşii mei îţi aşezăm cortul la loc, şi vei putea să-ţi începi din nou meseria. Altfel nu se poate. De foame poţi răbda iarna, dar de frig nu.

A plecat, şi în curînd i-am auzit sgomotul căruţei îndepărtîndu-se.

Propunerea lui Ismail de a-mi demonta şi pune la adăpost atelierul era binevenită. Grija lui frăţească, de a nu mă lăsa să pier acolo ca un cîine neputincios şi părăsit, mă mişca pînă în adîncul sufletului.

Mai era însă o latură a problemei rămasă nedezlegată. Unde aveam să mă duc şi pe capul cui aveam să cad peste iarnă ?

La părinţi, unde ar fi fost locul cel mai nimerit spre care să-mi îndrept paşii, nu mă puteam duce, şi nici nu voiam să mă duc. Nu puteam, pentru că nu aveam

cu ce plăti trenul pînă la Brăila, și nici nu voiam, pentru că ei abia reușeau s-o scoată la capăt de la o zi la alta. De cînd îmbătrîniseră le era și mai greu.

Spre ziuă m-am hotărît să mă duc la Constanța și acolo să colind din fotograf în fotograf, doar voi da peste unul care să mă primească să lucrez în laborator pînă în primăvară, fără altă plată decît adăpost și cîte ceva de mîncare. Pînă la Constanța ajungeau banii de tren.

Dimineața Ismail a venit însoțit de alți trei căruțași, și în două ceasuri au desfăcut și împachetat cu grijă cortul. L-au încărcat în căruță și au plecat cu el să-l ducă în șopronul lui Ismail.

Trebuiau să mai facă un drum, pentru a transporta și laboratorul.

Așteptîndu-i să se întoarcă, stăteam rezemat de gheretă și priveam în jurul meu ; parcă trăiam un vis urît. Acum oborul mi se părea și mai neospitalier, și mai murdar. Vîntul bătea și mai dușmănos, iar cerul și zările erau gata să se năpustească asupra mea și să mă zdrobească cu lespezile lor plumburii.

Ismail se înapoie cu căruța goală, opri lîngă mine și puse în capul calului o traistă cu grăunțe.

— Haide la Suleiman-Akai, să luăm și noi ceva în gură pînă ce Ilderim își va mînca tainul de dimineață, mă îndemnă el.

Vîntul începuse să bată mai tare și era amestecat cu alice de gheață.

Ismail îmi spuse, în vreme ce așteptam să se frigă măruntaiele de berbec înfipte în frigăruile de pe grătarul încins :

— Am făcut treaba la timp, cardașim. La noapte îngheață.

L-am privit cu recunoştinţă. Aş fi vrut să-i spun ceva, dar îmi simţeam fălcile încă încleştate de frig. Rostii totuşi :

— Să bem mai întîi cîte un ceai fierbinte, să ne încălzim puţin... vrei ?

Ismail mă privi cu băgare de seamă şi se încruntă :

— Astăzi obrajii tăi sînt şi mai vineţi decît aseară. Aşteaptă !

Se ridică şi se îndreptă spre Suleiman-Akai. Îi auzii discutînd ceva în şoaptă. Apoi Ismail s-a întors lîngă mine, zîmbind tainic.

Suleiman-Akai ne puse în faţă două talere de tablă cu fripturi mustoase, din care se ridica abur ameţitor, şi o pîine neagră, proaspătă.

— Mănîncă, mă îndemnă Ismail, mănîncă acum, pînă nu se sleiesc... Mănîncă să te încălzeşti şi să prinzi puteri, eşti îngheţat de frig, eşti slăbit de foame.

În baracă se răspîndi pe nesimţite o mireasmă plăcută de ţuică fiartă. Aspirai aerul cu putere. Ismail îmi spuse vesel :

— S-a fiert ceaiul. Nu-ţi miroase ?

— Ce fel de ceai ?

— Ceaiul de prune !

Am rîs cu hohote. Aşa a fost şi aşa a rămas firea mea. Eram supărat şi posomorît numai atunci cînd simţeam cuţitul sărăciei şi al mizeriei prea aproape de os.

Suleiman-Akai ne aduse două pahare de ceai pline cu ţuică fiartă, în care pluteau cîteva fire negre de cuişoare.

— Ce faci, Ismail ? O să mă îmbăt.

— Nu-i nimic, nu are să te dea nimeni afară pînă n-ai să te trezeşti. Azi e bairam.

— De ce facem bairam, Ismail ?

— De bucurie că prietenul meu, fotograful, are încredere în mine și face tot ce-i spun.

— Așa e, Ismail, așa e.

— Dacă e așa, să bem pentru prietenia noastră. Ciocsclam [1] !

— Noroc, frate !

Deodată Ismail deveni atent. M-a întrerupt din vorbă și mi-a spus să privesc din nou afară.

Un soldat grănicer descălecase și da roată gheretei cu calul de dîrlogi.

— Ăsta a venit să se pozeze la spartul tîrgului. Halal noroc ai, frățioare... mai rar.

Ostașul legă calul de căruța lui Ismail și se îndreptă spre baracă. Intră și spuse tare :

— Noroc bun la toată lumea ! Nu știți cumva unde-i fotograful ăla șchiop ? Pînă mai ieri cortul lui era aici, și acum nu mai văd decît urmele țărușilor. Oare să fi plecat ?

— Nu, n-a plecat, i-a răspuns Ismail. Dă-te mai aproape și privește-l. Iată-l, bea ceai. Tu nu bei un ceai ?

— Ba aș bea și eu, că-i frig al naibi, și vin tocmai din tabără cu fața în vînt. Mai întîi însă să-mi execut ordinul.

— Ce ordin ? l-am întrebat puțin neliniștit.

— Ordin de la domnul sublocotenent al meu, să vă dau plicul ăsta.

Îmi întinse un plic galben și se așeză pe scaun la masa noastră.

Ismail îi strigă lui Osman o comandă pe turcește, și băiatul puse în fața ostașului un pahar asemănător și la formă și la conținut cu cele din fața noastră.

[1] Multă sănătate ! (în limba tătară).

Am citit scrisoarea în tăcere, și cuprinsul ei a avut darul să-mi umple sufletul de bucurie și de speranță.

Ismail, observînd că se petrece ceva deosebit cu mine, m-a întrebat :

— Ce scrie sublocotenentul ?

I-am întins scrisoarea :

— Citește-o singur.

El n-a întins mîna să ia scrisoarea. Chipul i s-a înroșit și ochii i s-au înnegurat. Glasul îi sună gros și răgușit :

— Nu-ți pot citi scrisoarea, cardașim. În țara noastră căruțașii nu știu să citească. N-au dreptul să știe să citească.

Soldatul se ridică să plece, mulțumi pentru „ceai" și mă întrebă :

— Aveți vreun răspuns pentru domnul sublocotenent al meu ?

Abia atunci mi-am amintit de scrisoare. Am recitit-o tare :

Meștere !

În tabăra centrului nostru de instrucție de la Peștera sînt cam o mie de ostași gata instruiți pentru a fi trimiși la companiile respective de pe frontieră. Oamenii aceștia se vor lăsa la vatră chiar din companii, cînd își vor termina stagiul. Atunci li se vor înmîna și livretele militare prevăzute cu fotografiile titularilor. Pe scurt. Eu sînt aghiotantul domnului colonel, comandantul centrului nostru. Azi-dimineață mi s-a ordonat să scriu un ordin la raport, pentru ca comandanții de companie să angajeze un fotograf care să facă lucrarea. Mi-am adus aminte de dumneata că m-ai pozat o dată pe mine și pe prietenul meu. Fă rost de mate-

rial, şi peste două zile prezintă-te la tabără să-ţi începi activitatea. Te aştept.

Sublocotenent V. Popescu

După ce am citit scrisoarea, Ismail m-a întrebat:

— Ai mai fotografiat vreodată atîţia oameni?

— Da, anul trecut. Domnul Sişu m-a trimis în deltă. Pescarii lipoveni nu mai erau lăsaţi să prindă peşte fără autorizaţii individuale cu fotografii.

— Şi ai scos-o la capăt?

— Mai încet decît ar fi făcut-o altul fără beteşuguri, dar am izbutit pînă la urmă.

— Foarte bine. Ai s-o scoţi la capăt şi de data asta. Fără să mai stea pe gînduri, îi zise soldatului: Poţi spune ofiţerului tău că meşterul va fi în tabără poimîine dimineaţa şi va fotografia ostaşii.

Soldatul îşi luă grăbit rămas bun şi plecă.

— De ce te-ai grăbit să răspunzi în locul meu, cardaşim? mă neliniştii eu. Eşti sigur că mă pot duce în tabără? Pentru o mie de oameni trebuie să am material de cel puţin trei mii de lei! De unde să iau aceşti bani?

— Ai să-i ai, şi chiar astăzi, ca să-ţi poţi cumpăra cele necesare fără întîrziere.

— De unde?

— Aşteaptă puţin şi ai să vezi.

Se întoarse spre cei care jucau almîş-altî şi strigă:

— Ablamid!

Cel strigat lăsă cărţile şi se apropie de masa noastră. Era un tătar uriaş, cu faţa măslinie şi ochii negri ca două picături de păcură.

Ismail îi întinse un scaun. Ablamid se aşeză şi-l privi întrebător. Prietenul meu nu-l lăsă să aştepte.

— Mi-ai spus deunăzi că ai vrea să schimbăm caii. nu-i aşa?

— Chiar așa, a răspuns Ablamid. Îmi place negrul tău și aș fi bucuros să îl pot schimba cu iapa mea. Tu însă nici n-ai vrut să stai de vorbă despre asta. Te-ai răzgîndit ?

— Da, m-am răzgîndit. Facem tîrgul, dacă o să cădem la învoială. Cît dai pe deasupra ?

Ablamid vorbi domol :

— Este drept că Semina mea e bătrînă și de mult a uitat mersul în galop și chiar trapul întins. Dar de tras trage fără mofturi, cît un cal de trei ani. Unde mai pui că o să aibă mînz.

— Știu, l-a întrerupt Ismail, știu toate astea, dar să nu lungim vorba. Cît îmi dai pe deasupra pentru Ilderim ?

— ...Are mînz, și peste trei ani ai să înhami la căruța ta un adevărat „gin“ [1] al cailor, stărui Ablamid.

— Ești un bun geambaș, îl zeflemisi prietenul meu, dar ca toți geambașii vorbești prea mult. Iapa ta poate muri mîine, poimîine de bătrînețe, și atunci „ginul“ tău nu va mai ajunge niciodată între hulubele căruței mele...

Ablamid ridică din umeri, în semn că nu putea ști ce avea să se întîmple în viitor cu bătrîna lui iapă. Și-a scos tabachera din brîu și și-a răsucit tacticos o țigară groasă. După ce a aprins-o, vorbi ca un adevărat musulman :

— Viețile cailor, ca și cele ale oamenilor, sînt în mîna lui Alah. El singur știe dacă peste o săptămînă iapa mea va muri de bătrînețe, ori calul tău va pieri de răpciugă, ori de talan. Alah...

Ismail îl întrerupse din nou :

---

[1] Duh.

— Ablamid, nu fi pezevenchi. Lasă-l pe Alah în pace, el nu se pricepe la geambaşlîcul cailor. Spune cît îmi dai ?

Ablamid a supt cu nesaţ un fum lung din ţigară şi i-a dat drumul pe nas, urmărindu-l cîteva clipe cum se destramă în aer. Apoi a spus liniştit :

— Două mii.

— Alahul tău ţi-a luat minţile, Ablamid. Cum să rosteşti cuvinte de batjocură pentru Ilderim, care e un cal tînăr şi voinic, şi pentru mine, care îţi sînt prieten şi tovarăş de muncă ?

— Nu te supăra. Tîrgul nu are supărare. Iapa şi banii sînt încă în stăpînirea mea, iar calul este înhămat la căruţa ta. Mai bine spune tu cît vrei ?

— Patru mii, rosti calm Ismail.

Ascultam curios tocmeala celor doi tătari.

— Scade-mi o mie pentru mînz, şi bate palma. Ablamid a întins mîna lui mare spre stăpînul lui Ilderim. Acesta întinse la rîndul lui mîna şi spuse hotărît :

— Îţi scad cinci sute. Nu se ştie, mînzul se poate naşte mort, şi atunci şi aceşti cinci sute vor fi de haram !

Ablamid s-a îndreptat spre uşă, spunînd înainte de a ieşi :

— Plec după bani. Aşteaptă-mă aici. Îi mai spuse şi lui Suleiman-Akai : Mai pune nişte chebab la fript şi fă rost de şarap. Trebuie să bem aldămaşul schimbului, ca să ne fie cu noroc.

După ce s-a dus, Ismail Ali Derviş mi-a spus :

— Acum ai bani pentru lucrarea din tabăra grănicerilor. Mîine trebuie să-ţi procuri materialul, şi poimîine dimineaţa te duc cu căruţa acolo.

Ismail era un bărbat tînăr, care se lovise cu capul de toate pragurile vieţii. Era sărac. Singurul lui bun de preţ era calul din ham, pe care cu un ceas înainte nu l-ar fi dat nimănui pentru nimic. Acum, ca să-mi vină în ajutor, a făcut o faptă de necrezut : şi-a vîndut calul. Calul lui drag, pe Ilderim, iar eu lui nu-i eram nici frate, nici altă rubedenie.

Am încercat să-i mulţumesc în cuvinte deosebite, dar vorbele îmi ieşeau din gură anapoda. Mă bîlbîiam. M-a ascultat liniştit şi mi-a spus simplu, după obiceiul său :

— Lasă asta. Acum avem ceva mai însemnat de vorbit.

— Vrei să spui că trebuie să plec la Constanţa să cumpăr materialele ?

— Nu, nu are rost să te duci tu la Constanţa. Acolo trăieşte un bătrîn cocoşat. De cînd sînt pe lume îl ştiu făcînd zilnic naveta între Medgidia şi Constanţa, pentru comisioanele care i se încredinţează. Pe cît e de bătrîn, pe atît e de cinstit şi de descurcăreţ. Toată lumea îi spune moş David. Fă o notă de materialul ce îţi trebuie, şi eu o voi da lui moş David, împreună cu banii.

N-am mai protestat. M-am lăsat în voia bunului meu prieten Ismail Ali Derviş.

Ablamid s-a înapoiat cu banii şi i-a întins pachetul lui Ismail, care l-a vîrît în buzunar, fără să-i numere. I-a spus doar noului stăpîn al lui Ilderim :

— Du-te şi schimbă caii şi vino să bem aldămaşul Friptura şi şarapul ne aşteaptă.

Ablamid s-a dus să deshame pe Ilderim, şi în locul lui să înhame pe Semina. Cînd a terminat, a tras căruţa lui Ismail în faţa barăcii unde ne aflam. De la locul meu, ori de cîte ori se deschidea uşa o puteam privi

și admira în voie pe Semina. O admiram nu pentru ceea ce era acum, ci pentru ceea ce fusese în tinerețe. Acum arăta ca vai de lume : își ținea ochii pe jumătate închiși, iar buza de jos, acoperită de peri lungi și rari, îi atîrna moale, dezgolindu-i dinții mari și galbeni ; pe deasupra mai era și deșelată, încît între coamă și rădăcina cozii i se formase o adevărată vale. Din toată frumusețea de odinioară nu mai rămăsese decît părul alb ca zăpada, capul gingaș, urechile mici și fine și picioarele lungi, cu glesne subțiri, ca de cerb. Jalnica ei înfățișare mă făcu să văd și mai limpede frumusețea gestului lui Ismail.

Am băut aldămașul, apoi Ismail mi-a spus să-l aștept. S-a urcat în căruță și a plecat să ducă nota de material lui moș David.

Cînd s-a înapoiat de la gară, ajutat de Ablamid și de alți doi căruțași, a adus pe brațe laboratorul și l-a așezat într-un colț al barăcii lui Suleiman-Akai. Tot în baraca lui Suleiman a hotărît să rămîn și eu pînă vom pleca în tabără.

Am dormit două nopți acolo. Am dormit pe niște scaune, și culcușul n-a fost nici mai tare, nici mai puțin confortabil decît lada din cort în care dormisem pînă atunci.

Peste două zile, dis-de-dimineață, Ismail a venit cu o șubă mare, în care m-a înfășurat cu totul.

— La cîmp vîntul suflă mai cu furie decît aici. Noroc că vom merge cu vîntul în spate.

Am pornit spre Peștera. Am trecut pe lîngă cimitirul orașului, în marginea căruia, pe o movilă, se înalță o piramidă împrejmuită cu stîlpi de beton, de care sînt prinse lanțuri grele, de fier.

Ismail a întins spre ea codirîștea biciului și m-a întrebat :

— Ştii tu cîţi ostaşi dorm sub acest pietroi înlănţuit ?

— Vreo douăzeci sau poate cincizeci.

— Douăsprezece mii. O divizie întreagă, a răspuns Ismail. Şi repetă, silabisind cuvintele : douăsprezece mii... au pierit de gloanţe, de grenade... de obuze, de baionete, de şrapnele şi chiar de paturile puştilor, nu de bătrîneţe... Nici unul n-a murit de bătrîneţe.

— Şi din toată divizia n-o fi scăpat nimeni ? am întrebat din nou, îngrozit de urgiile războiului în timpul căruia îmi pierdusem şi eu vederea.

— Ba au mai scăpat cîţiva, dar nu întregi, ci ciuntiţi. Da, ciuntiţi. Unii de mîini, alţii de picioare, alţii şi de mîini şi de picioare.

Am mers apoi mai departe, în tăcere, zguduiţi de amintiri care nu se uită niciodată.

Înaintea noastră se întindea largă şi pustie valea Peşterei. Începură să se zărească barăcile de lemn ale taberei. Se văd mişcînd printre ele, micşoraţi de distanţă, o mulţime de soldaţi care fac instrucţie individuală. Unii aleargă, alţii se trîntesc la pămînt, alţii mînuiesc armele, şi toţi îşi comandă singuri cu voci aspre, poruncitoare, răguşite.

Sînt mulţi, foarte mulţi. Pe puţin trei mii de oameni, şi vacarmul ce-l fac devine, cu fiecare pas al Seminei care ne apropie de ei, tot mai asurzitor.

Deodată am auzit foarte aproape o voce poruncitoare :

— Mă, voi ăştia, ce dracu' căutaţi aici ?

Am ridicat capul şi am deschis ochii. De lîngă botul Seminei, un plutonier voinic şi fălcos ne privea cu asprime şi totodată batjocoritor.

I-am răspuns :

— Dacă dracul pe care dumneata crezi că îl căutăm pe aici se numeşte Virgil Popescu, e sublocotenent de

grăniceri și pe deasupra aghiotantul domnului colonel, atunci ai nimerit-o. Pe el îl căutăm.

Plutonierul holbă ochii la mine și mă întrebă descumpănit :

— Ce-ai spus ?

— Ce-ai auzit. Îl caut pe domnul sublocotenent Virgil Popescu. Dacă dumnealui este sau nu dracu', nu mă interesează. Mă așteaptă. Du-te, te rog, și anunță-l.

Plutonierul deveni mai blînd, zîmbi chiar încurcat și îi spuse lui Ismail :

— Mînă după mine.

Semăna ne purtă pe o alee așternută cu zgură, care străbătea tabăra de la un capăt la altul. De o parte și de alta erau construite bараci de scînduri acoperite cu carton gudronat, și pe ușa fiecăreia se afla cîte o inscripție : *„Compania I-a pușcași"*, *„Compania a II-a cercetași, „Compania specialitate"*, *„Compania a VIII-a mitraliere"*, sau : *„Infermeria corpului de gardă"*, *„Biroul mobilizări"*, *„Sala de mese"*, *„Spălătoria"*, *„Bucătăria"* etc.

Ajunsesem acolo în timpul programului. Trupa făcea instrucție în intervalele dintre barăci. Furieri și subofițeri se foiau de colo-colo cu treburi de-ale lor, dîndu-și mare importanță.

Un locotenent mărunt și gras, ofițer de serviciu pe tabără, ieși dintr-o gheretă și-l întrebă pe plutonierul care ne conducea :

— Ce e cu ăștia, Baicule ? Suspecți ?

— Nu, domn' locotenent, răspunse cel întrebat. Sînt chemați de dom' sublocotenent Popescu.

Locotenentul ne măsură atent și-i spuse plutonierului cu o ironie neascunsă :

— Du-i la adjuntatură, Baicule, și dă-le toate onorurile. Or fi poate chiar rude apropiate cu Virgilică.

Cu toată șuba în care mă învelise Ismail, înlemnisem de frig. În fața barăcii cu firma „*Adjuntatura*", am stat aproape un sfert de ceas în așteptarea sublocotenentului Popescu, după care plutonierul Baicu a trimis un soldat să-l caute.

Între timp, cerul s-a făcut cenușiu și a coborît atît de jos, încît părea că se sprijină pe hornurile barăcilor.

Mă gîndeam cu groază cum am să pot fotografia atîția oameni în condițiuni atît de grele.

Parcă ghicindu-mi gîndul, Ismail m-a întrebat :

— Ce te faci dacă începe să ningă ?

— Am s-o scot la capăt, nu te teme, și încă bine, ai să vezi. I-am răspuns așa, pentru ca cel puțin el să se simtă mai bine.

Era prima lucrare importantă pe care o făceam singur. În pofida vremii întunecate și friguroase și a infirmităților mele, mi-am zis că trebuie să reușesc.

În sfîrșit, a venit și sublocotenentul. Am hotărît ca îndată după ce ostașii vor lua masa de prînz să încep lucrul. M-am înfruptat, împreună cu Ismail, din mîncarea de la cazan care, deși slabă și cu un gust îndoielnic, avea totuși o mare calitate : era fierbinte.

Am căutat apoi un loc adăpostit, unde am cerut să mi se aducă o gheretă de santinelă, o bancă lungă și vreo zece pături. Una din pături am fixat-o pe peretele barăcii ; lîngă ea am așezat banca, iar din gheretă am făcut laborator.

Sublocotenentul a dat ordin ca oamenii să stea în barăcile respective, așezați în grupe de patruzeci și opt, și cînd se vor auzi chemați să vină spre a fi fotografiați.

Ținuta obligatorie era veston cu eghileți și capul gol.

Cînd i-am spus sublocotenentului că sînt gata, el a făcut semn unui gradat. Acesta a dus palmele pîlnie în dreptul gurii şi a strigat de a răsunat tabăra :

— Atenţiune, compania întîia, grupa întîia, la fotograf, fuga marş !

Cei chemaţi se buluceau pe uşa barăcii şi porneau în pas alergător spre mine. Nici nu mă aşteptasem ca lucrurile să meargă atît de repede. Puneam aparatul la fiecare grupă numai de două ori la punct, cînd schimbam dispozitivul de carton.

Ostaşii se aşezau cîte patru pe bancă, umăr la umăr. Le spuneam doar :

— Priviţi la mine o clipă.

Ei priveau, eu declanşam şi spuneam :

— Gata, alţii.

Între plecarea grupei fotografiate şi sosirea celei următoare, Ismail şi cîţiva gradaţi mă acopereau cu pături, iar eu descărcam şi încărcam casetele pe pipăite. Pînă s-a înserat, fotografierea trupei a fost terminată, aparatul strîns şi Semina înhămată.

Stam gata de plecare, dar mai trebuia să aflu de la sublocotenent cîte fotografii de fiecare soldat să fac, cînd trebuia să i le predau, iar eu să-i spun preţul.

Ismail, care nu se despărţise de mine nici o clipă, îmi spuse în tătăreşte :

— Ţine seama de faptul că pozele nu le plăteşte regimentul, ci fiecare soldat, din punga lui. Iar punga soldatului întotdeauna e goală.

— Anladin, cardaşim [1], i-am răspuns zîmbind.

Sublocotenentul ne întrerupse :

— Nu ştiţi că în tabără n-aveţi voie să vorbiţi decît romîneşte ? Ce-aţi pus la cale ?

---

[1] Am priceput, prietene (în limba tătară).

Ismail mi-o luă înainte :

— L-am întrebat pe meşter ce bem deseară, ca să ne dezgheţăm : ceai fierbinte, sau ţuică fiartă ?

— Aha ! făcu sublocotenentul. Apoi mă informă : Ne trebuie, meştere, cîte trei fotografii de fiecare om. Ne-am hotărît să ţi le plătim la fel cum le-am plătit şi anul trecut, adică zece lei de fiecare om. Eşti mulţumit ?

— Spuneţi-mi, vă rog, cine plăteşte ? Unitatea sau ostaşii ?

— Contează asta cu ceva în stabilirea preţului ?

— După mine, da !

— Ei bine, fotografiile le plăteşte fiecare ostaş din banii lui personali. Unitatea n-are fonduri prevăzute pentru fotografii.

— Şi cei care nu au nici un ban ce fac, domnule sublocotenent, rămîn fără fotografii ?

— Nu, nimeni nu rămîne fără fotografii. Pentru aceştia comandanţii iau bani cu chitanţă de la casieria regimentului, în contul soldei.

— În cazul acesta nu-mi convine preţul, domnule sublocotenent, i-am răspuns şi m-am urcat în căruţă.

— Cum nu-ţi convine ! exclamă ofiţerul necăjit. E prea mic ? Te rog să mă crezi că...

L-am întrerupt.

— Liniştiţi-vă, domnule sublocotenent. Preţul nu-mi convine nu pentru că este prea mic, ci, dimpotrivă, pentru că este prea mare. Pe ostaşi fotografiile nu-i vor costa decît şapte lei, şi nu numai pentru trei exemplare, ci pentru patru. Ştiţi, să le rămînă şi lor acolo cîte una, să o trimită acasă, să-l vadă maică-sa şi mîndruţa cum îi stă cătană.

— Nemaipomenit, exclamă ofiţerul, nemaipomenit! Ia ascultă, meştere, ce eşti dumneata de dai cu piciorul într-un cîştig sigur de trei mii de lei?

Plutonierii majori şi secretarii de companii adunaseră între timp banii de la soldaţi şi veniseră cu ei. Au rămas nedumeriţi auzind că renunţ, fără să fiu rugat, la 30% din costul lucrării, şi mă priveau nu tocmai binevoitori.

Mie însă puţin mi-a păsat de privirile lor. Le-am spus să restituie diferenţa ostaşilor. Mi-am luat rămas bun de la sublocotenent, rugîndu-l să trimită pe cineva duminica următoare la baraca lui Suleiman-Akai, să ridice fotografiile.

Cînd am părăsit tabăra, cădea amurgul. Frigul se mai potolise. Ningea cu fulgi mari şi deşi.

— Nu pierzi, făcînd fotografiile numai cu şapte lei? m-a întrebat Ismail.

— Nu.

— Dar de cîştigat cîştigi ceva?

— Destul.

— Cît? mă întrebă el curios.

— Fă şi tu socoteala; clişeele mă coastă o mie patru sute lei, deci îmi rămîn în plus vreo patru mii. Am avut noroc. Atîtea fotografii nu mai apuc eu să fac deodată.

Ismail tăcu o vreme, apoi mă întrebă din nou:

— Nu-ţi pare rău că ai renunţat atît de uşor la cei trei mii de lei pe care i-ai mai fi cîştigat, dacă le făceai cu zece lei bucata?

— Nu are de ce să-mi pară rău. Trei lei pentru un soldat contează mult. Tu ştii acest lucru mai bine decît mine. Mi-ai spus-o chiar acolo. Cei patru mii de lei care îmi rămîn şi aşa sînt pentru mine o avere. De

cînd mă știu n-am avut atîția bani. și nici la tata n-am văzut vreodată atîția.

— Fii serios ! rîse Ismail. Sînt mulți pentru noi, care sîntem învățați s-o ducem cum putem de azi pe mîine.

A doua zi am pregătit băi proaspete pentru developaj și m-am așezat pe lucru. Laboratorul, instalat în baraca lui Suleiman-Akai, mi se părea mai spațios și mai călduros.

Ismail, Osman și ceilalți căruțași erau gata să-mi dea ajutor la orice.

Clișeele mi-au ieșit clare. Le-am așezat să se usuce pe cîteva mese din baracă, și Ismail le-a păzit tot timpul cu mare grijă, ca nu cumva să le atingă careva și să le păteze.

Cîteva nopți la rînd am stat în laborator și am copiat fotografiile. Dormeam ziua, cu capul culcat pe brațele încrucișate pe masă.

La data hotărîtă, lucrarea a fost gata.

I-am restituit lui Ismail Ali Derviş preţul calului pe care l-a vîndut, pentru a mă ajuta să execut fotografiile soldaţilor. Am vrut să-i dau şi din banii ce mi-au rămas cîştig încă o mie de lei, ca să-şi poată răscumpăra pe Ilderîm. Ismail m-a privit furios, mi-a dat deoparte mîna cu care îi întindeam banii şi mi-a spus cu dispreţ :

— Drept cine mă iei ?

Ca un adevărat vinovat mi-am plecat privirile şi nu i-am răspuns. El s-a sculat în picioare şi a început să se plimbe fumînd prin baraca lui Suleiman-Akai. Cînd a terminat ţigara, s-a înapoiat lîngă mine şi, ca şi cum nu se întîmplase nimic supărător între noi, m-a întrebat :

— Acum ce ai de gînd să faci cu banii cîştigaţi ? Patru mii de lei totuşi nu sînt bani puţini.

Am răspuns pe ocolite :

— Dacă aş putea închiria o prăvălie cît de mică, aş înjgheba un atelier. N-aş mai sta în frig, în ploaie şi-n vînt, să tremur adăpostit doar de nişte pînze zguduite de vînt. Cu un atelier mai ca lumea poate aş avea noroc şi de clienţi. N-ar mai trece zile în şir fără să cîştig un ban.

— Încearcă atunci să găseşti ceva potrivit pungii tale. Am să te ajut.

Suleiman-Akai nu avea muşterii. Sta la o masă alăturată şi părea că doarme. Dar Suleiman nu dormea. Ascultase vorbăria noastră despre cele ce puneam la cale şi, ridicînd capul, ne dădu un sfat :

— Pe Strada Mare, fosta cafenea a fraţilor Gafar stă goală de cîţiva ani. Duceţi-vă la ei, poate închiriază clădirea. Tot cîntă cucuvelele în ea.

Ismail a mers cu mine şi am închiriat prăvălia cu contract în regulă, pe trei ani. Am dat chiria pe şase luni înainte.

Am luat cheia şi împreună cu Ismail am pătruns în casa închiriată. Era o clădire veche şi dărăpănată ; avea un salon mare, cu o arcadă la mijloc. Duşumelele putrede şi şubrede erau aşezate, de la un capăt la altul, pe un beci care duhnea a mucegai. Din acest „salon", printr-o uşă mică se pătrundea într-o odăiţă de patru metri pe patru. Jumătate din ea era ocupată de o uriaşă sobă de cărămidă cu vatră specială pentru făcut cafele gingirlii şi pentru copt prăjituri.

O altă uşă, tot atît de mică, da din această odaie într-o curte strîmtă, lungă şi murdară, închisă din toate părţile cu ziduri vechi şi înalte de piatră. Atîta tot.

L-am privit lung pe Ismail, lung şi necăjit. Necăjit pentru că mi se părea că am aruncat în vînt o mie de lei pentru o şandrama ruinată, care a arătat altfel poate pe vremea sultanului Medgid.

Prietenul meu a deschis larg cele două canaturi ale uşii viitorului meu atelier. M-a chemat în prag şi, arătîndu-mi Strada Mare, a spus liniştit :

— Pe aici trec toţi soldaţii cînd vin şi cînd se duc la unitatea lor. Are să fie mai bine decît în cort.

Se aşteptase la mai mult curaj şi la mai multă iniţiativă din partea mea, şi părea mîhnit că nu mă bucuram de loc. Dar eram încurcat şi neliniştit şi pentru că nici nu ştiam cu ce trebuie să încep şi cum să fac să dau o înfăţişare omenească acelei şandramale.

— Ce să fac ? l-am întrebat.

— Tu n-ai să faci nimic vreme de o săptămînă. Ai încredere în mine ?

— Cum poţi să mă întrebi aşa ceva ?

— Atunci, pleacă din oraş pentru o săptămînă. Du-te unde vrei. La Constanţa, la Docuzol, oriunde. Aici nu ai ce face, decît, aşa cum ţi-am spus, peste o săptămînă. Dacă te hotărăşti pentru Docuzol, te trimit acolo cu Ablamid. Dacă pleci la Constanţa, te duc cu la gară. Dar pleacă.

— Bine, plec, i-am răspuns împăcat şi am ieşit în stradă, gata să-i împlinesc voia, fără nici o întîrziere.

— Stai, m-a oprit Ismail şi a început să rîdă. Nu te grăbi chiar aşa. Mai este pînă deseară. Dă-mi mai întîi cheia.

I-am dat-o.

— Acum dă-mi şi banii care îi ai la tine.

Fără să stau pe gînduri, i-am dat şi banii. I-a numărat fără grabă. A băgat două mii de lei în buzunar, iar o mie de lei mi-a înapoiat-o şi mi-a spus sfătos :

— Ăştia-s bani pentru rezistenţă, pînă vei cîştiga alţii. Jumătate să-i ai pentru hrană, şi jumătate pentru moş David, care te va aproviziona cu cele de trebuinţă meseriei tale. Acum spune-mi dacă te-ai hotărît încotro să te duci.

— La Docuzol.

— Bine. Peste o săptămînă te aştept aici.

Spre seară am plecat la Docuzol. Pe cîmp viscolea de nu se vedea la doi paşi înaintea calului. Ilderim însă era tînăr, odihnit şi bine hrănit. Juca în ham ca un mînz zburdalnic, şi din cînd în cînd necheza voios, de parcă ne-ar fi dus la nuntă. Nici n-au trecut trei sferturi de ceas de cînd mă despărţisem de Ismail, şi am şi ajuns în bătătura unchiului Ionică de la Docuzol.

Gazda s-a arătat bucuroasă de oaspeţi, dar mirată totuşi că mă-ncumetasem la drum pe o asemenea vreme. Ne-a poftit în casă. Ablamid a mulţumit pen-

tru poftire, dar nu a coborît din căruță. Se grăbea să nu-l prindă noaptea pe drum. Înainte de a pleca, mi-a pus pe tătărăște o întrebare la care nu mă așteptam :

— Spune-mi, frățioare, de ce mi-a vîndut prietenul nostru calul la care ținea ca la ochii din cap ?

— Ca să-mi scape mie viața, i-am răspuns.

— Știam, rosti Ablamid și a strîns hățurile.

— Dacă ai știut, de ce mă mai întrebi ? i-am zis cu o undă de supărare în voce.

— Am vrut să aflu și din gura ta. Acum știu și ce trebuie să fac.

L-am întrebat neliniștit :

— Ce vrei să faci ?

— Am să-i dau calul înapoi.

Plesni din buze, slăbi hățurile, și într-o clipă dispăru, înghițit parcă de potopul de zăpadă care se învolbura peste sat din înaltul cerului.

Șase zile am fost oaspetele unchiului meu Ionică. Șase zile și șase nopți am trăit în odaia în care în timpul războiului mă ajunsese nenorocirea întruchipată în „jucăria" lui Krupp. Din tot ce fusese atunci în această odaie nu mai rămăseseră decît oalele știrbe cu mușcate, măghiran și busuioc, moștenite de la bunica. Iar dintre oamenii de atunci, nici unul nu mai rămăsese, afară de mătușa Mariuța, nevasta lui nenea Ionică. Pînă și moș Ion Coțofană, împreună cu Vavilon cel urecheat, s-au prăpădit. Numai sărăcia și necazurile păreau că sînt aceleași ca pe vremea bunicilor, judecînd după jarul păstrat pe a doua zi sub cenușă, după lampa numărul cinci, care lumina micșorată numai în vremea cinei și după borșul de cartofi care alterna cu cel de fasole rară în toate zilele săptămînii.

A şaptea zi, dis-de-dimineaţă, o căruţă cu un cal alb a pătruns în ogradă şi a oprit lîngă prispa casei. După culoare şi după valea dintre coamă şi rădăcina cozii am recunoscut-o pe Semina.

„A venit să mă ia chiar Ismail", mi-am zis bucuros şi i-am ieşit în întîmpinare.

Dar cel care venise nu era Ismail, ci tot Ablamid. M-am uitat la el, apoi la Semina, şi am înţeles că n-a vorbit în vînt, ci i-a dat, într-adevăr, lui Ismail calul înapoi.

Mi-am luat rămas bun de la ai casei, mulţumindu-le pentru găzduire şi m-am urcat lîngă Ablamid.

Viforniţa se potolise şi cerul era limpede şi senin ca sticla. Soarele se înălţase de cîteva suliţi deasupra satului şi ne orbea cu strălucirea lui reflectată în podoabele de zăpadă ale pomilor, caselor şi uliţelor. De încălzit însă nu încălzea de loc. Gerul tăia ca briciul obrajii, sfîrcurile urechilor şi nasul.

Semina păşea încet, atît de încet, încît credeam că nu voi mai ajunge la Medgidia decît prefăcut în stană de gheaţă.

Ismail mă aştepta în uşa noii mele locuinţe. Nu-mi venea să-mi cred ochilor. Clădirea parcă era alta. Uşa de la intrare era reparată. Ferestrele parcă se mai lărgiseră, giurgiuvelele cu ochiuri mici şi sparte fuseseră înlocuite cu geamuri mari, dintr-o bucată. Duşumeaua, de asemenea, era reparată. Toate scîndurile prea putrede şi rupte erau schimbate cu altele noi. Într-un colţ mi-am văzut laboratorul pe care-l lăsasem în grija lui Suleiman-Akai, pe un perete decorul, pe altul oglinda ; pînă şi ghiveciul cu flori artificiale era prezent.

Din odaia de lîngă prăvălie, soba de cărămizi dispăruse fără urmă. Dușumelele și ferestrele erau spălate proaspăt, pereții văruiți, iar într-un colț o sobiță de tablă ardea duduind și răspîndea o căldură binefăcătoare. Lîngă un perete era întinsă pe jos, după obiceiul tătărăsc, o saltea acoperită cu o pătură de lînă și două perne.

— Mulțumesc, cardașim, i-am spus lui Ismail, strîngîndu-i mîna. Tu ești un fel de Aladin, cel cu lampa fermecată.

— Las-o mai iavaș cu poveștile și cu mulțumirile. Aici nu s-a amestecat nici un Aladin și nici o lampă fermecată. Tot ce vezi am plătit cu bani gheață. Cele două mii de lei ale tale s-au topit, s-au topit pînă la ultima para. Așa că...

A tăcut și m-a privit curios, parcă atunci mă vedea prima dată.

— Așa că... i-am reamintit eu, spune mai departe.

— Așa că, îmi făcu el pe voie, dacă ai cheltuit mia pe care ți-am lăsat-o în păstrare, e rost să flămînzești pînă vei începe să lucrezi.

Din fericire mia de lei se afla întreagă în buzunarul meu.

În săptămînile care au urmat, grănicerii au ieșit de vreo două ori în oraș. Ei au fost primii clienți care mi-au trecut pragul.

Acum, pîinea, adăpostul, căldura și materialele îmi sînt oarecum asigurate și pot să-mi fac meseria mai liniștit.

Ismail vine în fiecare zi la mine. Stăm de vorbă, rîdem, glumim și bem cîteodată cafele. Ne mai trecem amarul de pe o zi pe alta.

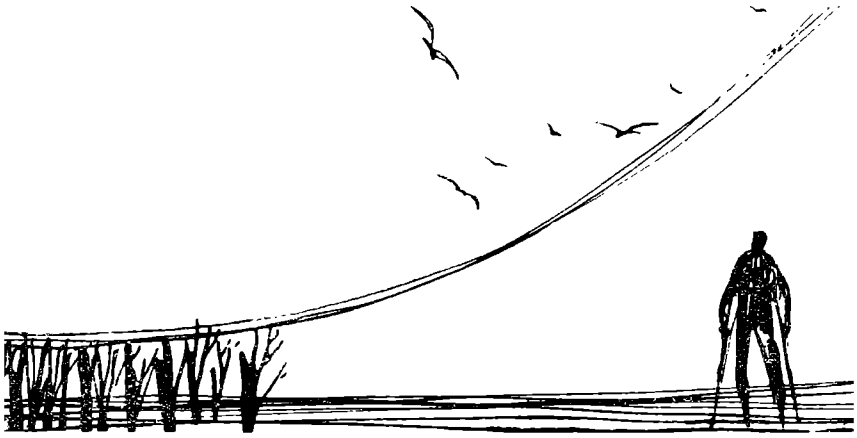

Medgidia . . mai 1929

După o iarnă chinuitor de aspră şi de lungă, am simţit venirea primăverii ca pe o adevărată binefacere.

Mi-am înfrumuseţat cît am putut atelierul. Am făcut o vitrină mare, pe care am fixat-o în dreptul uneia din ferestre şi am aşezat în ea fotografiile cele mai reuşite. Seara aşez în interiorul vitrinei două lămpi de gaz numărul 11 şi apoi stau în uşă şi privesc lumea care se adună să-mi vadă „operele". Şi lumea, tineretul mai ales, se îmbulzeşte la vitrină, priveşte, discută, comentează şi sparge seminţe de floarea-soarelui cu o iuţeală şi o dibăcie demnă de invidiat chiar şi de lipovenii de la Sulina sau din Brăila.

Nu am comenzi prea multe. Două, trei zilnic.

În rest, nimic deosebit :

Singurătatea însă mă chinuieşte din ce în ce mai mult. Şi nu numai singurătatea. Am 22 de ani. Tinerii de seama mea se plimbă seara la braţ cu fetele, se duc la serate şi la baluri, dansează, iubesc, îşi întemeiază familii.

Mi-am făcut şi eu de lucru cu atelierul, să-mi uit necazurile.

Medgidia ... iulie 1929

Ieri un agent de percepţie mi-a adus o somaţie de plată a impozitului. Am fost impus, fără să fiu întrebat dacă pot plăti, la un impozit de douăsprezece mii de lei anual. De pe acum sînt în urmă cu plata pe două trimestre. Asta înseamnă că în trei zile trebuie să scot de unde oi şti, din pămînt, din iarbă verde, şase mii de lei. Mă ia groaza numai cînd mă gîndesc ce mi se poate întîmpla dacă nu voi plăti la timp. Am văzut într-o zi o scenă teribilă, pe care n-o s-o uită toată viaţa.

La un tinichigiu s-a prezentat agentul de urmărire pentru încasarea impozitului. Datoria era foarte mare şi bietul om nu avea în ziua aceea nici de pîine. S-a rugat de păsuire. Agentul i-a răspuns tăios :

— Te-am păsuit destul. Nu plăteşti pînă mîine, vin cu domnul controlor şef, îţi luăm tinichelele şi-ţi sigilăm magherniţa.

Omul nu şi-a mai putut stăpîni revolta şi durerea A început să urle ca ieşit din minţi :

— Bandiților, m-ați impus la fel ca pe Bîrzan, ăl mai mare afacerist din Medgidia, și acum, dacă nu pot plăti, vreți să-mi luați tinichelele și să-mi închideți atelierul ? Să poftiți numai, dar să vă faceți și testamentul. Care din voi se va atinge de munca mea va fi un om mort.

La strigătele lui disperate, vecinii și trecătorii s-au adunat ca la urs.

Agentul, intimidat de mulțimea care lua parte micului meseriaș, a fugit să-și caute șeful.

Nici n-a trecut o jumătate de ceas, și s-a înapoiat însoțit de controlorul șef și de un comisar.

Meseriașul s-a încuiat pe dinăuntru în atelier, dar afară i-au rămas toate comenzile la care lucra : vreo două mașini de gătit, cîteva ligheane și căldări, niște primuse de reparat și altele.

Perceptorii au chemat o căruță și au început să le încarce. N-au lăsat nici cel mai mic obiect.

Controlorul șef a bătut cu pumnul în ușă și a stigat la cel dinăuntru.

— Vino să semnezi procesul-verbal de sechestru. Altfel te încui pe dinafară și sigilez ușa. Să știi că nu glumesc, te învăț eu minte să amenințI cu moartea oamenii statului.

Ușa s-a deschis, tinichigiul a apărut în prag și a descărcat în pieptul controlorului șef două focuri de revolver. S-a încuiat apoi din nou în atelierul lui.

Cel împușcat a murit în drum spre spital.

Cînd poliția a spart ușa și a intrat în tinichigerie, nenorocitul de tinichigiu se spînzurase.

Bineînțeles, eu nu mă gîndesc nici să ucid, nici să mă sinucid din pricina impozitelor, și nici din vreo altă pricină, dar în trei zile nu știu cum și de unde am să

fac rost de şase mii de lei. M-am perpelit toată ziua, ca pe jar, fără să găsesc vreo putinţă de salvare.

Seara a venit Ismail şi i-am povestit despre bucuria ce îmi căzuse pe cap. L-am întrebat dacă nu crede că ar fi bine să mă duc la percepţie şi să cer o păsuire.

— Încearcă, mi-a spus el, n-ai ce pierde, dar nu cred să izbuteşti, mai ales de cînd cu tinichigiul.

Medgidia... iulie 1929

M-am dus totuşi şi am reuşit, cu chiu cu vai, să obţin o amînare de treizeci de zile. Dar pentru favoarea asta domnii de le percepţie m-au rugat să le fac şi eu cîte o mică favoare. Nu mare lucru. Nişte poze, acolo, să le aibă drept amintire de la mine, ca şi cum eu m-aş fi pregătit să plec cine ştie unde, fără gînd de înapoiere.

Controlorul, însurat de vreo doi ani, nu se fotografiase mire. În satul de unde îşi adusese mireasa nu era fotograf, şi nici la Medgidia pe atunci nu era, mi-a spus el.

— S-a făcut, domnule controlor, vă fac eu nişte poze...

Perceptorul avea doi copii gemeni, frumoşi ca nişte îngeri şi deştepţi, mamă, mamă ! Dar împliniseră anul, şi el încă nu-i fotografiase ! Păcat. Cînd se vor face mari o să creadă că tatăl lor a fost cine ştie ce cărpănos, de nu s-a îndurat să le facă portretul...

— Lăsaţi, domnul perceptor, vi-i pozez eu de acum din şase în şase luni. Ştiţi, mai tîrziu să vadă şi ei cum au evoluat...

Agentului de urmărire nu-i ardea să se pozeze. Era în doliu după mama soției, iar copii nu avea.

— Îmi pare rău, i-am spus eu, fierbînd în mine de furie, v-aș fi servit bucuros cu o amintire.

Mai bine tăceam, căci omul, înduioșat de părerea meu de rău, s-a grăbit să mi-o spulbere pe loc.

— Ei, dacă ții dumneata să mă servești cu tot dinadinsul, atunci e altă chestie. Nu pot să te jignesc cu refuzul meu. A scos din portofel o poză și mi-a întins-o : O vezi ? Asta-i răposata soacră-mea. Fă-i, domnule, o poză de-aia, pe porțelan, pentru cruce.

Noroc că ceilalți agenți ai fiscului nu erau de față, altfel mă asiguram de muncă neplătită pe cel puțin un an. Oricum, mă asigurasem de păsuire, și asta nu era puțin.

Medgidia... septembrie 1934

Au trecut cinci ani de cînd m-am căsătorit. Cinci ani încheiați. Sărăcia împărțită în doi părea mai ușor de suportat la început. Acum avem însă trei copii. S-au născut, unul după altul, în fosta cafenea a fraților Gafar. Două fete și un băiat.

Dar și datoriile s-au înmulțit, nu numai familia.

Am datorii la percepție, la comună, la corporație, la proprietar. Am datorii multe și mari. Fac mereu altele noi, pentru a le achita pe cele vechi. Nu reușesc însă să plătesc decît dobînzile, și dobînzile sînt ca bubele rele :

se vindecă într-o parte, şi se ivesc în alta — şi mai mari, şi mai dureroase.

Ne-a dat rău peste cap criza din ultimii ani. E criză economică, a scăzut producţia şi trebuie să facem sacrificii — cam aşa urlau în ziarele lor cei de la guvern. Nu ştiu, zău, ce s-or fi văitat atît, că — slavă domnului — ei tot în palate stau şi tot atîtea venituri le curg gîrlă în pungi. Şi ce sacrificii or fi făcut, că pînă şi primarul, perceptorul şi comercianţii mari din Medgidia tot aşa de îmbuibaţi sînt, şi afacerile le merg strună. Am făcut noi în schimb sacrificii, ca să le meargă lor în plin. Pe mine m-au secat cu mărirea impozitelor pe care le plătesc pentru dugheana în care îmi ţin atelierul. Muncitorilor din port le-au tot tăiat din bani la plata salariilor, de mă mir — vorba lui Ismail — că nu i-au pus să lucreze chiar pe gratis. Parcă din ce s-au făcut curbele de sacrificiu? Din ciuntirea salariilor muncitorilor, din neplata lor luni în şir şi din concedieri.

Mai ales către sfîrşitul lui '32 m-a ajuns mizeria rău de tot. Lui Ismail nici nu-i mai ardea de vorbă cînd trecea seara pe la mine. Se trîntea cu năduf pe un scaun şi pufăia din ţigară.

Cînd deschidea gura, numai despre astea-mi vorbea c-o furie nestăpînită.

— E al naibi de greu, cardaşim, îi ziceam eu. Uite cum s-au ridicat chiria şi impozitele, de mă ia ameţeala la sfîrşitul lunii. De unde să tot scot, că nu mai cîştig nici de pîine. Şi am copii mici.

— Ehei, mă domolea el, cum-necum, pe tine barem nu te mînă din urmă nici un patron, ca pe robi, să-ţi scoată şi sufletul muncind. Ce să mai zică cei din fabrici şi muncitorii din port? Barem în mine, de cînd

au început să sugă de-acolo țiței și cărbuni firmele nemțești și englezești, mînă în mînă cu ale noastre, minerii n-au vreme nici să sufle sau să vadă lumina zilei. Se sting de oftică, iar copiii lor mor încă din fașă. Dar are și răbdarea asta o margine. Ce-a fost la Lupeni în '29 nu le-a mers tocmai ușor domnilor patroni.

— Da, am citit prin ziare, îi spuneam eu lui Ismail. Ziceau acolo că au făcut minerii grevă, ridicați de niște „instigatori". Tunau și fulgerau ziarele împotriva greviștilor. Sigur că nu le-a convenit patronilor să le stea treaba în loc. Mi s-a umplut inima de ură, dar m-a cuprins și sila, citind că au fost chipurile nevoiți să ucidă pe cîțiva mai răzvrătiți. Parcă de bine s-au răzvrătit.

Atunci Ismail m-a întrerupt:

— Ce spui tu „vreo cîțiva?" Păi tu te iei după minciunile lor? Au tras, mă, au tras în plin, fiindcă au îndrăznit să ceară condiții de muncă mai omenești și au dat glas împotriva scăderii salariilor. Au avut ce plînge lupenarii lîngă zeci de sicrie cu tovarăși de-ai lor. Asta să știi.

După ce-mi spunea Ismail asemenea lucruri, nici nu mai îndrăzneam să mă vait de-ale mele.

Într-o seară de februarie, anul trecut, ședeam singur în atelier. Nevastă-mea se dusese cu copiii la o vecină, căreia îi aduseseră bătrînii de la țară o doniță cu lapte. Nu se-ndurase vecina să mănînce numai copiii ei, și de-aia o chemase, să le dea și alor noștri o strachină, că de mult uitaseră culoarea și gustul laptelui.

Pe cînd mai dregeam cîte ceva la aparatul de fotografiat, care de vechi și de prost ce e abia-l mai pot folosi, m-am trezit că-mi deschide ușa Ismail. Era așa de cătrănit și de înnegurat, că nici nu știam cum să-l

iau cu vorba. Dar Ismail nu m-a lăsat mult să aştept nedumerit şi a început să-şi verse focul.

— Nu mai merge mult aşa, nu mai merge. A ajuns cuţitul la os. Trebuie să se termine odată. Ăstora nu le e destul tîlhăria la drumul mare, sînt de-a dreptul criminali.

— Dar ce s-a-ntîmplat, cardaşime? Niciodată nu te-am văzut atît de scoş din fire?

— Ce s-a întîmplat? S-a întîmplat că au înnebunit de tot, îşi dădu el drumul pe nerăsuflate. Regele a dat ordin să se tragă în ceferişti. A fost zilele astea prăpăd mare la Atelierele Griviţa.

— Cum se poate? Spune-mi odată mai lămurit! Zilele astea am fost bolnav, n-am ieşit din casă şi nici n-am putut lucra, aşa că n-am avut cum să aflu nimic.

— Au făcut muncitorii de acolo o grevă cum n-a mai fost încă pe la noi, mi-a răspuns el, au încetat cu toţii lucrul şi-au ocupat atelierele. N-au mai putut oamenii să-ndure de frig şi de foame în plină iarnă, şi să mai şi muncească pe rupte. De ce şi pentru cine? Păi cum crezi? Toată ziua concedieri, scăderi de salarii. Ba nici nu le-au mai plătit nimic de cîteva ori. Ei, a fost organizată cu cap greva, au condus-o comuniştii. Mi-a spus mie o cunoştinţă de-a mea, un muncitor dintr-o tipografie din Bucureşti, care are părinţii aici şi-a venit să-i vadă, că e taică-su bolnav rău. Zicea că ceferiştii au protestat şi împotriva guvernului care vrea să ne fascizeze ţara, să ne ţină şi mai şi în frîu. Asta ne mai lipsea. În Italia, şi acum în Germania, regimul lor de teroare a băgat lumea în sperieţi. Ehei, ceferiştii au ştiut ei ce fac.

— Păi dacă ţi-a spus chiar cineva venit de pe-acolo, înseamnă că ştie el bine ce ştie. Da' ce zicea că s-a

mai întîmplat cu greva, l-am întrebat eu pe Ismail? Cum de au tras în ceferişti ? Cum de-au făcut asta ?

Ismail m-a privit un timp revoltat de mirarea mea, şi mi-a spus :

— Cum să nu tragă, cardaşime ? Cum să nu tragă ? Păi ce, îi doare pe ei de carnea şi de sufletul nostru ? De frică au tras, mă, de frica noastră , că nu mai stăm cu braţele încrucişate. Chiar regele Carol a ordonat măcelul ăsta. I-au îmbătat comandanţii pe jandarmi şi-au tras în carne vie. Sute de ceferişti au căzut în dosul grilajului atelierelor. Erau oamenii neînarmaţi, n-aveau cum să se apere. Muncitorii de prin alte părţi nu numai că i-au ajutat în timpul grevei, trimiţîndu-le alimente, dar au început şi ei să se gîndească să treacă la fapte. O să urmeze, n-ai grijă, peste tot greve. N-o să-l uite nimeni pe 16 februarie ăsta.

— Multe n-o să uităm, Ismail, multe, l-am încredinţat eu.

— Nici nu trebuie să uităm dacă vrem să răzbim, să facem ceva, să scăpăm de viaţa asta pentru totdeauna, mi-a întregit Ismail spusele. Apoi, abia făcînd un gest de rămas bun, a deschis uşa şi s-a mai întors o dată spre mine, din prag : Mă duc, că nu-mi mai găsesc stare de cînd am auzit toate astea. Mă duc să mai stau de vorbă cu prietenul acela al meu, poate mai aflu ceva.

Eu am rămas să-mi macin revolta şi durerea pe care mi le pricinuiseră spusele lui Ismail şi toată noaptea n-am închis ochii.

Din iarna trecută, neastîmpărul lui Ismail nu-şi mai află linişte. Alături de el, şi ochii mei se deschid din ce în ce mai altfel, înţelegînd tot mai multe.

Medgidia... octombrie 1934

În tîrg şi-a mai deschis atelier un fotograf bogat, care a avut capital, nu glumă. Atelierul meu văd că merge din ce în ce mai prost.

Soţia a învăţat şi ea meseria. Ca să nu murim de foame, ne-am împărţit munca pe din două. Ea rămîne la atelier, iar eu îmi iau aparatul şi, împreună cu credinciosul meu prieten Ismail Ali Derviş, colind satele, lucrînd pe preţuri de nimic sau pe cîte ceva de-ale gurii. Din multe sate plecăm fără să fi făcut vreo ispravă. E sărăcie mare în satele dobrogene, sărăcie şi durere. Mare sărăcie şi durere.

Anul trecut am lucrat totuşi la sate mult mai mult decît în atelier. Dar cîştigul a fost mic, şi fiecare ban, fiecare ou sau pui de găină cu care mi se răplăteau fotografiile le-aş fi restituit fără nici un regret amărîţilor mei clienţi, dacă şi eu n-aş fi fost tot atît de amărît ca şi ei.

Cînd mergeam în unele sate, de cum se zvonea că am sosit, eram înconjurat de o mulţime de oameni bătrîni şi tineri, copii şi femei, şi toţi îmi cereau să-i fotografiez repede şi să le dau fotografiile pe loc. Erau ţărani de origine turcă, veniţi cîndva din Anatolia.

Mă instalam în cîte-o casă. Astupam ferestrele unei odăi cu tot ce îmi cădea la îndemînă, aşezam pe masă un felinar cu geam roşu, şi laboratorul era gata. Cînd ieşeam în ogradă, unde lăsam aparatul în grija lui Ismail, cei care mă aşteptau să-i fotografiez se îmbulzeau în jurul meu şi mă rugau pe-ntrecute :

— Pe noi mai întîi, spuneau unii, te aşteptăm de trei zile.

— Ba pe noi, că sîntem bătrîni, strigau alţii.

Nici unii dintre aceşti clienţi nu se fotografiau în haine de zile mari, căci nici unul nu avea asemenea haine. Nici o fată şi nici un flăcău nu zîmbea în momentul cînd îi fotografiam. Toţi, vîrstnici şi tineri, aveau chipurile îndurerate şi se aşezau în faţa aparatului cu aceeaşi expresie în privire cu care un condamnat se aşază în faţa plutonului de execuţie. Cei mai mulţi dintre ei nici nu-şi puteau închipui cum arată o fotografie a lor, şi dacă n-ar fi avut nevoie de aşa ceva pentru a părăsi pămîntul pe care se născuseră ei, părinţii şi bunicii lor, s-ar fi lipsit bucuroşi de pozele mele. Dar pozele le trebuiau, pentru că fără ele nu li se eliberau paşapoartele. Iar fără paşapoarte nu puteau ajunge niciodată în Anatolia, unde îi chemase Kemal Paşa, făgăduindu-le o viaţă de huzur.

Cum au ajuns şi ce fel de huzur au găsit în Anatolia, nu am putut afla încă. Am văzut însă cum au plecat. Rari au fost cei care să nu fi stropit cu lacrămi pămîntul în care au trăit.

Ţarinile şi sălaşurile lor le-au acaparat chiaburii aproape pe nimic. Cei din ultimele serii mai ales, care nu au avut prea mult timp pentru formalităţi şi îmbarcare, au fost pur şi simplu jefuiţi.

Medgidia... martie 1935

Iarna a fost şi de data aceasta grea şi plină de lipsuri. Ne-am ţinut zilele cu fasole, boabe fierte de porumb şi mămăligă. Mai greu de suportat a fost frigul. N-am avut lemne. Nu se găsesc lemne la Medgidia.

Pentru cei săraci nu se găsesc. Cei cu dare de mînă au lemne cu vagonul. Cei cu dare de mînă sînt negustorii, cîrciumarii, geambaşii şi moşierii. Moşierii îşi petrec o parte din iarnă aici, unde au locuinţe frumoase. Adevărate palate. Nu sînt mulţi moşieri la Medgidia. Doar cîţiva. Dar tot unul şi unul.

Cînd domnii aceştia trec pe Strada Mare a Medgidiei, în trăsurile lor, ţăranii şi tîrgoveţii îi salută descoperindu-se. Boierii le răspund cînd şi cînd, moţăind din cap ori ducînd alene cîte-un deget la tîmplă.

Am trăit toată iarna nădăjduind că o dată cu primăvara vor veni recruţii şi, o dată cu recruţii, voi avea de lucru. În fiecare primăvară pînă acum am avut de lucru la venirea recruţilor, care trebuiau să-şi facă fotografii pentru legitimaţii.

De data asta însă speranţa s-a spulberat. Centrul de instrucţie al grănicerilor s-a mutat la Brăila. În locul lui a venit un regiment de geniu, cu care nu e nimic de făcut, pentru că are un efectiv de numai trei sute de oameni şi mai are şi laborator fotografic propriu.

Cum să fac să ies din impas, să nu pier de foame împreună cu toţi ai mei? Dacă aş avea picioarele sănătoase, aş pleca la Constanţa, să iau locul tatii între hamalii din port, ori m-aş duce să sparg piatră în carierele de sub dealul Cheostelului. Orice aş face ca să nu-mi mai văd copiii suferind de foame.

Fetiţa cea mare a împlinit cinci ani. E veselă, inteligentă, cuminte, dar slabă şi pămîntie. Se joacă toată ziua cu o păpuşă de cîrpă şi visează să se ducă la grădiniţă. Maică-sa i-a povestit că copiii de vîrsta ei ar trebui să meargă la grădiniţă. La Medgidia însă nu sînt grădiniţe de copii. În schimb, sînt maidane destule, pline de gunoaie.

Băiatul e cuminte, atît cît poate fi un copil de trei ani. Se joacă şi el cu ce îi cade la îndemînă, şi niciodată nu se plînge de foame, la fel ca şi sora lui mai mare.

Poate că ei nici nu înţeleg ce înseamnă cuvîntul foame şi cred că a flămînzi e tot atît de normal ca şi spălatul pe faţă, ori tăierea unghiilor. Şi cîţi alţi copii, mii şi mii, nu rabdă aceeaşi mizerie, pierind adesea de foame. Nu mai este nici măcar Ismail aici, să-mi răcoresc năduful stînd la sfat cu el, care ştie multe şi mi-a deschis şi mie ochii.

Dar Ismail a fost chemat la concentrare încă din toamnă, şi nu s-a mai întors.

Medgidia... martie 1935

Aseară a trecut pe la mine Ablamid. Am vorbit mult despre Ismail, prietenul nostru. L-am întrebat dacă a aflat de ce nu se mai înapoiază Ismail din concentrare.

— N-am aflat, dar bănuiesc, mi-a răspuns Ablamid, coborînd vocea şi privind spre uşă.

— Ce bănuieşti ? l-am întrebat neliniştit.

— Bănuiesc că a dezertat de la unitate şi a fugit peste graniţă. De cînd i-au murit părinţii, nu-l mai leagă nimic de Medgidia.

Am tăcut amîndoi şi am aprins cîte-o ţigară. Cît timp am fumat, am tăcut şi ne-am gîndit la Ismail.

De ce să fi dezertat Ismail şi de ce să fi fugit din ţară bunul meu prieten, omul care îmi făcuse atîta

bine, încît mă legasem de el pe viaţă cu cele mai trainice legături de dragoste şi recunoştinţă ?

— Să fi fugit prietenul nostru peste mare, în Anatolia ? l-am întrebat pe Ablamid într-un tîrziu.

— Nu. Ismail nu era turc de neam, ci tătar. Strămoşii săi, ca şi ai mei, au venit pe meleagurile dobrogene din Cîrîm [1].

— Atunci unde să se fi dus ?

— Cred că a trecut la ruşi. Compania de grăniceri din care făcea parte e la graniţa de răsărit. E o poveste mai lungă cu el.

— Spune-mi-o şi mie.

— Dacă nu ştii nimic, am să-ţi spun de ce cred eu că a fugit acolo. Într-o noapte ne-am trezit cu un poliţai în casă. Ştia că sînt prieten cu Ismail. A început să mă întrebe una, alta despre el. Mai ales voia să ştie dacă Ismail vorbea într-un anume fel despre stăpînire. Era după greva aceea din port. Cică Ismail ar fi luat şi el parte. Eu ce era să le spun ? N-am văzut, n-am auzit. M-au sucit ei pe-o parte, pe alta — n-au scos de la mine ce voiau. S-au lăsat păgubaşi. A doua zi i-am spus lui Ismail ce m-au întrebat. Parcă-l aud şi acum pe Ismail : „Ăstora le tremură pantalonii din orice. Le e frică să nu se unească odată toţi muncitorii şi să dea cu ei de-a azvîrlita. Că dacă s-ar uni toţi muncitorii odată, nu le-ar mai fi aşa uşor ăstora să ia trei piei de pe ei. Ai văzut cum au mai mărit tariful, cînd ne-am încrucişat braţele şi n-am mai muncit ?"... A rămas apoi pe gînduri. Cînd să ne despărţim, mi-a mai spus : «Zi aşa, au întrebat de mine. Au aflat că exist şi eu pe lumea asta. Ştii ce, o vorbă din bătrîni zice : „De ce ţi-e frică nu scapi". Oare ei nu cunosc vorba asta ?»

[1] Cîrîm sau Crîm — Crimeea.

Nu l-am mai văzut vreo cîteva zile. Apoi i-a venit ordinul de concentrare, şi a plecat la graniţă. Prea mult n-a stat, că iar m-am trezit cu cineva că mă întreabă de el. De data asta un ofiţer. „De unde să ştiu eu, domnule căpitan, i-am spus. Întrebaţi-l pe el, că o să vă spună"... „L-am întreba, dacă am putea, a zis căpitanul. Dar de unde să-l mai luăm acuma."

De atunci mi-am dat eu seama că trebuie să fi trecut la ruşi, că de multe ori mi-a vorbit despre ei şi viaţa lor de acolo. Zicea că acolo e bine... că oamenii muncesc pentru ei... că s-a terminat cu bogătaşii.

Cînd am rămas singur, mi-am amintit că la începutul prieteniei noastre Ismail îmi pomenise de o ţară unde oamenii trăiesc cu adevărat ca oamenii. Îmi făgăduise atunci să-mi povestească multe despre această ţară. N-a făcut-o însă. Poate că n-a găsit momentul potrivit, sau poate că nu am izbutit să-i cîştig cu totul încrederea.

Despre ruşi şi despre ţara lor nu se poate vorbi oricum şi oriunde, fără a fi în primejdie de a fi socotit bolşevic. Şi autorităţile par să dea cuvîntului bolşevic un sens deosebit de important.

Medgidia... aprilie 1935

Acum o săptămînă a venit la mine un sergent de poliţie şi mi-a spus să-mi iau aparatul şi să-l urmez. Aşa ordonase domnul poliţai.

M-am dus cu el la poliţie. Acolo domnul poliţai a spus sergenţilor să scoată „bolşevicul" de la beci, ca să-l fotografiez, din faţă şi din profil.

Omul avea mîinile şi picioarele ferecate în cătuşe de fier. Era un bărbat tînăr şi frumos şi, cu toate că avea pe obraji şi pe frunte urme vinete de lovituri, mă privea prietenos şi blînd, încît nu ştiu de ce m-am simţit vinovat pentru că eram silit să-l fotografiez ca pe un tîlhar.

Sergentul de poliţie s-a înapoiat cu mine la atelier, spre a lua fotografiile şi clişeele arestatului. După plecarea lui, pe cînd developam alte fotografii, mi-a revenit din nou în faţa ochilor chipul deţinutului, care mă privea cu ochi înţelegători. Simţea parcă durerea din inima mea...

După puţin timp a intrat în atelier un bărbat de vreo patruzeci şi cinci, cincizeci de ani. Mi-a cerut să-i fac o poză. Pentru că era aproape ora închiderii, şi nu mai aveam nici un muşteriu, ne-am mai apucat la vorbă. Din una, din alta, nici nu ştiu cum am ajuns să vorbim de cel pe care îl fotografiasem la poliţie. Tîrziu mi-am dat seama că clientul a deschis vorba. Ştia cam multe despre cel legat în beciul poliţiei. Atunci nu m-am gîndit de unde a aflat că este acolo. M-a întrebat dacă era viu, cum se purtaseră cei de la poliţie cu el, dacă se ţinuse tare în faţa poliţiştilor. I-am spus că nu l-am auzit vorbind.

— O fi rus, mi-am dat eu cu părerea. Nu cred că ştia romîneşte.

— De ce zici că o fi rus? m-a întrebat clientul.

— Păi, i-a spus bolşevic.

— Mai repede cred că e romîn, a zis el. L-o fi prins jandarmii vorbind despre felul cum trăiesc acum oamenii în Rusia. De-aia i-au zis aşa. Asta o să-l coste scump, că poliţia îl va trimite pentru cercetări la siguranţa generală din Bucureşti.

— Chiar așa parcă a zis comisarul : „Fă-i poza, și să-l expediem imediat".

— Așa a spus comisarul ? Precis ? m-a întrebat clientul, insistînd.

— Precis.

Apoi n-a mai stat mult la mine. M-a întrebat cînd sînt gata fotografiile și a plecat.

De ce s-o fi interesat oare clientul meu despre cel închis la poliție ? De ce o fi vrut neapărat să știe unde au de gînd să-l ducă !

Medgidia... aprilie 1935

Cînd a venit **azi să-și ia fotografiile** cel cu care vorbisem despre arestat, de cum a intrat în atelier mi-a spus :

— Știi ce am auzit ? Se vorbește în oraș că a evadat un bolșevic. O fi clientul dumitale. Și ochii îi luceau ciudat.

— Vorbești serios ? Cum a reușit să fugă de sub escortă, și mai ales încătușat ?

— Păi tocmai aici e frumusețea. Se zice că a fugit împreună cu cei din escortă, care i-au scos cătușele.

— Asta-i culmea ! m-am mirat eu. Trebuie c-a avut prieteni adevărați, care au pus totul la cale și l-au ajutat.

— Ei, cine știe cum a fost, mi-o tăie scurt clientul. Bună seara și îți mulțumesc.

N-am prea înțeles pentru ce îmi mulțumește. Probabil că nu-i era de loc necunoscut omul acela...

Arestatul nu-mi era nici rudă, nici prieten. Nu-l văzusem niciodată pînă în ziua în care fusese chemat la poliție, unde mi se poruncise să-l fotografiez din față și din profil, ca pe un criminal. Cu toate acestea, evadarea lui m-a bucurat nespus. Resimțeam parcă sentimentele pe care le încercasem în copilărie, citind poveștile cu haiducii în luptă cu poterile, ori romanul lui Jules Verne, Mathias Sandorf.

Medgidia ... mai 1935

Trei zile la rînd am răbdat de foame, împreună cu nevasta. Copiilor le-am înșelat foamea cu terci de mămăligă. Am mai avut cîțiva pumni de mălai pe fundul unui săculeț.

De împrumutat nu am de unde împrumuta. De vîndut nu am ce vinde. Proprietarul m-a înștiințat prin portărei că, în termen de o lună, să mă mut.

La percepție sînt dator. La comună sînt dator. La corporație sînt dator. Peste tot sînt dator, dator vîndut. Dar nu numai eu am rămas în sapă de lemn, ci aproape toți micii meseriași din oraș : croitorii, cizmarii, tîmplarii, ceasornicarul, zugravii, toți sînt datori, toți șomează. Toți flămînzesc.

Peste tot nu întîlnești decît chipuri încruntate, priviri cînd deznădăjduite, cînd pline de revoltă.

Numai în restaurantele din centru pare că totul e în ordine. Sînt două restaurante în centru : „La Nassi" și „La Țața".

Acolo se bea, se petrece de seară pînă dimineață și se cîntă. Ce frumos se cîntă acolo ! Ce mult se bea acolo ! Ce bine se mănîncă acolo !

Nici n-ai crede că într-un orășel în care nouăzeci la sută din populație crapă de foame, restul de zece la sută crapă de bine, se îmbuibă cu toate bunătățile și socotesc că toată lumea e a lor.

În a patra zi de foame, seara, un chelner de la restaurantul lui „Nassi" a venit să-mi spună că mă cheamă acolo niște domni. Aveau banchet și voiau să se fotografieze.

Se putea să nu mă duc ? Abia mă mai mișcam de foame. Abia mai puteam vorbi de foame. Le-am spus din prag soției și copiilor că plec să le aduc de mîncare. Soția mi-a zîmbit trist. Copiii nu mi-au răspuns. Erau poate adormiți, sau poate amețiți de foame.

Foamea nu este o poveste, ci o realitate, o realitate cruntă, cu atît mai cruntă, cu cît e invizibilă, ca o fiară fantastică. Ea te poate devora în mijlocul celor sătui, și nici unul din ei să nu te creadă, chiar dacă ai urla. Fiara aceasta înverșunată de ei nu se apropie, dar pe tine te mănîncă de viu.

M-am dus cu chelnerul la restaurant. M-am oprit în pragul salonului cel mare, buimăcit de gălăgie, orbit de lumina lămpilor „Petromax" și de belșugul meselor încărcate cu toate bunătățile, amețit de mirosul fripturilor.

O voce răgușită de bețiv mi-a strigat de la o masă :

— Hei, pozarule, ce ai rămas ca vițelul la poarta nouă ? Vino mai aproape.

Era judecătorul. În dreapta lui sta Tarzan, mare canalie, care se ocupa cu afaceri necurate, iar în stînga popa Chivu de la Viișoara, un tîlhar în sutană, care călărea ca un geambaș, fuma ca un turc și bea de

stingea. La celelalte mese, ofițeri din noua unitate, negustori de cherestea, domnul Bîrzan, un fecior de boier, și alții asemenea lor, precum și o mulțime de femei vesele, vorbărețe, cu chef.

— Poți să ne fotografiezi ? m-a întrebat judecătorul.

Am încuviințat din cap.

— Atunci fotografiază-ne. Ce mai aștepți ?

— Cum ? l-am întrebat.

— Cum vrei, numai fotografiază-ne odată.

Aveam șase clișee în casete. Șase clișee 13X18. Ultimele mele rezerve.

După ce i-am fotografiat și mi-am strîns aparatul, judecătorul și-a scos ceasul, l-a privit și mi-a spus :

— Acum e ora nouă. Pînă la douăsprezece să aduci pozele. Cîte una de căciulă. Ai înțeles ? Gata. Plata la urmă.

Am plecat. Am trecut prin cîrciumă. Galantarul de pe tejghea era plin de fripturi, mezeluri, brînzeturi.

Am simțit din nou golul din stomac și mi-am adus aminte de gurile flămînde care mă așteptau acasă. M-am dus la patron și l-am rugat să-mi dea ceva pe credit, pînă mă întorc cu fotografiile.

— Bine, îți dau, mi-a răspuns el, dar lasă aparatul aici, pînă vii cu banii. Tot nu ai ce face cu el acum la atelier.

L-am lăsat. Am luat din toate cîte puțin. Am luat chiar și o sticlă cu vin. Un lustragiu mi-a ajutat să le duc pînă acasă. L-am poftit la o gustare, căci n-aveam altfel cu ce-i răsplăti ajutorul.

Am trezit din somn soția și copiii. Am mîncat pe săturate și am băut cîte un pahar de vin. Apoi m-am apucat de lucru.

În laborator am descărat prima casetă și am introdus în baie cele două clișee. Developam la lumină roșie. După două minute unul din clișee s-a înnegrit, iar celălalt a rămas alb. Am simțit că-mi vine rău. O sudoare rece mi-a înmuiat rădăcina părului. Din cauza emoției și a enervării pozasem pe prima placă de două ori, iar a doua rămăsese neatinsă. Nici nu îndrăzneam să mă gîndesc la urmări, dacă și restul clișeelor vor fi la fel. Am închis ochii și am introdus în chiuvetă clișeele din a doua casetă. Am numărat o sută douăzeci de secunde, apoi am deschis ochii. Mi-a revenit inima la loc. Clișeele erau perfecte. Și cele din a treia casetă la fel.

La douăsprezece noaptea m-am prezentat la restaurant.

Brăila — Radu Negru ... februarie 1938

Au trecut trei ani de cînd am plecat din Medgidia. Mai potrivit ar fi să spun de cînd am fugit din Medgidia. Într-adevăr, plecarea mea de acolo a semănat cu o fugă, cu o evadare. Am fugit ca să scap de sărăcie. Sărăcia însă nu s-a lăsat de mine. M-a urmat și aici. Se pare că nu mă va părăsi niciodată, ca umbra.

Nu trecuseră nici două săptămîni de cînd am coborît din trenul care m-a adus la Brăila, unde nu-mi găsisem încă nici un rost, cînd soția, împreună cu copiii, m-au și ajuns din urmă.

Aflînd că am părăsit tîrgul, autoritățile fiscale ale Medgidiei, împreună cu proprietarul, au aplicat mi-

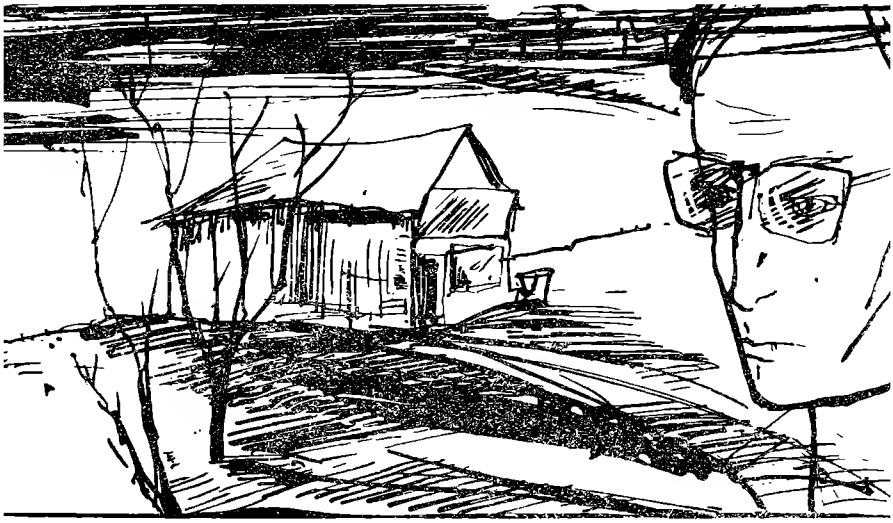

zerului meu inventar mobil, aflat în atelier şi în locuinţă, sechestru cu ridicata. Pînă şi păpuşa de cîrpă a fetiţelor, şi chiar leagănul copiilor, le-au sechestrat creditorii mei.

Degeaba s-a rugat soţia să ne lase măcar unele obiecte mărunte. Nici n-au vrut să audă de aşa ceva.

A fost scoasă în drum împreună cu copiii, iar lucrurile, lăsate în custodia cîrciumarului de peste drum.

Unde e lege nu e tocmeală. Afurisită lege! De ea se lovesc numai cei săraci.

Am mai spus că am venit şi am rămas la Brăila. M-am exprimat greşit. Ca să fi rămas la Brăila, ar fi trebuit să pot închiria o locuinţă între zidurile străvechii cetăţi de pe malurile Dunării. Din nefericire, oameni ca mine nu au loc între zidurile ei...

Nici tata, care a copilărit în cartierul mărginaş, Atîrnaţi, şi apoi a plecat în lumea largă, revenind

și bătînd la porțile orașului natal, în clipe de ananghie, n-a fost primit.

Cetatea e ocupată și stăpînită de tagma îmbogățiților de pe urma războiului mondial și a marilor speculanți. Numai sărăcimea care n-a plecat din Brăila niciodată, din tată-n fiu, mai poate sta în mahalalele dintre barierele orașului. S-a înmulțit într-atît de mult această sărăcime de-a lungul anilor, încît n-am mai găsit, nici eu, nici tata, un loc unde să ne aciuăm.

Părinții mei au fost nevoiți să-și adăpostească bătrînețele într-o căsuță de peste faimosul pod de la Brăilița.

Eu mi-am stabilit sălașul dincolo de bariera Călărașilor și de pădurea „Monument", în cătunul cu barăci de paiantă, dar cu pretenții de comună suburbană și cu nume de domnitor, Radu Negru.

Aci m-am socotit că voi putea face ceva cu meșteșugul meu ; prin fața casei trece linia tramvaiului Brăila-Lacul Sărat, iar dincolo de această linie începe curtea centrului de instrucție a grănicerilor, vechiul și modestul meu izvor de venituri de la Medgidia.

Peste drum nu este decît gardul din fund al curții marii unități militare, și din acest gard lipsesc cîteva scînduri. Prin această breșă ostașii se strecoară afară, dau fuga la cîrciuma lui Buf, vecinul meu, și trag cîte-o dușcă la botul calului ori își cumpără țigări, cărți poștale, șireturi pentru bocanci...

Din cînd în cînd, ca și la Medgidia, cîte unul se mai abate și pe la mine, și tot ca acolo eu le fac fotografii ieftine și colorate și le scriu scrisorile către cei dragi.

Duc aceeași viață plină de lipsuri ca și la Medgidia

Suburbana în care locuiam, deşi poartă numele domnitorului Radu Negru, este mult mai bine cunoscută sub numele de „Mahalaua flămînzilor".

Numele acesta i se potriveşte ca o mănuşă. În fiecare zi, la vremea prînzului, zeci şi chiar sute de copii aproape goi, slabi şi murdari, se strecoară prin gaura din gardul regimentului cu cîte o tinichea sau alt vas în mînă şi se îngrămădesc la uşa bucătăriei soldaţilor. Aşteaptă acolo în ger şi ninsoare ore în şir, pînă se strîng resturile de la masa trupei, şi atunci se bat ca nişte cîini hămesiţi, pe ele.

Bucătarii — cînd nu sînt văzuţi de majori — le mai toarnă cîte un polonic de ciorbă în tinichele şi în oale. Se feresc de majori bucătarii. Ca de dracu' se feresc.

Mai toţi majorii şi-au făcut case în preajma regimentului şi şi-au întocmit gospodării cu tot felul de orătănii şi cu porci.

Da. resturile de la cazan şi de la masa trupei sînt mai bine întrebuinţate de ei la creşterea porcilor...

Brăila — Radu Negru... martie 1938

De curînd o nouă grijă a început să apese pe umerii mei. În familia noastră a apărut o păpuşă vie, care nu peste mult timp va începe să vorbească, şi primele ei cuvinte vor fi, desigur : mama, tata... papa ; adică pîine. Mai ales pîine.

Valeria, fetița cea mare, care a împlinit de mult șapte ani, Laura care de azi nu mai are dreptul de prîslea familiei și Gheorghiță, băiețelul nostru răsfățat, vor avea de-acum înainte o păpușă vie și frumoasă. De aceea ne-am hotărît ca surioarei lor nouvenite să-i spunem Păpușa. Da, Păpușa !

Cînd s-a născut, în casă era frig, de se vedeau aburii respirației. Surcelele de sub sobă se terminaseră, și altele nu mai aveam de unde face rost.

Am sfărîmat un scaun, apoi am luat un cuțit mare de bucătărie, și am ieșit în curte. Curtea e împrejmuită cu gard de scînduri. Stîlpii gardului sînt din crengi de salcîm necojite. Mai bine zis pînă în noaptea aceea au fost necojite, căci atunci le-am cojit eu. Una cîte una am cojit-o, ca să avem măcar încă două zile căldură.

Brăila — Radu Negru... octombrie 1938

Lîngă mine locuiește un fructar bătrîn și miop, proprietarul meu cel nou. E un acaparator nemaipomenit. Deși îmi ia atîția bani pentru coșmelia în care trăim, tot îmi scoate ochii că mă ține de pomană. Numai la afacerile lui se gîndește, profitînd și mai mult de vremurile tulburi care au început. Cîștigă bani cu nemiluita, și nu numai pe fructe.

De cînd au început concentrările în stil mare, a înființat un birt așa-zis economic. Toată ziua nevasta

și fiica lui pregătesc ciorbe de oase și mămăligi uriașe, supe spălăcite și mîncăruri de post.

Concentrații, nefiind puși în porție decît a doua sau chiar a treia zi de la prezentare, sînt nevoiți să se îmbulzească la birtul fructarului.

O ciorbă și o felie de mămăligă, din care nu se satură nimeni, costă îngrozitor de scump.

Cei care au cîte un ban de acasă plătesc, înjură și mănîncă. Sînt obligați să-și plătească consumațiile înainte de a fi serviți. N-au cui să se plîngă. Cine să-i asculte?

Se vorbește de război. Din zi în zi se vorbește tot mai mult de război. Din zi în zi chipurile oamenilor devin tot mai posomorîte, tot mai îngrijorate. Numai mutrele speculanților radiază de bucurie. Numai vorbele lor exprimă mulțumire. O mulțumire animalică, dezgustătoare, care aduce cu grohăitul porcilor cînd se văd la grămadă.

De acum un an au început concentrările masive. Zilnic vin de la gară nesfîrșite convoaie de țărani și tîrgoveți. Sînt și tineri, și vîrstnici. Unii sînt chiar bătrîni.

Acum cred că între zidurile cazărmilor de infanterie, de grăniceri și marină sînt pe puțin douăzeci de mii de soldați activi și rezerviști.

Din zori și pînă în seară curțile cazărmilor vuiesc ca niște uriașe mori la care se macină de zor. Văzduhul clocotește de comenzi aspre, de înjurături cazone și de semnalele trompeților. Vrînd-nevrînd, am învățat toate semnalele trompeților.

A venit la concentrare și Ablamid. Știind că sînt aici, m-a căutat să mă întrebe de sănătate și să-mi lase în păstrare hainele civile... Era negru de supărare

cînd a venit la mine. Avea și de ce. Soția i-a murit din primăvară, și a trebuit să-și lase copiii încă mici în grija vecinilor.

Concentrații de la toate unitățile, după ce sînt îmbrăcați și fac cîteva zile instrucție, sînt trimiși pe diferite zone : pe Bărăgan, în Dobrogea, în Moldova. În locul lor vin alții.

Au început ploile de toamnă. Zilele au devenit reci și mohorîte. Șoseaua plină de hîrtoape s-a prefăcut, de la barieră și pînă în fața celui mai îndepărtat regiment, într-un fluviu de noroi, prin care trec într-una convoaie de concentrați spre cazarmă, și convoaie de soldați spre gară.

Au început să se facă exerciții de apărare pasivă cu populația civilă. Responsabil cu această treabă în sectorul nostru este chiar proprietarul și vecinul meu.

Fructarul birtaș este foarte mîndru de misiunea cu care — zice el — l-a cinstit țara. Cînd sună alarma, iese în mijlocul șoselei, purtînd brasarda de rigoare, un ciomag de agent electoral și țignal. Își ia rolul în serios și înjură fără alegere pe oricine circulă în timpul exercițiilor.

Într-o zi, aflîndu-se în „exercițiul funcțiunei", a dat de dracu'. L-a luat într-o serie nesfîrșită de înjurături pe un locotenent de grăniceri, care se îndrepta grăbit spre cazarmă. Din cauza miopiei. n-a observat tresele și și-a dat drumul gurii. Ofițerul, înfuriat, l-a pălmuit, i-a luat ciomagul și țignalul și l-a dat pe mîna unei patrule. Ostașii l-au dus la corpul de gardă, unde l-au ținut cîteva ceasuri la arest, măcar așa să se răzbune pe cel care-i jecmănea la birtul „economic".

Brăila — Radu Negru ... martie 1939

Iarna care a trecut a fost parcă mai grea decît toate iernile de pînă acum.

Copiii s-au mărit şi, o dată cu ei, s-au mărit şi nevoile.

Valeria e în clasa a doua. Toată iarna s-a dus la şcoală încălţată în tîrlici făcuţi de maică-sa. Învaţă bine, şi de pe acum visează să se facă învăţătoare. Ştiu că visul ei va rămîne numai vis, dar nu i-o spun. M-ar întreba de cé n-ar putea deveni învăţătoare, şi mi-ar fi peste mînă să-i explic de ce. Peste doi-trei ani va înţelege ea singură.

Gheorghiţă merge şi el la şcoală, dar în clasa întîi, căci abia a împlinit şapte ani. Se duce tot încălţat în tîrlici lucraţi de maică-sa.

Laura a crescut şi ea. Are cinci ani. E o fetiţă inteligentă şi bună. A învăţat o mulţime de poezii şi de istorioare pe care le spune oricui de bună voie. E însă slăbuţă şi din cînd în cînd o încearcă o tuse uscată, care îmi dă mult de gîndit.

Păpuşa e o adevărată păpuşă vie. A împlinit un an de curînd şi e foarte drăgălaşă. Are părul auriu, ochii negri, nasul cîrn şi guriţa cît o cireaşă. Oricine dă cu ochii de ea o îndrăgeşte. Toţi patru au crescut pînă acum în condiţii foarte grele şi sînt căliţi pentru greutăţile ce-i aşteaptă cînd vor creşte mari. Cînd vor creşte mari! Ce vor putea ajunge copiii mei cînd vor creşte mari? Mai ales fetiţele ce vor ajunge? În cazul cel mai bun, croitorese de mahala, ori servitoare. Mă ia groaza numai cînd mă gîndesc la viitorul lor.

Nevasta mea este din zi în zi mai tristă, mai tăcută, și slăbește văzînd cu ochii. Parcă ar roade-o pe dinăuntru un vierme ascuns. La toate întrebările mele răspunde că nu are nimic, că se simte bine...

Ne ascundem unul altuia necazurile care ne frămîntă, mințindu-ne.

Brăila — Radu Negru ... februarie 1940

Aproape de un an încheiat am colindat satele din județul Brăila în căruța lui Trei Roate. Nici n-am mai avut vreme cînd să scriu în jurnal. Trei Roate ocupă acum în viața mea locul pe care-l ocupa Ismail Ali Derviș la Medgidia. Și el este tot căruțaș. Locuiește pe aproape de noi, și-n iarna cînd s-a născut Păpușa ne-a fost de mare ajutor, aducîndu-ne din cînd în cînd cîteva lemne din puținele pe care le primea de la un depozit unde lucra cu ziua uneori. Acum mă duce cu căruța de la un sat la altul și la nevoie mă ajută chiar și în meserie. Împărțim împreună mai nimicul pe care-l cîștigăm. Are și el acasă trei copii mărunți. De multe ori însă ne întoarcem din lungile noastre călătorii cu mîna goală.

Calul lui Trei Roate este bătrîn și pare copia fidelă a Seminei lui Ablamid. Nici valea adîncă dintre rădăcina cozii și coamă nu-i lipsește. Numai la păr e negru, negru corb, și nu dă niciodată în trap. De aceea Trei Roate nici nu mai încearcă să-l scoată din pasul lui. De pildă, de la Brăila pînă la Vizir sînt treizeci și

cinci de kilometri. Ca să-i străbaţi cu căruţa lui Trei Roate îţi trebuie o zi întreagă. O zi de vară. Am avea timp să stăm la taifas despre cîte toate. Noi însă vorbim numai despre sărăcia noastră, de care nu ştim cum să scăpăm, şi despre război. Am început să ne temem tot mai tare de război. Nu pentru noi ne temem, ci pentru copiii noştri. Am citit în reviste şi în ziare prăpădul făcut de hitlerişti în Polonia, în Serbia, în Cehoslovacia şi în Franţa. Cîţi copiii vor fi murit pe acolo ucişi de avioanele şi de tunurile lor! Mulţi ca frunza şi ca iarba, şi toţi fără nici o vină, şi toţi la începutul vieţii. Ni se strîng inimile de durere şi ni se umezesc ochii.

— De ce oare? îl întreb pe Trei Roate.

— Pentru că sîntem oameni, pentru că avem şi noi copii, răspunde încet Trei Roate.

— Dar cei care ucid pe aceşti copii nu sînt şi ei oameni? Nu au şi ei copii?

Trei Roate ridică capul, priveşte cercetător înainte, apoi în dreapta şi-n stînga, se răsuceşte pe sacul cu paie şi se uită şi înapoi. Nici ţipenie. În sfîrşit, îmi răspunde printre dinţi:

— Nu, cei care ucid copiii nu pot fi oameni adevăraţi, ci fiare, fiare turbate cu chip de om... Şi după o pauză, urmează: Se aude că o să intrăm în război alături de nemţi. Ce părere ai?

Mi-am adus aminte de 1916, de jucăria lui Krupp, de aproape opt ani de orbire şi de teama care mă roade, teama că voi orbi din nou.

Nu-mi vine să cred. Mai bine spus, am auzit şi eu des vorbindu-se despre acest lucru, dar nu vreau să cred. Nici nu s-au vindecat bine rănile fostului război, şi să fim iar azvîrliţi în altul?

— Ce mai vor nemții ăștia ? Ce mai vor ? îl întreb. Fiecare să stea în țara lui. Nu s-au săturat de război ?

— Domnul Krupp, de care vorbești tu, nu s-a săturat. El face iar obuze, bombe și gloanțe.

Brăila — Radu Negru... octombrie 1940

Atelierul meu e vraiște de două zile. Nu mai am vitrină, suflă vîntul în încăperea deschisă spre stradă, din pricina spărturii care a rămas în locul vitrinei.

Cînd veneam alaltăieri cu Trei Roate dintr-un sat unde n-am găsit nimic de lucru și n-am făcut nici o

fotografie, m-am îngrozit de priveliștea care mă întîmpina. În fața atelierului, o bandă de vreo șase legionari țipau cît puteau și aruncau cu pietre, făcînd zob geamul vitrinei. Nevastă-mea stătea în ușă și plîngea disperată, strigînd la copiii care i se agățau de poale, să intre în casă. Îngrozit, m-am dat jos din căruță și am aflat că banditii aceia, cu cămăși verzi și diagonale, trecuseră prin cartierul nostru și, văzînd atelierul de fotografiat, le-a venit chef să-și facă poze. Au dat buzna și i-au poruncit soției mele să-i fotografieze. Femeia le-a explicat că eu eram plecat, că n-are aparat, și atunci ei au îmbrînciit-o, au ieșit afară și-au început să facă praf vitrina, răcnind ca scoși din minți.

Văzîndu-mă pe mine și înțelegînd că eu sînt meșterul, s-au năpustit asupra mea :

— Unde umbli ? Ce-nseamnă asta ? Cine crezi că sîntem noi să așteptăm ? Mișcă mai repede, fotografiază-ne, că-ți întoarcem toată șandramaua pe dos.

— Cum credeți că mai pot să lucrez în condițiile astea ? De ce mi-ați...

— Vorba, m-a zgîlțîit de umăr unul dintre ei și și-a scos revolverul. Tremurînd sub amenințarea lui, am fost nevoit să-i fotografiez și să developez pe loc. Cînd am terminat, mi-au smuls pozele din mînă și s-au dus, trîntind ușa.

De s-ar duce odată de tot, să nu le mai vedem nici urmele pe care-au călcat ! Din cîte guverne s-au tot perindat în ultimul timp, lăsînd unul locul altuia, să ne jefuiească mai bine, ăștia sînt ăi mai răi. Umblă și prin orașul nostru toată ziua, în bande, urlă cîntece de-ale lor, fac tot ce le trăsnește prin cap și bagă groaza în oameni. Nici nu mai îndrăznești să ieși din casă. Pentru nimica toată sînt gata să te-mpuște.

Nu știu cum să fac să-mi repar vitrina. De unde să iau bani ? Chiar dacă aș vrea eu s-o las așa, nu pot. că nu-mi dă pace proprietarul. Zice că sînt obligat să repar stricăciunea, că s-a făcut din vina mea. Afurisitul de fructar nu mai poate d-atîta prietenșug cu legionarii.

Mă gîndesc să astup deocamdată vitrina cu carton, și pe urmă oi mai vedea.

Brăila — Radu Negru ... mai 1941

Orașul a ajuns un furnicar de soldați din toate armele. De cîteva luni, de cînd a venit Antonescu la putere, se tot vorbește c-o să ne zvîrle într-un nou război. Acum însă e clar. Proprietarul meu a venit ieri la mine și mi-a adus la cunoștință că trebuie să leg la gîtul fiecăruia dintre copii cîte un cartonaș pe care să scriu numele, vîrsta și adresa părinților. Așa sună ordinul comandantului general al „Apărări Pasive"... Toți copiii trebuie să poarte asemenea cartonașe.

Cînd i-am spus nevestei despre acest lucru, a început să plîngă pe înfundate. Am căutat un carton gros. am tăiat din el patru dreptunghiuri de mărimea unei cutii de chibrituri și am scris pe ele numele copiilor și datele cerute. Dar nu le-am legat încă la gîtul lor, ci le-am ascuns într-un sertar. Nici un tată și nici o mamă nu au vrut să lege de gîtul copiilor lor asemenea medalioane.

Cineva a răspîndit zvonul că toți părinții care au primit ordin să pună la gîtul copiilor medalioane de

carton vor fi înştiinţaţi în curînd să-şi predea odraslele autorităţilor militare, care îi va evacua undeva, departe de oraş, pentru a-i pune la adăpost de bombardamentele aeriene.

Acum se vorbeşte pe faţă despre război. Forfota ostaşilor şi a concentraţilor nu conteneşte nici ziua, nici noaptea.

Peste drum de mine într-o baracă de scînduri locuieşte un croitor. Are şi el cinci copii. Patru fetiţe şi un băieţel. Toţi mărunţi, toţi flămînzi, toţi îmbrăcaţi ca vai de lume.

Acum am şi eu tot cinci. Mi s-a mai născut o fetiţă care are abia şapte luni. I-am pus numele Speranţa. E vioaie, veselă şi mîncăcioasă ca şi ceilalţi.

Aşadar, copiii mei şi cu ai croitorului de peste drum fac tocmai zece la număr.

Cînd vremea este frumoasă, îi adunăm la un loc şi îi lăsăm să se joace împreună. Cînd croitorul nu are ce le da să mănînce la ai lui îi trimite la mine, să rabde împreună cu ai mei, iar cînd eu n-am fac la fel. Se întîmplă ca unul din noi doi să aibă noroc în cîte o zi : ori îmi pică mie vreun client, ori croitorul întoarce pe dos vreo haină.

Atunci nevestele noastre, care se înţeleg ca nişte surori, pregătesc cîte trei-patru feluri de mîncare, toate avînd ca materie primă fasolea şi foarte rar cartofii, şi luăm împreună masa.

Este o adevărată plăcere să-i vezi pe cei zece urmaşi ai noştri atacînd din toate unghiurile şi de pe toate poziţiile muntele de mămăligă din mijlocul mesei şi dîndu-l gata cît te-ai şterge la ochi, împreună cu fasolea făcăluită, sleită, rumenită şi nu ştiu mai cum.

Brăila — Radu Negru ... iunie 1941

A început războiul. De azi-noapte a început războiul. Azi dimineață au trecut pe deasupra cazărmilor, la o înălțime destul de mică, cîteva avioane sovietice. N-au bombardat nici cazărmile, nici orașul. Artileria antiaeriană și mitralierele cocoțate pe acoperișurile cazărmilor au început să tragă cu furie după ele, și au risipit o mulțime de proiectile în vînt. Aeroplanele au mai dat un ocol orașului, apoi au plecat liniștite de unde au venit.

La uruitul motoarelor lor și la detunăturile tunurilor și ale mitralierelor, lumea a ieșit în stradă, cu mic cu mare. Cei mai mulți nici nu știau că a început războiul. Credeau că este tot apărare pasivă. Dar s-au lămurit repede cum stau lucrurile cînd au deschis aparatele de radio, ori cînd au sosit gazetele.

Am încremenit ore în șir rezemat de un salcîm din fața locuinței mele, privind la coloanele de soldați echipați de război, care se scurg într-una pe șosea, încă de azi-noapte. Au trecut companie după companie, regiment după regiment, grănicerii, infanteriștii, pontonierii. Printre ei am văzut mulți cunoscuți, activi și concentrați, oameni cărora le-am strîns mîna de atîtea ori, le-am citit scrisorile primite de acasă și le-am scris pe cele de răspuns, le-am făcut poze colorate și i-am văzut plîngînd fără lacrimi cînd îmi sărutau copiii, ca să-și mai aline dorul după ai lor. Cu inima strînsă mă gîndesc că se duc la moarte, și pe mulți dintre ei n-am să-i mai văd niciodată, iar familiilor lor o să le rămînă numai pozele făcute de mine.

Atît de mulți erau soldații care se îndreptau spre gară, și atît de mulți concentrații în civil care veneau de la gară, încît din sfert în sfert de oră, și chiar mai des, la barieră se producea învălmășeală, și atunci convoaiele se opreau din mers cîteva clipe. Într-un asemenea moment, pe cînd stăteam sub salcîm, drept în fața mea s-a oprit un pluton de pușcași mitraliori. În fruntea lor, înalt, voinic, purtînd pe umăr ca pe o jucărie pușca-mitralieră, se afla Ablamid. Chipul îi era și mai negru, și mai crispat decît în ziua în care se prezentase la concentrare. De sub casca de oțel ochii lui negri și piezișî, de tătar, priveau încruntați înainte. L-am strigat, și cu toată gălăgia ce-o făceau ostașii vorbind între ei, m-a auzit și a întors capul spre mine. Cînd m-a văzut, a ieșit din front, și din trei pași a fost în fața mea. A rezemat arma de salcîm, m-a cuprins cu brațele și m-a strîns ca pe un copil la pieptul lui lat. Mi-a spus încet, vorbindu-mi pe tătărăște :

— Rămîi cu bine, cardașim. Să-i scrii vecinului meu Teizula de la Medgidia să aibă grijă și milă de copiii mei, căci eu n-am să mai mă întorc la ei.

— Nu fi copil, Ablamid, și nu te pierde cu firea, am vrut eu să-l încurajez. Nu toți cei care se duc acum la război vor muri acolo.

— Eu, îmi răspunse atît de încet, încît abia i-am putut auzi cuvintele, nu am spus că am să mor la război, ci doar că nu mă mai întorc la Medgidia. Nu mă duc acolo ca să omor pe nimeni, și nici n-am să mă las ucis de nimeni. Altul este gîndul meu, frățioare.

— Care anume, mi-l poți spune ?

— Ți-l spun... Am să caut urma lui Ismail Ali Derviș și am să merg pe ea, pînă am să-l găsesc. Poate totuși vom mai auzi unul de altul.

— Poate chiar că ne vom mai întîlni, Ablamid.

— S-ar putea, cardaşim, s-ar putea. Ce nu se poate pe lume, atunci cînd viaţa învinge moartea. Eu îl voi căuta pe Ismail, tocmai pentru asta...

Coloana de ostaşi s-a pus încet în mişcare. Ablamid luă puşca-mitralieră pe umăr, îmi strînse încă o dată mîna şi, fără a mai spune ceva, fugi în pas alergător să-şi ajungă din urmă plutonul.

Brăila — Radu Negru ... iulie 1941

Am rămas singur. Mai toţi cunoscuţii au plecat pe front. Nu mai am cu cine schimba o vorbă, nu mai are cine să-mi deschidă uşa cu prietenie, să-i spun păsurile, să-mi dea un sfat.

Vecinul meu, croitorul, a fost mobilizat. A plecat zilele trecute la unitatea lui de pe nu ştiu care zonă. Pînă la barieră l-au condus bocindu-l ca pe un mort, femeia şi cei cinci copii.

Şi Trei Roate a fost mobilizat. Pe el nu l-a condus nimeni. Înadins a plecat după miezul nopţii, ca să nu-l simtă copiii. Nevasta doar l-a însoţit pînă la poartă.

— Dacă nu mă întorc într-o săptămînă, vinde calul şi căruţa, ca să nu muriţi cu toţii de foame. Calul, ce-i drept, e bătrîn şi nu prea face parale, dar căruţa este aproape nouă. Fă şi tu cum a făcut cazacul din poveste, care a vîndut calul cu preţul cocoşului, şi cocoşul cu preţul calului. Nu da căruţa fără cal, şi

nici calul fără căruță. Tot ai să iei preț de vreo doi-trei saci de mălai și ceva legume.

Nici n-a sărutat-o, nici n-a îmbrățișat-o. I-a mîngîiat numai, cu mîna lui mare și aspră, obrajii scăldați în lacrimi și a pierit înghițit de întuneric.

Brăila — Radu Negru ... septembrie 1941

Proprietarul meu s-a îmbogățit speculînd soldații și concentrații. A ridicat prețul mîncării și mămăligii atît de sus, încît îmi vine să cred că a înnebunit. Vinde și băuturi pe ascuns. Ar vrea să mă azvîrle afară din casă și din prăvălie, pentru a da o mai mare extindere afacerilor sale. Pe cale legală nu poate. Am cu el contract, și sînt la zi cu plata chiriei. Bănuiesc însă că este în căutarea unui prilej mai puțin legal, dar mai sigur și mai rapid, de a mă azvîrli în drum. Acum cîteva zile a adus vorba despre război și m-a întrebat ce cred eu despre sfîrșitul războiului, adică cine va învinge pînă la urmă : rușii, sau nemții ?

I-am răspuns că nu mă pricep în treburile războiului, că eu din cauza beteșugurilor mele nu am făcut armata.

— Dar așa, ca om, a stăruit el. Ce zici de nemți, așa-i că-s tari ?

— De cînd m-a nenorocit jucăria lui Krupp, numai cînd aud pe cineva lăudînd vitejia celor puși pe războaie, și mi se și urcă sîngele la cap, i-am răspuns.

— Lasă asta, dar nu vezi ce tari sînt ? Nu crezi că ei o să-nvingă ?

— Şi în războiul trecut au fost ei cei mai tari la început... i-am zis eu aşa, în doi peri.

— Vom vedea, mi-a spus el la despărţire, parcă ameninţîndu-mă, vom vedea. Toamna se numără bobocii.

A doua zi l-am zărit din tramvai intrînd pe poarta clădirii în care se află siguranţa.

Simt o strîngere de inimă ciudată şi mă încearcă o bănuială. Nu cumva vizita lui la siguranţa statului o fi în legătură cu convorbirea pe care am dus-o împreună pe seama războiului şi a nemţilor ? N-ar fi cu neputinţă. Omul acesta, care despoaie concentraţii flămînzi, luîndu-le fără milă şi fără ruşine cîte-un pol pentru o felie de mămăligă, e în stare de orice. Are şi bani, şi relaţii mari, poate deschide orice uşă. Toată mahalaua se întreabă de ce din cei patru feciori, toţi sănătoşi şi voinici ca taurii, nici unul n-a plecat pe front ? Toţi patru s-au apucat de speculă, ca şi tatăl lor.

Cel mare şi-a întocmit o dugheană cu de-ale gurii pe strada Călăraşi, aproape de barieră. Nevasta sa frămîntă zi şi noapte aluat din făină de orz şi mălai şi fabrică franzeluţe pe care le vinde foarte scump ostaşilor.

Al doilea fecior al proprietarului meu a deschis lîngă cel dintîi măcelărie.

Al treilea şi-a cumpărat cal şi şaretă şi bate satele din judeţ, de unde cumpără, pe preţuri de nimic, de la părinţii şi soţiile celor plecaţi în război, porci, viţei, mînzaţi, păsări de curte şi tot ce se poate specula.

Al patrulea iese în zori afară din oraş şi ataie calea sătenilor la răspîntia de la Trei Movile, pentru a le cumpăra păsările, ouăle, laptele, pe preţuri de nimic, înspăimîntîndu-i cu minciuna despre o echipă de doc-

tori și polițiști care i-ar aștepta la barierele orașului, spre a le rechiziționa păsările și alimentele pentru răniții din spital.

Nu este singurul care practică fără frică tîlhăria la drumul mare. Ca el sînt cu sutele de jur împrejurul orașului, astfel că pe piață, pentru populația sărăcită și flămîndă, nu mai ajunge aproape nimic.

Brăila — Radu Negru... octombrie 1941

Acum cîteva zile un plutonier sanitar a venit să-mi spună că domnul colonel medic, comandantul spitalului militar „Z.I.151", mă poftește neîntîrziat la domnia sa.

Spitalul este chiar lîngă atelierul meu. Îl urmez pe plutonier, și după cîteva minute mă aflu în cabinetul comandantului, și chiar în fața sa.

Este un om înalt, blond, cu ochi albaștri, fața palidă, pe care nu se poate citi nimic. Parcă ar fi de marmură.

Cu un gest scurt mi-a arătat un scaun. M-am așezat aproape, fără să știu cum și cînd.

— Ești fotograf ? M-a măsurat el cu privirea.

— Da, domnule colonel.

— Cunoști bine lucrările de laborator ?

— Care anume, domnule colonel ?

— Cum care ? Toate, și în special developarea, fixarea și uscarea filmelor „Roentgen".

— Da, domnule colonel.

— Bine. Acum ascultă pentru ce te-am chemat..

— Ascult, domnule colonel.

— Radiologul nostru s-a îmbolnăvit grav, şi deocamdată nu avem cu cine îl înlocui. Sora care l-a ajutat ştie să facă radiografiile, dar nu cunoaşte operaţiile de laborator. Vrei să te angajezi la noi în calitate de laborant radiolog ?

— Da, domnule colonel.

— Bine. Sora de la radiologie a radiografiat azi cîţiva răniţi. Du-te şi developează filmele. Dacă vei face lucru bun, să vii să terminăm convorbirea. Dacă nu, să nu mai dai ochii cu mine. Ai înţeles ?

— Da, domnule colonel.

— Bine. Poţi pleca.

La radiologie am găsit-o pe sora despre care mi-a vorbit colonelul. Studia un fel de ceaslov editat de fabrica „Agfa-Berlin" în limba germană, de unde, spunea ea, voia să aleagă o reţetă pentru developat filmele radiografice. Găsise reţeta, dar oricît răsfoise ceaslovul nu dăduse peste nici o notiţă care să-i explice cum se face operaţia de developare.

Am rugat-o să închidă ceaslovul şi să-mi aducă borcanele cu chimicale şi o sticlă de un litru plină cu apă fiartă.

Peste un ceas am prezentat colonelului radiografiile lucrate după toate regulile. A rămas mulţumit. L-a chemat pe plutonierul Căprău şi i-a ordonat să mă treacă în drepturi, în locul radiologului bolnav.

M-am înţeles apoi cu sora Ghiniţa, operatoarea radiologă, să facă ea radiografiile, iar eu să le developez şi să le fixez. Am să am astfel de lucru zilnic trei-patru ore, iar restul timpului mă voi ocupa de atelierul meu. Sînt de acum, deşi în mod provizoriu, salariat civil al spitalului militar. Primesc puţini bani, dar de cît nimic, tot e ceva mai sigur.

Brăila — Radu Negru ... decembrie 1941

Iarna bîntuie cu furie. În atelier nu mai am nici o lucrare. Aproape toată ziua mi-o petrec la spital, unde abia dovedesc să fac față lucrului ce mi-l aduce sora Ghinița. Răniții s-au înmulțit, și sînt aduși tot aici, pentru radiografii, și cei din spitalul instalat la școala normală de fete.

Sora Ghinița m-a invitat să vizităm saloanele după plecarea medicilor la masă.

Nu voi încerca să descriu cîtă suferință și cîtă mizerie am întîlnit în aceste saloane, unde trupuri de oameni tineri, sute de trupuri de bărbați tineri, pînă nu de mult pline de sănătate și însetate de viață, se zbuciumau ciuntite, însîngerate, desfigurate, blestemîndu-și soarta nenorocită și rugîndu-și moartea.

Unii cereau apă, și nu avea cine să le dea. Alții, sfîșiați de durere, făceau ca pernele să le fugă de sub cap și păturile să le alunece de pe trupuri. Infirmierii, puțini și obosiți, nu-i puteau auzi și îngriji pe toți. Mulți răniți voiau să scrie celor de-acasă, și nu avea cine le întocmi scrisorile.

— Unde sînt surorile de caritate de care vorbesc ziarele că se sacrifică pentru răniți ? am întrebat-o pe sora Ghinița.

— Dacă îți e dor de ele, caută-le dincolo, la spitalul de la școala de fete. Acolo-s numai ofițeri, și ele-s numai cucoane din lumea mare. Nu vin aici să-și murdărească frumusețe de mînușițe, îngrijind mîrlanii !...

Sora Ghinița vorbea cu năduf.

A doua zi m-am prezentat la comandantul spitalului și l-am rugat să îngăduie fiicei mele Valeria

să vină la spital și să facă în mod cu totul voluntar mici servicii răniților.

— Cîți ani are fiica dumitale ? m-a întrebat colonelul.

— Unsprezece, domnule colonel.

— E încă un copil. Priveliștea atîtor oameni suferinzi are s-o înspăimînte.

— Sînt sigur că nu, i-am răspuns convingător.

— Treaba dumitale.

Brăila — Radu Negru ... decembrie 1941

Valeria a început să se ducă regulat la spital, îndată ce trece vizita doctorilor. Și are ce face în saloanele pline de răniți : unuia îi ajută să mănînce, altuia să bea apă, cuiva îi îndreaptă perna sau îi scrie o carte poștală acasă.

Din cărțile pe care le strînsesem în copilărie mai am cîteva. Valeria le ia în fiecare zi la spital și citește din ele răniților.

Cît e de mică, are un spirit de observație foarte dezvoltat. Azi, cînd s-a întors acasă, mi-a spus în mare taină :

— Tăticule, nici un rănit nu iubește războiul, și toți îi urăsc pe fasciști.

— De unde știi tu acest lucru ?

— I-am auzit vorbind.

Am privit-o în ochi, cu seriozitate :

— Să nu mai spui la nimeni asemenea lucruri, ai înțeles ?

— Da, tăticule !

Sînt sigur că Valeria m-a înțeles și nu va mai spune nimănui ce vorbesc răniții între ei despre război.

Brăila — Radu Negru ... iunie 1942

N-am mai putut lucra în laboratorul de radiologie al spitalului militar, din cauza plutonierului Căprău, pe care l-am surprins într-o după-amiază pălmuind un rănit, pentru că acesta l-a întrebat cum s-a învîrtit de n-a plecat pe front.

I-am spus indignat că, dacă rănitul nu-l va raporta, am s-o fac eu.

El mi-a luat-o însă înainte și m-a pîrît comandantului că-mi petrec toate după-amiezele printre răniți și le vîr acestora în cap tot felul de idei periculoase.

Fără să mă cheme spre a mă întreba dacă recunosc sau nu învinuirea lui, colonelul mi-a trimis vorbă că nu mai are nevoie de serviciile mele și că nu mai pot intra în spital fără bilet de voie, semnat de el.

I-a venit foarte ușor să se lipsească de mine, cu atît mai mult cu cît pe sora Ghinița am învățat-o eu toate operațiile de laborator.

Bineînțeles că nici fiica mea Valeria n-a mai fost îngăduită printre răniți.

Valeria a terminat școala primară încă de anul trecut. A ținut morțiș să se înscrie și să dea examen la

liceu. A dat şi a luat examenul cu o medie frumoasă. Cursurile însă nu le-a putut urma. Nu i-am putut plăti nici taxa care trebuia achitată anticipat, nu i-am putut cumpăra nici uniforma strict obligatorie, nici cărţi, nici rechizite, nimic.

N-a plîns că nu s-a mai putut duce la liceu. Cel puţin în faţa mea n-a plîns. A devenit însă tristă şi tăcută ca un om matur, lovit de-o mare nenorocire. Cînd îi întîlnesc privirile pline de suferinţă din pricină că năzuinţele ei de a învăţa carte s-au spulberat, îmi vine să urlu.

Gheorghiţă a împlinit zece ani. Este în clasa a treia, e cuminte şi liniştit ca o fetiţă. Poate chiar mai mult decît o fetiţă. A început să mă ajute în meserie. De multe ori îl iau cu mine pe la sate şi pe la regimente, şi cînd îl am aproape nu mă mai simt nici atît de singur, nici atît de apăsat de greutăţile prin care sînt nevoit să trec ca să cîştig pîinea mea şi a lor.

Laura a trecut în clasa a doua. Ochii ei mari, de culoarea castanelor, împodobiţi cu gene lungi şi răsfrînte şi gura mereu zîmbitoare fac ca toţi cei din jur s-o admire. Trupul însă i-a rămas ca de şase ani. Respiră scurt, oboseşte repede, iar cînd rîde o îneacă o tuse seacă, ce-i umple ochii de lacrimi şi fruntea de sudoare.

Nu împlinise încă patru ani cînd s-a îmbolnăvit grav de bronhopneumonie. Atunci era încă pace, şi am putut s-o arăt unui medic şi să-i procur unele medicamente care i-au salvat viaţa. Acum însă medicii sînt mobilizaţi şi plecaţi pe front. Cei rămaşi abia pridesc cu îngrijirea răniţilor, iar medicamente nu se găsesc decît la bursa neagră şi pe preţuri pe care eu nu le pot plăti. Atunci a scăpat cu viaţă, dar pentru cît timp ?

Celelalte două fetițe, Păpușa și Speranța, au crescut și ele, dar plăpînde și firave ca niște flori de cîmp răsădite în pămînt neprielnic și lipsite de apă și de căldura soarelui.

Soția mea a ajuns ca o umbră parcă. Nu se plînge de nimic, dar îmi dau seama că suferă cumplit și trupește și sufletește. A încărunțit și pare mult mai în vîrstă decît e în realitate.

Brăila — Radu Negru ... decembrie 1942

Vecinul meu proprietarul a reușit, în sfîrșit, să mă scoată din casă și din atelier. Visul lui de a-și mări întreprinderea s-a realizat. A procedat mai rău ca orice proprietar, adică mai rău decît un tîlhar, căci cuvîntul proprietar în ultimii ani a devenit aidoma cu cuvîntul tîlhar.

Într-o după-amiază m-am înapoiat acasă foarte tîrziu, după ce colindasem toate farmaciile din oraș, în căutarea unor medicamente pentru Laura.

Obosit, flămînd și descurajat mă pregăteam să intru în casă, cînd mi-am aruncat privirea spre vitrina micului meu atelier. Am rămas înmărmurit: întreaga suprafață a vitrinei era acoperită de afișe pline de minciuni la adresa armatei sovietice și de proslăvire a războiului „sfînt".

Acum toate gardurile și toate zidurile sînt acoperite de asemenea afișe, dar puțini sînt cei ce le citesc, iar cei care cred cele scrise și desenate pe ele sînt și mai puțini.

Am privit în lungul străzii, mai întîi spre barieră.. şi n-am văzut pe nimeni apropiindu-se. Apoi mi-am îndreptat privirea spre regimente. Nici dintr-acolo nu venea nimeni. Cîţiva soldaţi doar şedeau de vorbă în faţa cazărmii infanteriştilor. Am rupt repede toate afişele de pe sticla vitrinei, am făcut din ele un ghemotoc şi l-am aruncat cu toată puterea în mijlocul şoselei. Atunci uşa proprietarului s-a deschis, şi unul din feciorii lui s-a repezit după ghemotocul de hîrtie, l-a luat în mînă şi a reintrat în birt, rînjind triumfător. Am înţeles numaidecît că duşmanul meu, împreună cu fiii săi şi alţi cîţiva indivizi de teapa lor m-au pîndit din birt, fiind ca şi siguri că voi cădea în cursa ce mi-au întins-o. Afişele lipite pe vitrina atelierului meu nu erau altceva decît un act de provocare, pe cît de simplu pe atît de odios. În noaptea care a urmat nu am putut dormi. Tot timpul nu m-am gîndit decît la urmarea faptei mele. Mă vedeam „împachetat" şi trimis în faţa curţii marţiale, pentru distrugerea intenţionată a afişelor şi publicaţiilor militare în timp de război. Îmi vedeam soţia şi copiii rămaşi pe drumuri, muritori de foame. A doua zi însă nu s-a întîmplat nimic. Tata, care deşi a trecut de şaptezeci şi cinci de ani este încă destul de viguros, a venit să mă vadă. I-am povestit întîmplarea cu afişele. S-a posomorît şi mi-a spus fără ocol să mă aştept la orice. Cînd a plecat acasă, la Brăiliţa, unde locuieşte, a luat cu el pe băiat. pe Valeria şi pe Laura.

— Dacă are să fie ceva cu tine, cel puţin ei să nu fie de faţă, mi-a zis.

— Ce crezi că mi s-ar putea întîmpla, tată ? l-am întrebat pe bătrîn.

— Orice, mi-a răspuns el încet. De la ăştia te poţi aştepta la orice.

În cuvîntul „ăştia", rostit de tata, amîndoi înţelegem pe toţi cei care taie şi spînzură acum, în timpul războiului, mai mult ca oricînd.

În dimineaţa zilei următoare, o limuzină a stopat în faţa atelierului. De la volan, un maior de jandarmi cu capul gol, proaspăt bărbierit şi frezat, mi-a făcut semn să mă apropii. M-am apropiat. Purta monoclu. Mi-a spus batjocoritor :

— Maestre, ţara are grijă de toţi fiii ei devotaţi şi, ca la un adevărat fiu devotat dar amărît ce eşti, m-a trimis să te iau la plimbare. Urcă-te lîngă mine !

Niciodată în viaţa mea de infirm nu am simţit mai mult ca atunci dorinţa de a o rupe la fugă. Dar aşa ceva nu puteam face şi, chiar dacă aş fi putut, tot ar fi pus mîna pe mine. Am vrut să-l înfrunt, şi l-am întrebat :

— Ce doriţi de la mine, domnule maior ?

— Urcă-te ! scrîşni el, sau vrei să dau cu tine o reprezentaţie gratuită trecătorilor ?

M-am urcat. Maşina a făcut o curbă elegantă, şi s-a îndreptat cu toată viteza spre oraş.

Peste cincisprezece minute mă aflam în faţa colonelului comandant al „Legiunii de Jandarmi." Pe biroul acestuia am observat la loc vizibil un ghemotoc de hîrtie pe care l-am recunoscut imediat. Alături era o foaie scrisă cu cerneală. Deşi din locul unde mă aflam vedeam pe dos, eram obişnuit de meseria mea cu asemenea poziţie, şi fără să vreau am citit titlul „Declaraţie".

În josul hîrtiei, lîngă o pată de cerneală, am mai avut timp să citesc un nume.. Îmi era foarte cunoscut numele acela, căci el se afla alături de al meu şi pe contractul de închiriere dintre mine şi vecinul fructar. Ce cuprindea declaraţia am aflat imediat prin „bună-

voința", înjurăturile, palmele și pumnii cu care m-a „onorat", cercetîndu-mă personal, domnul colonel. Peste o jumătate de ceas, doi jandarmi m-au ridicat de pe parchet și m-au dus mai mult tîrîș în arestul legiunii. Capul îmi era plin de cucuie, buzele stîlcite, iar tîmpla și arcada singurului meu ochi sănătos căpătaseră proporții uriașe. Din această cauză nu am văzut cum arătau ceilalți arestați și nici cîți erau la număr. Cred că erau foarte mulți. În arest domnea un aer cald și plin de miasme.

Jandarmii m-au culcat lîngă un perete, și în bătaie de joc mi-au așezat la căpătîi cîrjele încrucișate. Urechile îmi vîjîiau și mi se părea că pămîntul se ridică și se coboară cu mine, legănîndu-mă ca pe un buștean luat de puhoi.

Nu știu cît am zăcut astfel și nu-mi amintesc dacă atunci m-am mai gîndit la ceva. În cap, ca într-o moară pustie, îmi răsuna numai glasul colonelului care repeta, ca un disc uzat de gramofon, aceleași cuvinte : „Ai legături cu comuniștii ?"...

De la un timp n-am mai știut nimic. M-a trezit la viață un vis urît. Parcă rătăcisem pe o stradă necunoscută. Ploua cu găleata și pavajul era acoperit de polei. Picioarele și cîrjele îmi alunecau în toate părțile, și nu mai reușeam să-mi păstrez echilibrul. Deodată, am căzut cu fața în jos și m-am izbit cu tîmpla de bordura înghețată a trotuarului. Ciudat însă, lovitura nu mi-a produs nici o durere ; dimpotrivă, răceala de gheață a bordurii m-a făcut să scot un strigăt de plăcere, și m-am trezit. Am dus mîna la frunte, unde am dat peste o cîrpă udă. Cineva îmi pusese, peste fața desfigurată de lovituri, o compresă.

În arest era liniște. Nu mai auzeam zvonul confuz care mă întîmpinase cînd fusesem adus acolo de jan-

darmi. Nici aerul nu mai era înăbuşitor şi puturos, ci rece şi curat.

Mi-am dat seama că eram singur, şi m-am ridicat în capul oaselor, ceea ce a făcut să-mi alunece compresa de pe faţă. Urechile nu-mi mai vîjîiau, dar fruntea şi ochiul stîng mă dureau îngrozitor. Mi-am pipăit ochiul şi mi s-a părut enorm. Am încercat să-l deschid. N-am putut. Apoi am reuşit să întredeschid pleoapele, şi printre ele am zărit un ciorchine de lumină atîrnînd pe plafon. Abia atunci mi-am dat seama că nu mai aveam ochelarii şi am scos un geamăt de deznădejde.

Pierderea ochelarilor însemna pentru mine o nenorocire mult mai mare decît toate cele pe care le îndurasem în ultima vreme. Fără ochelari nu puteam nici măcar deosebi lucrurile şi figurile oamenilor. Ca să-mi cumpăr alţii, nici nu putea fi vorba. Lentile cu un atît de mare număr de dioptrii nu puteam găsi decît poate la Bucureşti, şi chiar acolo, cine ştie cînd şi cu ce preţ.

Cineva se apropie de mine, bocănind cu bocancii pe duşumea. Instinctiv mi-am tras capul între umeri şi mi-am acoperit faţa cu mîinile.

— Nu ti temi, am auzit o voce de moldovean. Amu, că ţi-ai venit în fire, te poţi duce acasă. Aşa a zis don' major că a ordonat don' colonel, să te lăsăm în plata domnului, că n-o să-şi puie 'mnealui mintea cu toţi betegii.

— După ce m-a stîlcit în bătăi, am oftat eu.

Moldoveanul m-a sprijinit, ajutîndu-mă să mă ridic.

— Hai să te scot în stradă pînă nu vine ofiţerul de serviciu. Să nu dea cu ochii de 'mneatale. E un cîine turbat, şi-i place să bată ostaşii şi arestaţii, aşa cum îi place cocoşului să cînte.

M-a condus pînă în stradă. Santinela de la poartă l-a întrebat ce era cu mine și unde mă ducea. Plantonul l-a lămurit că domnul colonel a ordonat să fiu lăsat liber. Cînd era gata să mă lase în voia soartei, l-am auzit scoțînd o exclamație de bucurie și-am simțit cum îmi pune în mînă un pachețel înfășurat în hîrtie :

— Iaca, era să uit. Ăștia-s ochelarii dumitale. I-am adunat de pe jos, unde zburaseră de la primele scatoalce cu care te-a cinstit don' colonel. S-au rupt puțin într-o parte, dar i-am dres eu cu un capăt de sforicică. Țin ei pînă acasă, n-ai grijă !

Mi s-au umplut ochii de lacrimi. Nu știam cum să-i mulțumesc. I-am spus :

— Pînă acum n-am văzut jandarmi omenoși.

El a început să rîdă încet și mi-a răspuns :

— Vezi 'mneatale, eu nu mi-s jandarm de-a devăratele, că am făcut armata la infanterie, la 12 Bîrlad. Amu, dacă m-a concentrat, nu știu ce le-o fi venit ălor de la împărăție să mă treacă la jandarmi. Dar degeaba, din mine nu fac ei jandarm de-al lor, cum nu poți face din cal măgar.

— Cum te cheamă, frățioare ? l-am întrebat înainte de a ne despărți.

— Îmi zice Neculai, Neculai Amariei.

— Să vii pe la mine, Neculai, l-am rugat cu atîta căldură, încît omul mi-a apucat amîndouă mîinile și mi le-a strîns cu putere, asigurîndu-mă că va veni negreșit la mine îndată ce va putea.

Cînd am ajuns acasă, soția și copiii s-au bucurat. Dar cînd mi-au văzut chipul învinețit și ochiul cît o ceapă, au început să plîngă. Nu m-au întrebat, și nici eu nu le-am spus ce mi se întîmplase.

Am stat trei zile lungit în pat, cu comprese de ceai de mușețel peste ochiul lovit. Acum m-am ridicat și

am pornit în căutarea altui sălaș, în care să mă mut împreună cu ai mei. Nu mai puteam rămîne sub același acoperiș cu niște oameni care, pentru a-și atinge scopurile lor murdare, sînt în stare de cele mai josnice ticăloșii.

Brăila — Radu Negru... martie 1943

Locuiesc de aproape patru luni lîngă moara lui Grama. Locuiesc în condiții mizerabile, într-o odaie cu pardoseala de lut. Alături, într-o fostă frizerie al cărei patron a murit în toamna trecută de oftică, mi-am instalat atelierul.

Nu m-am mutat prea departe de fructar, doar la două-trei sute de metri, și tot pe aceeași parte a șoselii, dar casa e mai proastă, iar atelierul mult mai mic și mai întunecos.

Cînd vine vreun client îl fotografiez în stradă. Noroc că cei care mă vizitează pe mine nu au călcat niciodată în elegantele studiouri fotografice din centru, și astfel nu au posibilitatea să facă comparații.

Casa în care stăm tremură din temelii, din zori și pînă noaptea tîrziu, de parcă ar suferi de friguri. Copiii au botezat-o „Palatul tremurici". Dar casa nu tremură fiindcă ar suferi de friguri, ci cu totul din altă pricină. Unul din pereții ei este lipit de zidul morii lui Grama, și moara lui Grama nu-și oprește motoarele pînă spre miezul nopții. Zeci de căruțe cu porumb, orz și mazăre așteaptă să le vină rîndul la măcinat. Grăunțele sînt ale armatei. Din ele se face mălai pentru mămăliga ostașilor și uruială pentru caii regimentelor.

Morarul Grama este un om tînăr, voinic și sănătos. N-a fost chemat la concentrare. Cine era să macine porumbul, orzul și mazărea regimentelor, dacă l-ar fi chemat și pe el la concentrare ? !

Boabele nu sînt aduse la moară în saci, ci vărsate de-a dreptul în căruță, de unde ostașii le iau cu găleţile și le toarnă în coșul morii. Un sergent major supraveghează operația măcinișului. Nu ține socoteala cîte găleți cu grăunțe se iau din căruțe spre a fi turnate în coșul morii, și nici cîte găleți de mălai sau de uruială se scot din moară și se toarnă în coșurile căruțelor. Nu, nu-și pierde domnul sergent major vremea cu asemenea mărunțișuri. Dumnealui numără numai căruțele care vin și care pleacă. O găleată, două de boabe se mai pot „pierde" de fiecare căruță, fără să se prăpădească lumea. Dar o căruță întreagă, plină de boabe ori de mălai, nu se poate pierde. Ar fi mare nenorocire să se piardă, mai ales acum, în vreme de război... Da, da, în vreme de război o căruță de grăunțe nu poate fi furată de sub nasul domnului sergent major cu una cu două, chiar dacă domnul sergent major s-ar face că nu bagă de seamă. Dacă ar fi colonel, ar fi altceva. O găleată, două de fiecare căruță poate fura însă și domnul sergent major, că nu se prăpădește lumea, cum spune morarul, pentru un pumn de boabe.

Să nu-și închipuie cineva că domnul sergent major dijmuiește grăunțele din căruțe pentru a-și umple hambarele proprii. Mai întîi el nici nu are hambare proprii. Apoi, chiar dacă ar avea, ele s-ar afla undeva prin Gorj, unde are casa, nevasta și copiii. Nu, el dijmuiește mălaiul ostașilor și tainul cailor pentru domnul Grama, care îi este acum cel mai bun prieten.

Dar domnul Grama, care pe lîngă moară mai are și cîrciumă și o făbricuță de sifoane și, după cum spune toată lumea, e plin de bani ca un arici de ghimpi, n-ar fi prieten cu domnul sergent major dacă acesta n-ar avea la cheremul său toate grăunțele destinate măcinatului, pentru hrana ostașilor și a cailor din garnizoană.

Deștept om domnul Grama ! Deștept, practic și plin de inițiativă. De nu ar fi avut aceste trei calități, de mult ar fi fost pe front. Dar pe front „deștepții" ca dumnealui nu se duc.

Pînă la izbucnirea războiului, domnul Grama nu măcina în stil mare și nu vindea nimănui nici măcar un ciur de mălai. Lua uium — un kilogram din zece — amărîților locuitori din „Mahalaua flămînzilor" care veneau la moara lui cu cîte o dublă-două de grăunțe. Dar niciodată nu vindea mălaiul adunat din uium, ci hrănea cu el porcii și orătăniile de tot felul de care îi era curtea plină. Acum însă vinde uiumul. Îl vinde, pentru că este atît de mult, încît porcii nu dovedesc să-l mănînce și hambarele lui nu-l mai încap. Îl vinde însă scump. Certurile care izbucnesc zilnic între el și mușterii arată că morarul fură la cîntar.

Brăila — Radu Negru ... iunie 1943

M-am întovărășit cu un alt căruțaș printre puținii care au mai rămas, și mă duc din nou cu aparatul de fotografiat prin împrejurimi. Tot trecînd pe lîngă spitalul militar, aflat în drumul nostru, am văzut că

de cîteva săptămîni, în fața spitalului, la punctul unde șoseaua își desface un braț spre Buzău, nemții au înființat un post de control. Asemenea posturi de control au răsărit cam la trei-patru kilometri unul de altul și pe șoseaua Brăila-Buzău.

La ce le-o fi trebuind nemților asemenea posturi atît de departe de linia frontului, și de ce le-o fi venit să le înființeze tocmai acum ?

Între Brăila și Golășei, o comună la vreo treizeci de kilometri de oraș, nemții au construit ceva misterios în mijlocul unei plantații de salcîmi. Au înconjurat totul, pînă și plantația, cu sîrmă ghimpată și santinele înarmate pînă-n dinți.

Am trecut de vreo două ori prin fața acestor barăci misterioase, și înadins am cerut căruțașului să lase calul la pas, spre a încerca să-mi dau seama ce fac nemții pe acolo. N-am putut pricepe însă nimic. Peste tot domnea o tăcere de mormînt și nu se vedea nici o mișcare neobișnuită. Trebuie să fie totuși vreun depozit de muniții.

Alaltăieri, pe cînd ne aflam din nou în acel loc, o santinelă s-a desprins din umbra unui pom, s-a îndreptat spre noi și ne-a strigat amenințător :

— Schnel, schnel !

Căruțașul a dat bice, și calul speriat a luat-o la trap. Atunci neamțul a pus mîna pe automat și a urlat și mai tare :

— Halt !

Atît pricepeam și eu nemțește. Am oprit, și foarte îngrijorat l-am așteptat să se apropie de căruță. Putea să ne și împuște. Cine l-ar fi tras la răspundere ? Hitleriștii nu se dădeau în lături de la nimic.

Neamțul însă nu avea cu noi gînduri ucigașe, ci negustorești. Ne-a oferit o brichetă automată și un

portţigaret de piele. Le-a cumpărat căruţaşul pe un preţ destul de mic. Ne-am mirat.

La despărţire, neamţul l-a întrebat pe căruţaş, în cea mai curată limbă romînească, dacă nu-i trebuie nişte scule de tîmplărie foarte ieftine şi foarte bune.

Căruţaşul i-a spus că i-ar trebui, dacă nu cere prea mult pe ele. Neàmţul a început să rîdă şi l-a asigurat că nu are să-l speculeze. S-au înţeles ca a doua zi neamţul să vină la locuinţa căruţaşului cu sculele. Nu mai ştiam ce să credem.

În ziua următoare neamţul a apărut la adresa dată de căruţaş şi-a adus cu el o ladă plină cu scule de tîmplărie : ciocane, cleşti, burghie, pînze de bonfaier şi ferăstrău, şurubelniţe, toate din oţel fin şi cu totul noi.

Căruţaşul le-a privit cu jind şi le-a pipăit una cîte una, ca pe nişte bijuterii scumpe, dar nici nu îndrăznea să întrebe de preţul lor, căci îşi închipuia, sărmanul, că, chiar de şi-ar vinde calul, tot nu i-ar ajunge banii să le cumpere.

Neamţul însă nu i-a cerut pe ele bani, ci doar o pereche de pantaloni, o haină, nişte ghete vechi şi-o şapcă.

Căruţaşul i-a dat ce a avut de prisos. I-ar fi dat şi cămaşa de pe el, dacă i-ar fi cerut-o, căci îi rămăsese inima la scule.Era totuşi neliniştit, pentru că nu înţelegea de loc atitudinea neamţului.

— Bagă de seamă să nu afle de chestia asta nimeni.

— N-ai nici o teamă, l-a liniştit căruţaşul. Dar de unde ai învăţat atît de bine romîneşte ?

Neamţul nu îi răspunse, ci îl întrebă la rîndul său :

— Ai auzit vreodată de comuna Karamurat din Dobrogea ?

— Da, dar ce are a face Karamuratul cu ce te-am întrebat eu ?

— Are, pentru că eu m-am născut în Karamurat şi am trăit acolo pînă acum cîţiva ani. Hitler ne-a făgăduit marea cu sarea şi ne-a momit să ne părăsim satele natale şi pămînturile şi să plecăm în Germania. În Dobrogea eram foarte mulţi ţărani de origină germană şi trăiam foarte bine cu sătenii din Karamurat, Tari-Verdi, Cogealac, Cobadin, Ciucurova şi altele. Nu a trebuit să treacă prea mult timp după ce am ajuns în Germania lui Hitler, ca să ne dăm seama cît de tare fusesem traşi pe sfoară. Dar a fost totuşi prea tîrziu. Cale de înapoiere pentru noi nu a mai fost. Cei care şi-au strigat în gura mare nemulţumirea au păţit-o. Unii au nimerit la puşcărie, alţii pe front, iar cei mai guralivi au fost împuşcaţi. Asta-i povestea mea, frăţioare, şi te rog să crezi că este o poveste şi amară, şi adevărată. Ei, acum te las, că-i tîrziu.

Neamţul strînse mîna căruţaşului şi, în loc de rămas bun, îi spuse :

— Aţi auzit ce a fost pe Volga ? Prăpăd, nu alta. De-acu' nu-i departe nici sfîrşitul războiului.

Azi căruţaşul a venit la mine, cînd nu era nimeni acasă, a încuiat uşa pe dinăuntru cu cheia şi mi-a povestit în şoaptă întîmplarea cu neamţul.

Brăila — Radu Negru ... august 1943

M-am dus la o cîrciumă din apropiere să iau nişte rachiu. E răcită Laura, tuşeşte, o doare spatele şi trebuie să-i facă maică-sa măcar o frecţie, iar spirt

n-ai de unde lua, măcar o picătură. Așteptînd, am dat cu ochii, la o masă, de Grama, stînd împreună cu un plutonier în fața unor cinzeci de secărică.

L-am auzit pe plutonier spunîndu-i :

— Aseară batalionul „X" s-a îmbarcat pentru front. Bietul maior care îl comanda era gata să turbeze de supărare.

— Poate și de frică, spuse batjocoritor Grama. Ce, te joci cu frontul ?

— Poate și de asta, admise plutonierul care, în speranța altei cinzeci de secărică, căuta să-i fie pe plac morarului, dar și de supărare. Ce, e ușor să ai cinci dezertori deodată ?

— Cum asta ? ! făcu mirat morarul.

— Uite așa. La ultimul apel n-au răspuns cinci ostași. Toți au dispărut, cu echipamentul și armamentul cu care fuseseră gătiți special pentru front.

— Și nu i-au prins încă ? întrebă morarul.

Plutonierul dădu cinzeaca de dușcă și răspunse cu o mîndrie greu ascunsă :

— Aș, ce să-i prindă, ce-s proști ? Toți cinci erau olteni de-ai mei, și cine a văzut oltean prost și cal verde ?

— Mda, făcu morarul cam enervat, zici că erau olteni de-ai dumitale ?

Plutonierul se dezmetici și încercă să o dreagă :

— Adică vorba vine că erau de-ai mei. Am zis așa, că și eu sînt oltean, dar nu din Gorj, ci de pe la Caracal. Auzi, să mă ia gura pe dinainte și să zic că-s ai mei ! De i-o prinde, eu îi execut cu mîna mea, că mi-au făcut Oltenia de rîs !...

Mi-am adus aminte că acum cîteva zile a trecut pe la mine un ostaș, un oltean pe care-l cunoșteam mai

de mult, că-i făcusem nişte fotografii. M-a rugat omul să-i scriu o scrisoare acasă. Mi s-a părut tare ciudată scrisoarea lui, în care îmi spusese să zic cam aşa :

„...Şi să mai ştiţi despre mine că-s sănătos, dar nu cred să vă mai trimit carte curînd. Dar voi să nu vă speriaţi, că nu-i nimic rău. Mă gîndesc acasă şi mi-i tare dor. Mi-aduc aminte de pădurile de la poalele Parîngului cît sînt de frumoase, de mari şi de nepătruns, de te pierzi în ele..."

Cine ştie, poate că nu aşa, întîmplător, pomenise ostaşul de pădurile Parîngului şi de faptul că n-o să mai trimită un timp veşti alor săi. Poate c-o fi şi el printre oltenii despre care-i vorbea plutonierul lui Grama...

Brăila — Radu Negru ... august 1943

Acum o săptămînă am înmormîntat-o pe Speranţa.

A murit de foame Speranţa mea, în vreme ce eu eram plecat în judeţ, să colind satele, pentru a-i aduce ei şi celorlalţi copii o mămăligă. A răbdat trei zile de foame bietul copil, zăcînd în pat, lipsită de puteri, iar maică-sa n-avea ce-i face. Se zbuciuma neputincioasă pe lîngă fetiţă, înnebunită de uruitul morii lui Grama. Măcina într-una moara lui Grama, şi ea n-avea să-i facă copilului măcar o mămăligă.

Cînd m-am întors, am găsit-o pe Speranţa culcată într-un sicriu mic cît o cutie de jucării. Părea o păpuşă cu chipul de ceară, cu fruntea împodobită cu zulufi de aur şi cu pleoapele întredeschise, parcă gata să se trezească din somn.

Vecinele, adunate în jurul micului sicriu, vorbeau încet între ele şi îşi dădeau cu părerea că fetiţa a murit pentru că a mîncat dude crude şi supă de turte de floarea-soarelui.

Asta înseamnă că tot de foame a murit Speranţa. Dacă nu i-ar fi fost foame, n-ar fi ciugulit dudele verzi de la rădăcina pomului, şi nici n-ar fi mîncat supa de turte de floarea-soarelui, adusă de o vecină. Foamea, ea a împins-o în ghearele morţii.

Nu mi-am putut dezlipi ceasuri întregi privirile arse de lacrimi neplînse de pe chipul mic şi alb al fetiţei moarte. În urechi îmi răsunau plînsetele soţiei şi ale copiilor şi-mi huruiau motoarele morii lui Grama şi fără să vreau mă gîndeam că, numai cu mălaiul furat într-o singură zi de morar şi de sergentul major, ar putea fi feriţi de moarte sute de copii din „Mahalaua flămînzilor".

Dar domnul Grama nu ştie să facă asemenea socoteli. Dumnealui nu i-au răbdat niciodată copiii de foame, nu i-a murit niciodată vreun copil de foame.

Privesc chipul alb al Speranţei şi îmi amintesc că la fel cu ea au pierit, nu demult, unul după altul, cei trei copii ai lui Trei Roate. Mîncaseră şi ei pe săturate ciorbă de turte de floarea-soarelui, şi au murit cu burţile tobă.

Noroc că Trei Roate nu are să știe niciodată cum i-au pierit copiii. Trei Roate nu mai are să afle, nu are cum să afle. El a murit încă de acum un an pe front.

Brăila — Radu Negru ... martie 1944

Se vede că n-am noroc de prieteni. De cîte ori m-am împrietenit cu cineva, s-a-ntîmplat ce s-a-ntîmplat și a trebuit să mă despart. Așa a fost și cu Ismail, și cu Ablamid, și cu Trei Roate. Mai cu seamă războiul i-a dus departe de mine.

Acum l-am pierdut și pe Anghel. L-am cunoscut de cînd ne-am mutat pe această șosea. Era un flăcăiandru înalt, subțire, cu ochii luminoși și fața mereu zîmbitoare. I-am făcut într-o zi niște fotografii, și de-atunci am devenit prieteni. Aproape în fiecare seară cînd ieșea din schimb se oprea la mine și stam amîndoi de vorbă, uneori chiar cîte un ceas întreg. Lucra la fabrica „Industria sîrmei".

De cîtva timp, fabrica asta a fost militarizată, iar muncitorii, mobilizați pe loc, sînt nevoiți să lucreze sub cel mai sever regim de cazarmă. Comandantul militar al fabricii este un colonel de rezervă, pe nume Mihail. Locuiește pe undeva pe-aproape de mine. Mărunt la trup, cu umerii căzuți și părul alb, călcînd agale și vorbind domol, la prima vedere pare, în hai-

nele lui civile, un funcţionăraş cumsecade, pensionat pentru bătrîneţe. Anghel mi-a spus însă că de fapt este o fiară cu chip de om. Impune în fabrică urgia unei discipline de fier.

De cum şi-a luat în primire postul de comandant al fabricii, a înfiinţat carcera şi a introdus bătaia. La cea mai mică întîrziere de la lucru, muncitorii, indiferent de vîrstă, sînt ţinuţi ore în şir la carceră. La cel mai neînsemnat cuvînt sau gest de protest din partea vreunui ucenic sau lucrător mai tînăr, recurge la bătaie. A reuşit într-un timp record să se facă urît de toată lumea. Da, de toată lumea cinstită din oraş, nu numai de muncitorii de sub comanda sa.

Anghel îmi povestea lucruri foarte interesante despre tot ce se petrecea în viaţa lui de muncitor. Cînd îşi mai uita de necazuri, îi plăcea să rîdă, să spună anecdote şi să cînte cu muzicuţa. Nu avea tată. Trăia împreună cu maică-sa şi alţi doi fraţi mai mici într-o căsuţă din Comorofca.

De cîteva zile nu l-am mai văzut trecînd. Îi simţeam lipsa. Ieri dimineaţă însă, am oprit un ucenic care îl cunoştea şi l-am întrebat de Anghel.

Chipul tînăr al băiatului s-a mohorît dintr-o dată şi parcă s-a maturizat.

— Cum, nu ştii ? m-a întrebat încet.

— Nu ştiu... ce să ştiu ?

— Chestia cu Anghel.

— Ce chestie ? Spune o dată !

— L-au bătut soldaţii din garda fabricii ! I-au tras douăzeci şi cinci...

— De ce ?

— N-am aflat încă. Știu însă că Anghel cîrtea mereu împotriva colonelului și a regimului din fabrică. Colonelul a poruncit ca Anghel să fie bătut și băgat la carceră.

Băiatul a plecat. Am rămas singur în atelier. Capul mă durea groaznic, vederea mi se tulburase. Am aprins o țigară.

Se întîmplase cu mine ceva deosebit. Simțeam în piept că ura, adunată o viață întreagă, picătură cu picătură, împotriva nedreptății și suferinței în care mă născusem, crescusem și continuam să trăiesc, se zvîrcolea și nu-și mai găsea loc.

Bătaia și încarcerarea lui Anghel m-au revoltat atît de mult, încît n-am putut să mă liniștesc toată ziua.

Azi-dimineață m-am postat în fața locuinței colonelului Mihail, așteptîndu-l să iasă și să-i vorbesc.

Am așteptat cam mult. Din cerul înnorat cădea o burniță rece, care n-a întîrziat să mă pătrundă pînă la piele și să mă facă să tremur de frig. Dar nu numai de frig tremuram, ci și de furie.

Colonelul întîrzia să părăsească locuința. M-am hotărît să bat în poartă și să cer să vorbesc cu cineva dintre ai casei. Dar n-am apucat să-mi duc hotărîrea la îndeplinire. Tocmai atunci s-a deschis poarta cea mare, și pe ea a ieșit încet o motocicletă cu ataș, condusă de un subofițer neamț. În ataș, îmbrăcat în uniformă de paradă, cu pieptul plin de decorații, se afla chiar omul așteptat de mine, colonelul Mihail.

Pînă atunci nu-l mai văzusem îmbrăcat militar, și de aceea nu l-am recunoscut imediat. Cînd mi-am

dat seama că el era în ataş, a fost prea tîrziu. Motocicleta dispăruse la colţul străzii.

Un soldat, purtînd la epoletul vestonului un galon de postav roşu, se pregătea să închidă poarta. L-am întrebat cînd se va înapoia acasă colonelul lui. A ridicat din umeri şi mi-a răspuns în doi peri :

— Parcă eu mai ştiu ? Cred că peste trei-patru zile. Din partea mea poate veni cînd l-oi chema eu...

Era necăjit soldatul şi nu-şi mai lua seama la vorbă. Mă întrebă :

— Dar ce te doare de el ?

— Vreau să-l rog ceva.

— Să-l rogi ? Ai şi găsit pe cine. Dar ce voiai să-l rogi ?

I-am povestit despre tînărul muncitor bătut şi închis. N-am apucat să-mi termin vorba. M-a întrerupt :

— Ştiu povestea. Aseară a venit mama celui despre care vorbeşti. L-a rugat plîngînd să-i lase băiatul liber, că n-are alt sprijin pe lume. Nici nu s-a uitat la ea. A înjurat-o şi mi-a ordonat s-o dau pe poartă afară. Acum a fost poftit la Bucureşti. De aceea şi-a scos uniforma de la naftalină. L-ai văzut cum s-a dichisit ? Parcă era tartorul dracilor. Cu nemţii de la comandament pleacă la Bucureşti. Acum la ei s-a dus cu motocicleta. Mai bine că nu i-ai putut spune ce vrei de la el. Ai fi păţit-o. Nu-l cunoşti.

M-am întors acasă, fără să fi făcut vreo ispravă.

Acum cîteva ore am aflat, tot de la ucenicul care îmi povestise cele întîmplate cu Anghel, că acesta, împreună cu alţi trei muncitori, au fost scoşi din fabrică cu o dubă şi duşi. Nu se ştie unde.

Aşa l-am pierdut pe Anghel.

Brăila — Radu Negru ... aprilie 1944

S-a desprimăvărat. Cerul este din zi în zi mai strălucitor şi mai cald. Dinspre Dunăre adie un vînt mîngîietor, plin de miresme dulci. Miroase a pămînt reavăn şi a iarbă crudă. Pomii din grădinile de peste drum de locuinţa mea au înverzit de mai mare dragul.

Pe marginea drumurilor şi pe lîngă garduri se întind covoare de iarbă verde. Pe unele locuri, aceste covoare sînt împodobite cu flori de muşeţel şi păpădie.

Stau toată ziua pe un scaun în faţa atelierului şi mă las mîngîiat în voie de razele soarelui. Nu am ce face în atelier. Nu am de loc de lucru. Doar din cînd în cînd cîte un soldat mai îmi cere să-i fac o fotografie, pentru care îmi dă şi el ce poate, cîţiva lei, ori o pîine cazonă.

Am vîndut aproape toate lucrurile din casă, care au avut o valoare cît de mică. Chiar şi din sculele mele profesionale am vîndut, ca să pot ţine copiii cu zile. Acum nu mai am ce vinde.

Laura s-a topit aproape cu totul. Nu a rămas de ea decît ochii, ochii ei mari, castanii, cuminţi şi buni.

De cînd s-a desprimăvărat, copiii — din ce în ce mai palizi şi cu ochii încercănaţi — stau şi ei la soare în jurul meu, ziua întreagă. Stau în jurul meu cuminţi. Nu sînt gălăgioşi, nu se zbenguiesc, nici nu se fugăresc. Nu au putere să alerge, să se joace, să ţipe. Sînt vlăguiţi de foame. Totuşi, cînd îmi întîlnesc privirile, zîmbesc. Zîmbetele lor mă fac să sufăr şi mai mult. Ştiu că ei se forţează să zîmbească încurajator, deşi se sting de foame, pentru a mă face pe mine să

cred că nu le pasă prea mult de mizeria în care trăiesc şi că o vor suporta cu bine pînă la capăt.

Pînă la care capăt ?

Păpuşa a tînjit mult mai mult decît ceilalţi după moartea Speranţei. Acum s-a mai înviorat. Dintre toţi ea este cea mai vorbăreaţă şi singura care din cînd în cînd rîde cu hohote. A împlinit şase ani. Vorbeşte şi acum fără „r", spre hazul celorlalţi.

Gheorghiţă mai ales se desfată. Găseşte multă plăcere în felul acesta de a vorbi al surioarei sale. Înadins caută cuvinte din care să nu lipsească „r"-ul şi alcătuieşte vorbe pentru Păpuşa.

Se aşază lîngă ea pe iarbă şi îi spune :

— Vrei să te învăţ o poezie ?

— Vleau, rosteşte fetiţa şi bate încîntată din palme.

— Zi după mine :

Rara — rara, pe cărare
Trece-o raţă la plimbare.

Păpuşa repetă, rîzînd cu toată faţa şi cu apele negre ale ochilor ei de mură.

Lala — lala, pe călale
Tlece-o laţă la plimbale.

Tace o clipă şi culege de pe un fir de iarbă, cu vîrful degetelor, grăunţa de rubin a unei buburuze, o pune în palmă şi o descîntă peltic :

Gălgăliţă, gălgăliţă,
Încotlo tu vei zbula
Acolo m-oi mălita.

Gîngania urcă repede pe degetele răsfirate şi îndreptate în sus, ajunge în vîrful arătătorului, unde îşi desface aripioarele şi îşi ia zborul.

Zîmbesc, dar îmi sînt ochii umezi şi o întreb în gînd pe Păpuşa.

«Vei mai ajunge tu să te „măliţi", fetiţa mea ?»

Brăila — Radu Negru ... iunie 1944

Azi, cînd a venit Valeria din oraș, unde o trimisesem cu niște treburi, mi-a spus că un motociclist neamț a dat peste un copil și nici nu s-a uitat în urmă. Noroc că, din întîmplare, nu l-a lovit prea rău. Era așa de înspăimîntată Valeria, că abia am potolit-o.

Niciodată pînă acum n-au fost atît de mulți hitleriști în orașul nostru. S-au împlinit trei ani de cînd a izbucnit războiul, și orașul e tot mai plin de ei. Sînt de toate felurile și din toate armele. Nu mai sînt însă nici atît de veseli și nici atît de țanțoși ca la începutul războiului. Au mutrele crispate de enervare, și foiesc de colo-colo, cuprinși de panică. Parcă văd în privirile lor licărind umbre de teamă, așa cum trebuie să se umbrească și privirile fiarelor cînd simt mirosul vînătorului.

E tot mai aproape frontul, de-aia umblă ca turbații. Unii pleacă, alții vin. Cei de astăzi nu mai sînt tot cei de ieri, și cei care vin din direcția frontului sînt foarte mulți, față de aceia care se îndreaptă spre front.

Brăila — Radu Negru ... iulie 1944

De cînd au dat căldurile verii dorm noaptea afară, în curte. Dorm într-un pat improvizat lîngă un perete al casei vecine. Mă culc tîrziu și adorm și mai tîrziu.

Lîngă mine doarme fostul vizitiu al comandantului regimentului de grăniceri. E un tînăr înalt, slab şi palid. Are ochii mari, căprui, cu gene lungi, mătăsoase. Zîmbeşte mereu şi vorbeşte domol ca o fată ruşinoasă. Pînă de curînd purta uniforma de grănicer şi gradul de caporal. Acum nu mai poartă nici uniformă, nici galon. Acum nu mai e militar, ci „dezertor".

Da, dezertor.

Îl cunosc încă de acum doi ani, cînd a fost încorporat. Îl cheamă Petre, Petre Ionescu, şi e fiul unui camionagiu dintr-o mahala a Bucureştilor. Se pricepe la cai ca unul care a crescut laolaltă cu ei. Îi iubeşte, ştie să-i îngrijească şi le vorbeşte ca unor fiinţe înţelegătoare. De aceea, timp de doi ani n-a făcut la militărie altceva decît să îngrijească şi să mîie caii de la trăsura colonelului.

Într-o seară, tîrziu, l-a luat pe colonelul său cu trăsura de la restaurant, spre a-l duce acasă. Colonelul era cu chef şi, aşa cum se întîmpla ori de cîte ori era cu chef, vorbea cu vizitiul cîte în lună şi în stele. A vorbit şi de astă dată despre o mulţime de lucruri cu vizitiul. Printre altele i-a spus flăcăului că în curînd toţi oamenii vechi de la cazarmare vor fi înlocuiţi cu rezervişti bătrîni. Vor fi trimişi pe front oamenii de la cazarmare.

Oamenii de la cazarmare înseamnă vizitiii, bucătarii, cizmarii, tîmplarii, croitorii, electricienii, instalatorii, toţi meseriaşii folosiţi de regiment.

Petre n-a aşteptat să fie trimis pe front. A lăsat caii şi trăsura regimentului în seama grăjdarilor şi a dezertat. A dezertat de la unitate, dar n-a părăsit garnizoana. A rămas în preajma regimentului. Îmbrăcat civil, cu o pereche de pantaloni, o cămaşă

colorată și în picioare cu niște sandale ponosite, pare un băiețandru care nu a ajuns încă la vîrsta milităriei.

— De ce n-ai fugit la București ? l-am întrebat în prima seară cînd mi-a cerut găzduire.

— La București m-ar lua curcanii ca din oală. Aici nu mă va căuta nimeni, căci cui i-ar trăsni prin cap că n-am întins-o din oraș ? Nenea n-a fugit ca mine, și acum putrezește cine știe unde ?

„Nenea", mi-a spus mai tîrziu, fusese unicul lui frate. Căzuse pe front încă de la începutul războiului.

Brăila — Radu Negru ... iulie 1944

De azi-noapte s-a dus și Petre. Mi-a strîns mîna, mulțumindu-mi de găzduire, și mi-a zis :

— Nu mai pot sta aici. Mă tem că totuși o să dea de mine într-o zi și-or să mă închidă. Și-apoi am alte gînduri... Frontul e tot mai aproape... N-o mai duc mult nemții. Noi doi poate c-o să ne mai vedem...

Brăila — Radu Negru ... august 1944

În sfîrșit, pereții casei noastre nu mai tremură din temelii. A tăcut moara lui Grama, a încetat huruitul acela îngrozitor, care părea că n-o să mai termine niciodată.

Nu mai macină nimeni. Au dispărut căruțele militare pline cu grăunțe. Nici sergentul major care le însoțea nu se mai vede. Grama nu mai rîde ca pînă acum. Seamănă cu o fiară încolțită care, știind că a făcut o stricăciune mare, adulmecă înfricoșată un loc de scăpare. Se uită disperat spre convoaiele nesfîrșite de mașini și tancuri germane care se scurg continuu în direcția Buzău.

Nemții fug. Fug nemții, și parcă nu mai sînt ei cei care pînă mai ieri nu-și încăpeau în piele de înfumurare.

Vacarmul a devenit îngrozitor. Pămîntul tremură sub greutatea tunurilor și tancurilor, pereții caselor vibrează, geamurile zornăie.

Trec și coloane de soldați spre Buzău, nu numai mașini și tancuri. Coloane de infanteriști germani murdari, nespălați, nebărbieriți, înfricoșați ca niște cîini hăituiți.

Trecătorii îi privesc batjocoritor de pe trotuare și din cadrul porților.

Populația orașului s-a înviorat și își ascunde cu greu mulțumirea. Numai mutrele speculanților s-au schimonosit de frică.

Fructarul a desființat birtul „economic". Se preface blînd ca un miel și zice că vrea să mă ia din nou chiriaș.

Cum se lasă întunericul cerul este brăzdat fără încetare de luminile reflectoarelor.

Dinspre miazănoapte se aud răbufniri și salve de artilerie, tot mai puternic, tot mai aproape de noi.

Stau de vorbă cu vecinii, şi toţi sîntem îngrijoraţi. Unii îmi spun că în cîteva zile n-o să mai fie pe-aici nici picior de hitlerist. Dar pînă atunci ce-o să se-ntîmple ? Ăştia sînt în stare de orice, în furia lor oarbă. Distrug tot pe unde se retrag.

Şoseaua a devenit un fluviu uriaş, tumultuos, ducînd cu el drojdia rămasă din sîngeroasele hoarde ale cavalerilor crucii încîrligate.

La barieră şi în faţa cazărmilor, ca şi la răspîntia din faţa spitalului militar, hitleriştii au instalat posturi de mitralieră. Stăm toţi cu sufletul la gură, îngroziţi de ei. Nimeni n-are voie să facă o mişcare.

Între barieră şi ultima cazarmă toate casele şi „întreprinderile" speculanţilor au rămas pustii. Pe această porţiune de şosea am rămas numai eu cu ai mei, soţia croitorului de peste drum, cu cei cinci copii ai săi, şi alte cîteva familii de sărmani, care în afară de viaţă şi de sărăcie nu mai au nimic.

Au fugit peste noapte morarul, cîrciumarul, fructarul, pretorul, colonelul Mihail şi alţii care au simţit pămîntul frigîndu-le tălpile.

— Au fugit cu nemţii, îmi spune nevasta croitorului, şi adaugă, în batjocură : I-a poftit Hitler să prăznuiască împreună „victoria din Rusia".

O privesc atent pe nevasta croitorului şi-i văd privirile sclipind de o veselie care îi înfrumuseţează chipul chinuit de griji şi lipsuri.

Îmi privesc soţia şi surprind şi pe buzele ei un zîmbet de tainică bucurie.

De mult, de foarte mult timp nu mi-am mai văzut soţia zîmbind.

Fără să-mi dau seama, prind şi eu să zîmbesc. Nici nu aş fi ştiut să zîmbesc, dacă Laura n-ar fi băgat de seamă şi nu m-ar fi întrebat:

— De ce nu te bărbiereşti, tăticule?

— De ce să mă bărbieresc, fetiţa mea?

— Pentru că atunci cînd zîmbeşti, dacă n-ai avea barba asta urîtă, ai fi şi mai tînăr şi mai frumos.

Am început să rîdem de-a binelea cu toţii, de parcă ne-am fi aflat în faţa unei mese pline de bunătăţi de tot felul, şi nu noi am fi cei care de zile în şir drămuim mămăliga de orz şi ciorbele de buruieni.

Şoseaua pare că geme şi se zvîrcoleşte sub povara tancurilor nemţeşti hodorogite, a autovehiculelor de tot felul, a căruţelor încărcate cu lucruri furate din satele şi tîrgurile pe unde au tîlhărit, au ucis şi au schinguit, aşa cum n-au făcut nici hoardele lui Gingis-Han.

Brăila — Radu Negru ... 24 august 1944

Azi-noapte ne-am trezit cu toţii în toiul unor împuşcături repezi, unele foarte aproape de noi, altele mai îndepărtate. Copiii au sărit îngroziţi de sub pături şi au dat buzna în patul meu.

— Ce-i asta, tată? Ce s-a întîmplat? m-a întrebat Gheorghiţă, cu obrazul palid ca peretele.

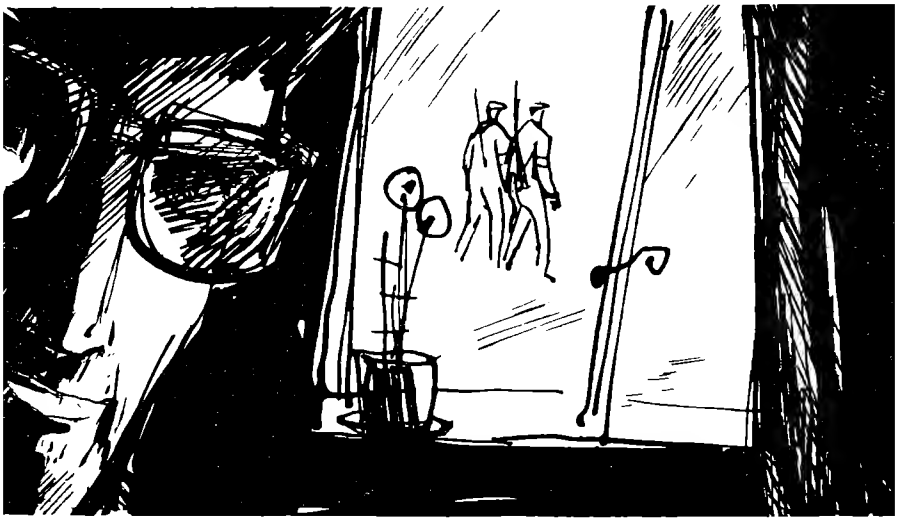

— Nu ştiu. Staţi liniştiţi în casă.

Nici eu nu ştiam ce să fac, pentru că nu-mi dădeam seama ce se întîmplase. Ştiam că trec mereu coloane nemţeşti, una după alta, dar de ce se auzeau aceste împuşcături ?

Am spus copiilor să se îmbrace, şi apoi am rămas cu toţii adunaţi în mijlocul casei. Împuşcăturile se auzeau de peste tot. Împuşcături dese de mitralieră, împuşcături singuratice de revolver.

Prin faţa ferestrei noastre am auzit deodată paşi grăbiţi. Un grup de oameni alergau. Oare erau nemţii ? Unde se duceau ? Nu cumva veneau să distrugă cartierul ?

S-au oprit chiar sub geamul meu. Mi-am strîns copiii la piept şi am rămas cu toţii împietriţi. Deodată însă, cîteva cuvinte rostite sub fereastră ne-au spulberat spaima.

— Andrei, Gheorghe, Mihai ! strigă cineva. Ocupați colțul acela. Nu-i lăsați să treacă spre pod !

Se deslușiră pașii celor care alergau să îndeplinească acel ordin.

— Și noi ? întrebă cineva în șoaptă.

— La depozitele de benzină. Cu nici un preț să nu lăsați să fie aruncate în aer. Acum sînt ale noastre, și de benzină avem nevoie.

Gheorghiță s-a smuls de lîngă mine și s-a apropiat de fereastră. A dat la o parte hîrtia camuflajului și a privit afară.

— Cine sînt ?

— Nu știu, tată. Niște oameni cu banderole la mînă. Toți au arme.

Din scurtele ordine pe care le auzisem dedusesem că oamenii aceia voiau să apere orașul de furia nemților. Voiau să apere podul, cisternele din marginea orașului, poate că și portul. Și dinspre port se auzeau împușcături.

Noi n-am mai dormit toată noaptea, cu toate că, după miezul nopții, nu s-au mai auzit împușcături. Nici coloane nemțești n-au mai trecut. Dimpotrivă chiar, a urmat o liniște care acum mi se părea ciudată, într-atît mă obișnuisem cu zgomotele de tot felul care domniseră zi și noapte în cartier, zile și luni în șir. Ferestrele nu mai tremurau ca atunci cînd prin fața casei treceau tancuri și care blindate.

Spre ziuă am ieșit din casă și m-am așezat pe banca din fața atelierului.

În lumina tulbure a zorilor, priveliștea șoselei pustii, a caselor și cazărmilor părăsite mi se păru cu totul nefirească.

Încet, încet, soarele și-a înălțat capul înflăcărat pe deasupra caselor tăcute și a început să-și risipească

lumina strălucitoare, aurind mai întîi vîrfurile salcîmilor.

Copiii au ieşit şi ei din casă şi au venit lîngă mine.

Păpuşa mi s-a cuibărit în braţe, şi-a lipit capul de pieptul meu şi, după ce a căscat de două-trei ori, a adormit.

Dinspre oraş, pe nesimţite, au prins glas zvonurile dimineţii, şi pînă la mine răzbătură frînturi de cîntece necunoscute.

Dinspre capul străzii apăru o coloană, spre mirarea mea formată din civili. Aveau la mînă o banderolă tricoloră, ca şi cei pe care îi văzuse Gheorghiţă azinoapte. Păşeau repede, săltîndu-şi armele pe umeri. Cînd s-au apropiat, mi-am dat seama că sînt muncitori din oraşul nostru.

Cu uimire, în coloană recunoscui o veche cunoştinţă a mea. Îl uitasem de mult pe omul ăsta, care apărea atît de neaşteptat. Cînd coloana a trecut prin dreptul meu, omul m-a recunoscut şi el şi mi-a făcut semne prieteneşti cu mîna. I-am zîmbit şi eu prietenește. Omul din coloană era clientul care, cu ani în urmă, mă întrebase despre deţinutul pe care îl fotografiasem la poliţie, şi îmi anunţase apoi evadarea lui.

Nevasta croitorului, care ieşise şi ea în poartă, trecu grăbită drumul şi veni lîngă mine.

— Cine or fi, vecine? mă întrebă curioasă.

— Muncitorii care i-au alungat pe nemţi.

Ne-am uitat lung după ei, pînă cînd, în fugă, se apropie de noi ucenicul de la care aflasem mai de mult vestea că Anghel a fost ridicat. Mai degrabă tropăia de cît alerga. Se simţea în el o bucurie pe care nu şi-o putea stăpîni. Cînd mă văzu, îmi strigă:

— Acum scapă şi Anghel. Ca mîine îl vedem aici. Dumneata nu te duci în centru?

— Ce să caut în centru ?

— E adunare, acum noi avem puterea.

— Şi nemţii nu se mai întorc ?

— Avem noi grijă să nu-i lăsăm, chiar de-or încerca. Şi pe urmă în curînd trebuie să ajungă aici şi trupele sovietice.

...28 august 1944.

Azi a fost o zi deosebită pentru oraşul nostru. Ne-am sculat de dimineaţă în vuietul străzii. Am ieşit afară grăbiţi şi am rămas uimiţi de ceea ce vedeam. Oraşul întreg se pregătea să primească sărbătoreşte trupele sovietice.

La multe case apăruseră drapele roşii. Oamenii, cu braţele încărcate de flori, se înşiraseră de-a lungul trotuarelor.

Mai întîi dinspre barieră apăru o motocicletă, apoi alta şi alta, un şir nesfîrşit de motociclete. Cei care le conduceau erau ostaşi în uniforme ruseşti. Toţi aveau la piept arme automate.

Sovieticii... Maşinile păreau că zboară prin faţa noastră.

Am avut totuşi timp să întîlnesc multe din privirile motocicliştilor. Erau luminoase şi pline de prietenie. Mulţi mi-au zîmbit chiar.

După motociclete au urmat tancurile. Un şir lung de tancuri. Pe tancuri, soldaţii sovietici păreau uriaşe ciorchine omeneşti. Cîntau şi desfăşurau în vînt

steaguri roşii, care îşi profilau pînzele pe seninul cerului ca nişte flăcări de lumină.

Toţi purtau la căşti, pe piept şi în mîini, flori, multe flori. Erau florile cu care cetăţenii oraşului îi întîmpinaseră în centru, unde făcuseră un scurt popas.

Copiii priveau cu ochii larg deschişi, plini de uimire, acest nou spectacol cu care nu erau obişnuiţi.

De la începutul războiului, ei au văzut multe eşaloane militare trecîndu-le prin faţa ochilor. Niciodată însă n-au văzut la soldaţi figuri atît de pline de viaţă, nici atîtea steaguri fluturînd vesele în vînt, nici atîtea flori, şi mai ales n-au auzit atîtea cîntece care le înfloreau sufletele.

Unul dintre ostaşi a aruncat spre fetiţe o floare! Ele s-au repezit să o prindă.

Ostaşii observară, începură să rîdă, şi o ploaie de flori se abătu din toate tancurile asupra copilelor.

Curînd, avînd braţele încărcate de flori, fetiţele cu chipurile însorite de bucurie, cum rar văzusem pînă atunci la ele, începură să schimbe semne de prietenie cu ostaşii de pe tancuri.

Eram atît de mişcat de această scenă, încît nu am văzut şi nu am auzit cînd s-a oprit lîngă mine o motocicletă. O voce prietenească îmi răsună în auz atît de aproape, încît am tresărit. Din şaua motocicletei mă privea, zîmbindu-mi ca un vechi prieten, un tînăr blond, cu ochii mari, albaştri, plini de lumină şi veselie.

— Zdravstvuite, papaşka! mi s-a adresat el.

— Zdravstvuite, papaşka! l-am auzit şi pe Gheorghiţă, repetînd ca un ecou salutul motociclistului.

În ataşul aceleiaşi motociclete, fiul meu sta foarte mîndru. Împrumutase probabil de la noul său prieten o căciuliţă „cubană", pe care şi-o aşezase strengă-

reşte pe o sprînceană şi care îl făcea să semene cu un pui de cazac de pe malurile Donului.

Ostaşul a descălecat şi s-a apropiat de grupul fetiţelor, care deşi nu păreau speriate, îl priveau totuşi cu sfială.

Motociclistul le cîştigă repede prietenia şi încrederea. Vîrî mîna în sacul de merinde ce-l purta la şold şi scoase de acolo un pumn de bucăţele de zahăr. Ochii copiilor au prins să strălucească. Îşi aminteau vag gustul cuburilor albe, dar nu pînă într-atît, încît să nu le lase gura apă. Ostaşul sovietic se lăsă într-un genunchi, întinse mîna şi, prinzînd uşor braţul Păpuşii, o trase cu blîndeţe spre el. Copila nu se împotrivi. Cu mîinile pline de flori se alipi de genunchii lui.

— Cum cheamă la tine ? întrebă el.

Ea înţelese întrebarea şi răspunse destul de îndrăzneţ :

— Păpuşa !

— Papucia ? Cum asta ? ! se miră ostaşul.

Fetiţa cea mare interveni :

— O cheamă Elena, dar noi îi spunem Păpuşa.

— A, Lena, haraşo, haraşo, rîse el şi răsturnă în poala copilei, care se înroşise de bucurie, cuprinsul dulce al pumnului său voinic.

Ţinînd cu o mînă florile, iar cu cealaltă poala în care străluceau în soare bucăţelele de zahăr, fetiţa rămase o clipă pe gînduri, încurcată.

Dar numai o clipă, căci cu un gest simplu întinse florile noului său prieten.

Vădit mişcat, ostaşul luă buchetul şi, aplecîndu-se, îi sărută părul auriu.

Cînd s-a urcat din nou pe motocicletă, chipul îi strălucea de o bucurie şi dragoste cu neputinţă de a

fi descrise. Rosti în limba lui, cu siguranţa omului care ştie că va fi înţeles :

— Ia Volodea. Ia vaşi drug, daragoi moi. Nikakda ne zabudit Volodiu !

Motocicleta se urni încet. Omul de pe ea făcu cu mîna un gest de rămas bun şi rosti cu o voce pe care nici eu, nici copiii mei nu o vom uita niciodată.

— Dosfidania..

Din nou vocea lui Gheorghiţă repetă ca un ecou cuvîntul străin, dar pe care cu toţii l-am înţeles, şi i-am dorit din toată inima împlinirea — „dosfidania" !

Mi-am privit lung copiii. În ochii lor am găsit o lumină nemaiîntîlnită. Părea revărsarea unor zori care vesteau vreme frumoasă.

Brăila — Radu Negru ... octombrie 1944

Nu mai sîntem de loc singuri. Am început să ne facem noi prieteni, alături de care ne simţim parcă alţi oameni, mai siguri, mai puternici, cu o altă încredere în viaţă.

De cîtva timp, în faţa spitalului militar Z.I. 150 s-a instalat un post militar sovietic pentru dirijarea circulaţiei.

Ostaşii care fac serviciul aici sînt femei. Femei sovietice. Femei în uniformă, înarmate cu puşti automate.

Cantonamentul lor este instalat chiar lîngă atelierul meu, în casa fostului pretor, care a dispărut cu în-

treaga lui familie, cu o zi înainte de eliberarea oraşului de către muncitori.

Nu sînt multe la număr fetele sovietice care fac de pază la acest punct. Doar trei. Se schimbă între ele din opt în opt ore. Cînd sînt în post au figurile severe şi preocupate de misiunea lor. În aceste ceasuri nu se deosebesc nici prin atitudini, nici prin gesturi, şi nici prin expresia feţei sau felul de a vorbi, de oricare soldat aflat de santinelă într-un post de mare răspundere. Cînd sînt însă în afara serviciului, redevin fete obişnuite, vesele şi vorbăreţe ca toate fetele din lume.

Ne-am împrietenit din primele zile. Mai ales cu fetiţele mele, de parcă s-ar cunoaşte de cînd lumea.

Nadia Sivakova, Antonia Popova, Sadié Dervişova, aşa se numesc cele trei fete.

Sivakova e voinică, blondă, cu părul de culoarea grîului copt şi cu ochii albaştri, plini de uimire şi de bunătate. Are douăzeci şi şapte de ani. S-a născut într-un orăşel din Ucraina, unde pînă la izbucnirea războiului a fost învăţătoare.

Nina Popova pare o copilă încă. E măruntă, subţire şi brunetă, atît de brunetă, încît s-ar putea spune că şi-a petrecut toată viaţa bronzîndu-se la soare. Cînd rîde, lucru ce-l face aproape tot timpul, dinţii îi strălucesc ca mărgăritarele, iar ochii codaţi şi verzi ca două frunzuliţe de măghiran i se umplu de o lumină dulce şi blîndă. S-a născut şi a trăit pînă la război într-un sat din Crimeea. În satul ei se ocupa, ca şi Nadia, de copii, dar nu ca învăţătoare, ci ca soră medicală.

Tovarăşa lor, cea de a treia fată soldat, Sadié Dervişova, are trupul robust, pometii obrajilor uşor ieşiţi,

și ochii, la fel cu părul, negri ca păcura. Nu rîde cu toată figura și cu izbucniri de hohote ca tovarășele sale, totuși pe buzele ei, ca și în luminile ochilor puțin piezișii, flutură la fiece vorbă surîsuri calde.

Încă din clipa cînd am văzut-o pentru prima dată chipul acestei fete mi-a reamintit puternic de tătăroaicele din Medgidia și din celelalte tîrguri și sate dobrogene pe unde mi-am risipit anii tineri. Nici nu e de mirare. Sadié este tătară din Caucaz. Chiar și numele ei de familie mi-a amintit vag de ceva. Dervișova! Parcă seamănă cu un alt nume bine cunoscut mie... Acum însă taina numelui Dervișovei, care m-a frămîntat atît, s-a lămurit pe neașteptate și m-a făcut să cred o dată mai mult că cele mai emoționante și mai frumoase romane le scrie viața, folosind drept file inimile oamenilor simpli, cinstiți, drepți și viteji.

Aseară, ieșind din post, Sadié s-a îndreptat spre casa unde era încartiruită, împreună cu tovarășele sale. Văzînd lumină în atelierul meu, a intrat să mai schimbe cu mine cîteva cuvinte în limba ei maternă, care nu se deosebește prea mult de a tătarilor dobrogeni. După ce și-a rezemat arma automată într-un ungher și și-a scos mantaua, s-a așezat pe un scăunel și a rămas cu privirile ațintite asupra sobei, a cărei ușiță deschisă lăsa să se vadă clipirile aurii ale jarului care se acoperea pe nesimțite de o spuză ușoară.

Lîngă aceeași sobă, cu capul vîrît sub pînza neagră a pupitrului de retușat, căutam să îndulcesc cu vîrful creionului cutele adînci de pe fruntea unui tanchist.

De afară se auzea vuietul viscolului care gonea pe șoseaua pustie, spulberînd zăpada și făcînd arborii desfrunziți să se vaiete ca niște ființe vii și chinuite.

Deodată Sadié se ridică de la locul ei şi, trecînd la spatele meu, prinse a urmări atentă felul în care mînuiam vîrful ascuţit al creionului pe suprafaţa negativului.

— Maşalah! o auzii exclamînd. Mare răbdare ai, cardaşim.

Am tresărit. Nu fraza rostită în limba tătară m-a făcut să ridic capul şi să o privesc lung, ci numai cele două cuvinte atît de dragi, dar pe care nu le mai auzisem de atîţia ani: „Maşalah, cardaşim". O priveam pe Sadié, dar nu o vedeam, căci imagini şi cuvinte de mult uitate îmi năpădiseră în amintire.

Nu ştiu ce expresie căpătaseră chipul şi privirile mele. În orice caz, arătam în acel moment altfel decît de obicei, căci fata mă întrebă îngrijorată, punîndu-mi mîna ei mică şi rece pe frunte:

— Ce ai? Nu te simţi bine?

Mi-am revenit şi mi-am reluat lucrul.

Sadié s-a aşezat din nou pe scăunel. A scos din buzunarul de la piept al vestonului un carnet şi, în vreme ce căuta în el, m-a întrebat din nou:

— Dacă m-aş fotografia, ai putea să faci ca lîngă chipul meu să mai fie unul?

— Desigur, i-am răspuns şi am zîmbit la gîndul că asprimile războiului, uniforma şi arma automată n-au reuşit să schimbe inima acestei tinere femei într-o bucată de piatră.

Sadié nu-mi lăsă timp să mă gîndesc prea mult la acest lucru. Mi-a spus, întinzîndu-mi o fotografie:

— Iată, dacă poţi, fotografiază-mă împreună cu el.

Am luat cartonaşul şi l-am privit o clipă cu interesul profesionistului, dar numai o clipă, căci mai mult nu l-am putut privi. Ochii mi s-au împăienjenit

și inima a început să-mi bată cu putere. Am rostit bîlbîindu-mă :

— Ismail !... Ismail Ali Derviș, bunul, dragul meu cardașim !...

Sadié a sărit de pe scaun și, apropiindu-se de mine, m-a apucat cu amîndouă mîinile de umeri și m-a întrebat aproape strigînd :

— Cum, îl cunoști pe Ismail ? Pe soțul meu ?

— Dacă-l cunosc ? Cum să nu-l cunosc pe Ismail ? A fost pentru mine cel mai bun și mai cinstit dintre toți oamenii buni și cinstiți pe care i-am cunoscut în viața mea. Iar această fotografie i-am făcut-o chiar eu, la Medgidia. Sînt de atunci vreo cincisprezece ani.

În noaptea aceea, nici Sadié, nici eu nu ne-am dus la culcare. Pînă la ziuă ne-am povestit unul altuia tot ce știam despre Ismail, arcadașul meu drag din tinerețe și soțul vitezei tătăroaice din Caucaz, soldatul sovietic Sadié Dervișova, una din cele mai iscusite pușcașe lunetiste, după cum am aflat mai tîrziu de la Nadia și Antonina.

Mi-au spus acestea, în mare taină, că, pe patul armei Dervișova făcuse nu mai puțin de douăzeci și trei de crestături, care însemnau tot atîția fripți uciși de ea. Răzbunase moartea lui Ismail.

Ca să redau în întregime cele povestite într-o noapte întreagă de Sadié despre Ismail Ali Derviș, ar fi prea mult. Voi încerca totuși să scriu această istorie pe scurt.

Ismail Ali Derviș își făcuse stagiul militar într-un regiment de grăniceri, și după perioada de instrucție l-au trimis la un pichet de pază pe graniță, în răsărit. Într-o noapte de iarnă întunecoasă, pe un ger care tăia răsuflarea și încremenise unda fluviului, soldatul grănicer Ismail Ali Derviș făcea de santinelă.

Se afla la cel mai îndepărtat punct de pichet, încît pînă la el nu ajungea nici măcar cîntecul slab al vreunui cocoş, ori lătratul vreunui cîine.

Ca să nu înţepenească de frig, grănicerul se plimba de-a lungul apei îngheţate, făcînd paşi mari şi apăsaţi. În vreme ce călca astfel zăpada îngheţată, se gîndea necăjit la veştile primite de acasă. Tatăl fusese bătut la postul de jandarmi, pentru că îl auzise boierul vorbind tătărăşte, şi acum zăcea de aproape o lună de zile. Pe mama nu o primeau nicăieri la lucru, tot din cauză că era tătăroaică. Aici, pe dînsul îl trimiteau unde era mai greu din aceeaşi pricină. Ca să-i mai treacă supărarea şi urîtul, Ismail începu să fluiere încet refrenul unui cîntec tătar, în care era vorba de o fată cu ochi mari şi negri.

Făcea ceva ce nu era îngăduit de regulamentul militar! Ştia bine acest lucru, dar se credea cu totul singur şi neauzit de nimeni. Deodată îşi întrerupse fluieratul, se opri în loc şi-şi încordă auzul. De pe malul celălalt al rîului, cineva cînta acelaşi cîntec, îngînîndu-i parcă melodia fluierată de el. Da, vocea de peste apă, depărtată, joasă, dar limpede, repeta cîntecul şi rostea chiar cuvintele care îl alcătuiau. Le auzea clar, în cea mai curată limbă tătară:

„Aman, aman, cara cîzî!...[1]".

Ismail rămase nedumerit. Cine putea fi cel care repeta cu cuvinte cîntecul fluierat de el? Aşa cum ajunseseră pînă la urechile sale, cele cîteva cuvinte nu puteau fi rostite decît de un tătar. Dar de unde pînă unde un tătar dincolo, căruia, ca şi lui, să-i fi venit cheful de a cînta acelaşi cîntec şi la aceeaşi oră?

---

[1] „Doamne, doamne, ce fată cu ochi negri!" (Refrenul unui cîntec popular tătar.)

Cîntecul fusese repetat cu vorba. Deci dincolo de fîşia de apă împietrită de ger se afla un om în carne şi oase, un om care îl auzise fluierînd şi care, în semn de salut, îi răspundea cîntînd acelaşi cîntec. De bună seamă era tot tătar.

Cînd începu să se lumineze de ziuă, scrută cu privirea ţărmul opus. Cîmpia rusească se desprindea din ceţurile nopţii şi se întindea albă şi netedă, ca o uriaşă coală de hîrtie, pînă-n zare. Grănicerul sovietic, încotoşmănat în şuba lui uriaşă, patrula liniştit, făcînd paşi mari şi egali cu picioarele lui zdravene, încălţate în pîslari ce îi ajungeau pînă la genunchi.

„Aşa mai zic şi eu că îţi convine să stai atîta în ger şi viscol", se gîndea Ismail cu amărăciune şi tropăi din bocancii săi de toate zilele şi de toate anotimpurile, în care abia de-şi mai simţea picioarele îngheţate.

Se uită din nou spre celălalt mal, căutînd să deslueşească chipul soldatului sovietic. Nu izbuti. Depărtarea şi lumina albă de zăpadă estompa figura soldatului.

În noaptea următoare, Ismail într-adins fluieră melodia unui alt cîntec tătar. Nu trecu mult, şi de dincolo se auziră, îndulcite de depărtare, cuvintele cîntecului :

„Oglan, oglan !... [1]"

A treia noapte, cei doi soldaţi s-au întîlnit pe gheaţă, la jumătatea apei, şi de atunci, în fiecare noapte s-au întîlnit, pînă a început a se desprimăvăra şi s-a topit gheaţa care le înlesnise apropierea.

Noul prieten al lui Ismail Ali Derviş se numea Zachir, şi într-adevăr era tătar. Tătar din Caucaz. De la el a aflat Ismail despre ţara oamenilor care trăiau ca oamenii, unde nu se făcea deosebire că eşti

[1] „Flăcău voinic" (în lb. tătară).

tătar sau rus, sau alt neam, ţara despre care îmi povestise şi mie, în zilele petrecute împreună la Medgidia. Atîtea lucruri minunate i-a povestit Zachir lui Ismail despre această ţară şi despre oamenii minunaţi, care trăiau între imensele ei hotare, încît, dacă grija şi dragostea care îl legau de bătrînii săi părinţi ce-l aşteptau la Medgidia nu l-ar fi oprit, ar fi trecut de atunci şi pentru totdeauna hotarul în patria lui Zachir.

Ismail n-a uitat însă nici un cuvînt din tot ce îi povestise Zachir. Tot timpul numai la asta se gîndea, şi-şi pusese în minte să facă orice să poată trece graniţa la ruşi. După moartea părinţilor săi, s-a folosit de faptul că fusese concentrat şi trimis la aceeaşi companie de grăniceri de pe frontieră. Într-o noapte tot atît de întunecată şi de rece ca şi acea în care Zachir îi îngînase cîntecul, a trecut rîul şi s-a dus să-şi caute prietenul, primejduindu-şi viaţa.

Nu i-a fost lesne, dar Ismail s-a pregătit îndelung, şi tot a izbutit.

Memorase bine adresa lui Zachir, şi pînă la urmă l-a găsit. L-a găsit şi a rămas cu el pentru totdeauna.

Prietenia lor înmugurită în noaptea aceea, cînd se întîlniseră la mijlocul apei, a înflorit în Caucaz şi n-a întîrziat să se schimbe în rudenie, căci Zachir avea o soră minunată, pe Sadié, fata-soldat de la care, după cum am spus, am aflat povestea vieţii dragului meu Ismail Ali Derviş.

Dar nu numai povestea vieţii trăită de Ismail în Caucaz mi-a spus-o Sadié, ci şi pe aceea a morţii lui.

Cînd a izbucnit războiul, el lucra într-un sovhoz, împreună cu Zachir şi alţi membri ai noii sale familii. De acolo a plecat pe front. Cîtva timp Sadié a primit regulat veşti de la el. Apoi n-a mai primit nimic, luni

și luni. Într-o zi însă poștașul i-a adus fetei o scrisoare. Nu era de la Ismail, ci de la Zachir, fratele ei, care îi scria dintr-un spital din Moscova :

„Surioară, soțul tău a căzut ca un viteaz, apărînd pămîntul sovietic. Cînd rănile mi se vor vindeca, voi trece poate pe acasă cîteva zile. Atunci îți voi povesti cu de-amănuntul moartea eroică a lui Ismail".

Sadié nu l-a plîns pe Ismail și nici n-a așteptat ca fratele ei Zachir să treacă pe acasă, spre a-i povesti amănunțit împrejurarea în care i-a murit soțul. A plecat voluntară pe front. A fost de două ori rănită. Nici n-a vrut să audă cînd i s-a propus să rămînă în spatele frontului, pentru a îndeplini o slujbă mai ușoară și mai ferită de primejdii.

Serviciul pe care îl face acum, la răscrucea de drumuri, ea îl socotește un fel de concediu medical, în urma ultimei răni abia vindecată. În curînd va cere să fie trimisă din nou pe front.

Brăila — Radu Negru ... decembrie 1944

Acum am mult de lucru. Ostașii sovietici care trec spre front fac deseori popas în localitate. Mulți dintre ei, cei mai tineri mai ales, se fotografiază. Îmi plătesc fotografiile și îmi lasă plicuri cu adresele lor de acasă sau de la unități. În aceste plicuri pun fotografiile, și o dată pe săptămînă le predau comandamentului sovietic din oraș, care le trimite în patria lor.

Cazărmile noastre iar forfotesc de ostași, din nou trec zilnic eșaloane militare, dar chipurile au altă în-

fățișare, sînt pline de încredere, de hotărîre. Soldații au acum pentru ce să lupte, și dorul izbînzii împotriva hitleriștilor îi însuflețește. Ne simțim cu toții altfel, parcă ni s-a luat o povară de pe inimă.

Eu mi-am strămutat atelierul. De data aceasta într-un local foarte potrivit, unde am aranjat o vitrină în care am expus multe fotografii ale noilor mei clienți.

Am început să învăț rusește. Copiii mei au început și ei să învețe, ba chiar mi-au luat-o înainte. Laura și Păpușa mai ales ciripesc de mai mare dragul. Le-au învățat cele trei fete sovietice. Mai ales Sadié. Au învățat de la ele fetițele și cîteva cîntece ruseți. Stau și le ascult cum cîntă împreună „Katiușa", „Mama ia leocie liubliu", ori „Kapitan, Kapitan".

La prietenia pe care le-o arată fetele sovietice, copiii răspund cu o dragoste plină de recunoștință, cum numai ei se pricep să o facă.

Din casa mea sărăcia a început să bată în retragere, dar viața crîncenă de pînă acum a lăsat urme adînci nu numai în sufletele, dar și în trupurile noastre.

Soția mea este atît de bolnavă, încît abia se mai poate mișca. Laura tușește continuu și respiră greu. În piept are o hîrîială care seamănă cu mașinăria stricată a unui ceasornic. Valeria, Gheorghiță și Păpușa, deși încă palizi, par să se bucure de o sănătate mai bună.

O durere ascuțită mă chinuie din ce în ce mai des sub frunte, deasupra ochiului stîng. Această suferință, însoțită întotdeauna de tulburări ale vederii, îmi dă mult de gîndit. Durează uneori cinci-șase minute, alteori două-trei ceasuri, și este însoțită de curcubeie strălucitoare în jurul oricărei surse de lumină. După ce durerile trec, dispar și curcubeiele. Vederea redevine

clară, dar multă vreme încă văd plimbîndu-se în faţa mea, pe obiectele de culori deschise, puncte negre, asemenea unor muşte minuscule şi sîcîitoare. Mă tem că voi orbi din nou. Nu împărtăşesc nimănui această taină. Nici măcar soţiei nu-i spun nimic. Am consultat totuşi un medic. Mi-a recomandat un tratament cu vitamine şi nici un efort vizual vreme de cel puţin şase luni.

Această din urmă recomandare a medicului îmi este cu neputinţă s-o respect. Ar însemna să nu mai lucrez tocmai acum cînd cu munca mea pot să ţin familia în condiţii mai omeneşti.

Brăila — Radu Negru ... martie 1945

Laura nu mai creşte. Pînă şi Păpuşa a întrecut-o în greutate şi înălţime. Tuşeşte tot mai des şi mai sec Laura.

Încă din luna septembrie a anului trecut, într-o aripă a regimentului de infanterie a luat fiinţă un spital militar sovietic. În acest spital au fost aduşi o parte din ostaşii răniţi în cursul luptelor care au avut loc între armatele sovietice şi cele hitleriste din Moldova.

Acum frontul este foarte departe. Luptele se dau crîncene în Ungaria, Cehoslovacia şi Germania.

În spitalul sovietic de care am pomenit sînt însă mulţi răniţi care nu s-au vindecat încă. Mi-am făcut

printre ei prieteni. Mai în fiecare după-amiază mă duc cu aparatul să le fac tot felul de fotografii, pe care mi le plăteşte conducerea spitalului.

De multe ori iau la spital pe cîte unul dintre copiii mei. Gheorghiţă mai ales ţine să mă însoţească de fiecare dată.

Toţi răniţii şi întregul personal al spitalului militar sovietic l-au îndrăgit pe Gheorghiţă. Toţi îi spun Grişa şi îl iubesc.

Băiatul meu pare acum altul. Este mai vesel, mai vioi şi mai îndrăzneţ. Poartă cu mîndrie pe cap căciuliţa cubană cu fundul roşu, dăruită de motociclistul Volodea.

Printre răniţii sovietici, întîlnesc oameni care fac parte din diferitele popoare care alcătuiesc mare ţară a socialismului — ruşi, ucraineni, gruzini, uzbeci, tătari şi alţii. Au figuri deosebite şi vorbesc fiecare în alt grai, dar numai la chip şi la vorbă se deosebesc unii de alţii. În rest, toţi sînt la fel de omenoşi şi de viteji, de veseli şi de optimişti. Toţi aşteaptă cu nerăbdare pacea pentru care şi-au vărsat sîngele şi pentru care tovarăşii lor luptă încă cu înflăcărare. Mă simt atît de bine între ei, nu-mi mai vine să mă dezlipesc de lîngă patul lor !

Medicul-şef al spitalului este un bărbat voinic, gata totdeauna să spună o vorbă bună răniţilor pe care-i îngrijeşte neobosit. Într-o zi i-am vorbit despre Laura şi boala ei. Nici n-a aşteptat să-l rog să vină s-o vadă. A venit chiar în ziua aceea la patul Laurei şi a cercetat-o cu mare atenţie.

A doua zi mi-a trimis pentru Laura o mulţime de medicamente. Le-a adus o tînără fată care vorbeşte destul de bine romîneşte şi pe care o cunosc de la spital, unde am văzut-o de multe ori în uniforma albă

a surorilor, trecînd de la un pat la altul şi veghind însănătoşirea răniţilor.

Se numeşte Şura şi pare ea însăşi un copil. A cîştigat repede dragostea Laurei şi a celorlalţi copii ai mei.

Acum vine în fiecare zi dimineaţa şi rămîne printre ai mei uneori cîte două-trei ceasuri. De fiecare dată îi face Laurei cîte o injecţie şi îi dă medicamente.

Apoi se joacă cu fetiţele, rîde, cîntă şi povesteşte, de parcă ar fi de cînd lumea de-ai casei.

Tusea Laurei parcă cedează din zi în zi şi şuieratul respiraţiei s-a mai domolit. Îmbunătăţirea sănătăţii Laurei ne-a umplut tuturor sufletele de bucurie şi de recunoştinţă pentru medicul-şef al spitalului, pentru soră, pentru aceşti oameni sovietici, care poartă în dreptul inimilor steluţe roşii, ce strălucesc în lumină ca nişte semne de încredere şi speranţă în viitor, în viitorul copiilor mai ales.

Brăila ... iulie 1948

Mai mult de trei ani sînt de cînd nu mi-am mai aşternut însemnările pe hîrtie.

În viaţa multor oameni se petrec uneori întîmplări năprasnice, care îi buimăcesc de durere şi îi împing în braţele deznădejdii. Dacă cel lovit astfel găseşte în el tăria de a rezista, atunci vine o zi în care nu regretă că a izbutit să fie mai puternic decît toate nenorocirile pe care le-a înfruntat şi le-a învins.

Încercări mari am avut de îndurat, de cînd nu mi-am mai trecut gîndurile pe hîrtie. Ele au lăsat în sufletul meu urme de neşters, care au venit să se alăture celor de dinainte, şi sigur că vor urma şi altele cărora va trebui să le fac faţă cu toată tăria omului care iubeşte viaţa şi nu se lasă rupt de ea de bună voie.

După o luptă crîncenă cu boala, împotriva căreia medicamentele n-au mai avut putere, Laura a murit.

Ca să-ţi vezi murind copiii, unul după altul, sub propriii tăi ochi, nu este o suferinţă care se îndură uşor, şi nu se poate uita. Durerea ţi se înfige în inimă ca o lamă otrăvită şi rămîne acolo vie şi chinuitoare toată viaţa. Acum, cînd îl aud pe Gheorghiţă cu cîtă siguranţă şi mîndrie vorbeşte de viitoarea lui meserie de electrician şi de uzinele în care va lucra, cînd Valeria îmi scrie din Sibiu despre munca ei de ţesătoare

în fabrica unde acum nu mai sînt patroni, cînd aflu că Păpușa învață bine la școală și e printre fruntașe, nu-mi vine să cred că tot ei sînt aceia cărora le drămuiam, nu foarte de mult, bucata de mămăligă. Și cu atît mai mult se răscolesc în mine dureri ce nu se uită niciodată, gîndindu-mă că Laura și Speranța nu s-au putut bucura de viața pe care o duc azi toți ceilalți copii. Laura și Speranța au plătit cu viața lor tribut acelor vremi năprasnice, învinse pentru totdeauna.

Sînt mîndru de copiii mei... Și știu că dacă pot fi mîndru și fericit o datorez acelora care au alungat pe fasciști și pe îmbuibații din pricina cărora s-au sfîrșit de foame atîția copii. O datorez acelora care ocrotesc, ca pe o floare rară, copilăria.

Fericirea mea ar fi totală, dacă eu și soția mea n-am purta în trupurile noastre urmele dureroase ale acelui blestemat trecut. Soția mea, cu trupul ruinat de o boală care nu iartă, își așteaptă sfîrșitul într-un spital din București. Eu simt că voi orbi din nou și pentru totdeauna. Poate că voi mai vedea cîteva luni sau un an, dar de orbit voi orbi. De ce, de ce să mi se întîmple asta tocmai acum?

În ultimii ani, musculițele negre care îmi apar în față după durerile tot mai dese ale ochilor au devenit mai numeroase și mai sîcîitoare. Uneori se unesc între ele și alcătuiesc o pată neagră, care pe zi ce trece se face tot mai mare și durează tot mai mult. Atunci trebuie să stau lungit și cu ochii închiși multă vreme, pînă ce pata se destramă. De cîte ori după aceste accese de orbire îmi revine vederea, privesc oamenii, arborii, florile, casele, cerul, cu aviditatea unui înviat din morți, care nu se mai satură de frumusețea culorilor și luminilor.

Dar bucuria aceasta, atît de mare, este repede întunecată de gîndul că într-o zi ea nu se va mai repeta.

Nu spun nimănui ce mă așteaptă. Încerc să înlătur deznădejdea care îmi dă tîrcoale.

Cînd iubești viața și vrei să o păstrezi cu tot dinadinsul, pentru a-i cunoaște bucuriile pe care le poți afla la tot pasul, dîrzenia și puterea de rezistență în fața oricăror lovituri devin mai tari decît oțelul.

Sibiu ... mai 1950

De cînd mă aflu la Sibiu, îmi petrec aproape toate diminețile în parcul Dumbrava. Am venit să petrec cîtva timp la Valeria, care s-a căsătorit. Stau ore întregi pe cîte o bancă, ascult foșnetul castanilor și ciripitul păsărilor și urmăresc cu privirea copiii care zburdă pe alei, fugărind mingile săltărețe și cercurile colorate.

Cînd văd cîte un băiat sau cîte o fetiță cu cravate roșii la gît, îi chem lîngă mine și stăm de vorbă. Nu mă mai satur privindu-le chipurile sănătoase, ochii luminoși, trupurile bine împlinite. Cînd ne despărțim, mă uit după ei pînă îi pierd din vedere, și atunci, peste imaginile lor, în minte îmi apar chipurile Speranței și ale Laurei care nu au ajuns să pună la gît cravata roșie de pionier și să zburde sătule și voioase pe aleile parcurilor.

Nu pot uita trecutul care mi le-a răpit cu cruzime și din pricina căruia îmi voi pierde pentru totdeauna vederea.

Din cauza bolii mele de ochi nu mai pot lucra nici ca fotograf.

Mă frămînt într-una să găsesc o soluție, să pot avea și eu o menire printre ceilalți oameni care muncesc, atunci cînd nu voi mai vedea.

Sibiu ... august 1950

De cîteva zile n-am mai putut ieși din casă. Mi s-a rupt cîrja, și deocamdată nu am alta. Chiar dacă aș avea altă cîrjă, cred că în urma celor ce mi s-au întîmplat ultima dată în parcul Dumbrava, nu aș mai cuteza să mă mai hazardez singur pe străzi.

Ultima dată cînd m-am dus în parc a fost duminica trecută.

Dimineața era frumoasă. Dinspre Păltiniș o boare de vînt abia simțită mișca frunzele castanilor, făcîndu-le să șușotească între ele ca niște copii ce își șoptesc la ureche cine știe ce taină. Aleile parcului, chenăruite de iarbă înrourată, se întindeau singure și tăcute ca niște pînze întinse la înnălbit, în toate direcțiile.

Păsările se strigau zgomotoase între ele, dîndu-și parcă bună dimineața și întrebîndu-se de sănătate.

Mă credeam cu totul singur în parc, dar nu era așa. Pe o bancă încadrată din trei părți de boschete verzi am zărit încă de departe cîteva siluete mici.

Cînd m-am apropiat, am văzut că erau trei fetițe. Trei pioniere.

Două din ele erau cu totul absorbite de o partidă de șah. A treia citea o carte.

M-am apropiat de banca fetelor, le-am dat bună dimineața și m-am așezat. Mi-au răspuns cuviincios la salut. Trei perechi de ochi limpezi m-au învăluit cîteva clipe cu priviri calde și prietenoase, îndemnîndu-mă să intru în vorbă. Dar fetițele își reluară preocupările lor, părînd că m-au uitat.

Am aruncat o privire fugară micii cititoare, apoi asupra șahistelor. Studiau jocul cu multă luare-aminte și mutau piesele cu mișcări sigure, după toate regulile. Se vedea că stăpîneau deopotrivă cît se poate de bine tehnica și arta acestui sport al minții.

Îngîndurat, mi-am rezemat coatele de genunchi și fruntea în palme, și deodată, fără voia mea, m-am revăzut copil, învățînd carte pe apucate de la Dinu, cînd era acasă. Mi-am revăzut copiii mergînd la școală aproape flămînzi, vara întotdeauna cu picioarele goale, și numai iarna încălțați cu tîrlici cusuți în casă. O revedeam pe Valeria mică, jucîndu-se cu păpușa de cîrpă și cu „gigele" din cioburi de vase sparte, culese de pe maidane. Pe Laura, cu ochii măriți de suferință, rugîndu-mă doar o singură dată în viața ei, cînd mai avea de trăit preț de două zile, să-i dăruiesc o păpușă, și îl auzeam pe Gheorghiță întrebîndu-mă cu glasul tremurător, cînd nu i s-au dat ghetuțele făgăduite: „De ce m-a păcălit domnul învățător, tăticule ?"

Trecutul îmi trimitea imaginile lui, ca să-mi întunece bucuriile acelei dimineți.

— Regele s-a dus ! exclamă una din șahiste. Șahmat !

Rîsete argintii se înalţă spre coroanele castanilor. Ecoul îl repetă, purtîndu-l cîteva clipe prin adîncimile de umbră şi verdeaţă ale parcului.

M-am ridicat încet de lîngă cele trei pioniere şi am pornit spre o altă bancă, pe care stăteam de obicei. Reamintirea trecutului îmi mohorîse sufletul. Mă durea capul şi nu mai doream decît să ajung la banca mea, să mă întind pe ea şi să încerc să adorm, pentru a uita totul.

Pînă la bancă trebuia să trec peste o mică punte, fără parapet. Îndreptîndu-mă într-acolo, am simţit revenindu-mi durerea premergătoare acceselor de orbire care mă cuprind din ce în ce mai des.

Teama mi-a fost întemeiată. Cînd am ajuns la mijlocul punţii, totul în jurul meu părea cuprins de flăcări mari, roşii, albastre, verzi, albe, negre, portocalii şi violete, care se zvîrcoleau şi se învolburau, alcătuind un fel de perdea de focuri de toate culorile care atîrnau de bolta cerului şi se întindeau din zare în zare, între mine şi restul lumii.

M-am oprit în loc şi am închis ochii cu speranţa că îmi voi reveni. Zadarnică speranţă. Zidul de flăcări deveni şi mai apropiat, şi mai de nepătruns. Am încleştat dinţii. Cu ochii închişi, am încercat să merg mai departe. Am făcut un pas, şi încă unul. Cînd am vrut să-l fac pe al treilea, am simţit cum lemnul cîrjii alunecă în gol, printre scîndurile rare ale podeţului. Instinctiv m-am aplecat înainte, cu toată greutatea trupului, căutînd să reţin cîrja. Am auzit-o trosnind sec, şi m-am prăbuşit cu faţa în jos. O durere grea mi-a săgetat fruntea şi mi s-a părut că podeţul se balansează cu mine. Flăcările din ochi s-au stins brusc şi n-am mai simţit nimic...

O senzație de răcoare plăcută m-a făcut să deschid ochii. Deasupra mea cerul își întindea bolta albastră, fără pic de nori. Am întors capul spre dreapta. Doi ochi căprui mă priveau cu îngrijorare bătînd des din pleoape. „Fata care citea", mi-am amintit eu și mi-am întors privirea în cealaltă parte. Șahista, pe care o văzusem cîștigînd partida, împăturea cu grijă o batistă udă.

Emoția îmi ardea pleoapele. Nu voiam să mă arăt slab, dar fără să vreau am oftat adînc.

Mica șahistă se grăbi să-mi așeze din nou compresa pe frunte și mă întrebă :

— Vă doare tare ?

— Nu, nu mă doare, i-am răspuns încercînd să zîmbesc.

— Spuneți dumneavoastră așa, mă contrazise cealaltă, dar noi știm că vă doare. Aveți în frunte un cucui cît un măr !...

M-am ridicat în capul oaselor și mi-am căutat din ochi cîrja. Am văzut-o frîntă în două la picioarele mele. Abia atunci mi-am amintit în întregime tot ce mi se întîmplase. M-a cuprins o mare neliniște.

Cîrja ruptă în două nu mai era bună de nimic, și fără ea nu mă puteam urni din loc, spre a mă înapoia acasă. Ce avea să se întîmple cu mine ?

— Vă vom conduce pînă acasă, îmi spuseră pionierele.

— Cred că nu veți putea. Acum cîrja, după cum vedeți, e ruptă, și fără ea nu sînt în stare să fac un pas. Totuși, vă mulțumesc din suflet pentru...

— Vine Ilona ! îmi reteză vorba șahista, sărind în picioare.

Pe aleea dinspre oraș venea în trapul întins al cailor o trăsură. Pe perna trăsurii sta o fetiță cu cravată roșie

și cu un aer grav, care îi făcea mutrișoara și mai drăguță. Am recunoscut-o. Era cea de a treia pionieră, a cărei lipsă nu o observasem.

Micile mele salvatoare, împreună cu vizitiul m-au ajutat să mă urc în trăsură și m-au însoțit pînă acasă.

Abia cînd m-am văzut în camera mea s-au hotărît să se despartă de mine.

Constanța ... iunie 1952

N-am mai scris în jurnalul meu de aproape doi ani, de la întîmplarea cu cele trei pioniere întîlnite în parcul Dumbrava. Din ziua aceea, accesele de orbire s-au repetat din ce în ce mai des, durînd uneori cîte o zi întreagă.

Punctele negre care mi se plimbau prin fața ochilor au crescut treptat în număr și mărime. Într-o zi, ele s-au unit, au format o pată cît toată suprafața ochiului, și de atunci lumea, cu tot ce are ea luminat de soare, s-a cufundat pentru mine într-o beznă de nepătruns.

Am consultat un mare număr de medici. Diagnosticul lor a fost unanim : glaucom inoperabil, avînd la origină traumatismul suferit în copilărie de pe urma exploziei.

Nu aveam să mai văd niciodată, niciodată. Ce era de făcut ?

Nu voiam însă să duc o existență de parazit, pe spinarea nimănui. Soția mea murise în spital, și pierderea ei n-o putea înlocui nimeni. Nu voiam să complic viața

nici unuia dintre copiii mei cu grija existenței mele viitoare. Nu voiam nici să-mi sfîrșesc zilele într-un cămin de neputincioși. Voi reuși să-mi dibui un drum care să-mi aducă mulțumirea, să nu trăiesc degeaba? Nu știam. Încă nu știam. Dar aveam să încerc din răsputeri să găsesc acest drum.

Timp de un an am rămas la Valeria, la Sibiu, și am simțit în preajmă binefăcătoarea influență a celor trei pioniere. Ele au revărsat asupra mea o nouă încredere în viață. Dacă școala nouă nu le-ar fi sădit însă în suflete sentimentele adevărate ale omeniei, Marta, Ilona și Ana, ori de cîtă bunătate ar fi fost însufletite, nu ar fi știut cum să mă încurajeze, povestindu-mi ori citindu-mi despre oameni care, ca și mine, au fost puși în situații groaznice, din care au ieșit totuși învingători și chiar fericiți.

După ce m-am liniștit, m-am întors la Constanța.

Deși trecuse atîta timp de cînd părăsisem orașul, cînd am auzit vuietul mării și glasul profund al sirenei m-am simțit fericit.

Aveam să stau lîngă mama, care s-a mutat și ea la Constanța, după moartea tatii, tot în căsuța noastră de la Anadalchioi, de unde au plecat foștii locatari.

Aici, lîngă ea, aveam să aflu poate răspuns frămîntărilor mele de a găsi o posibilitate să muncesc. Îndemnurile pline de grijă și de dragoste ale pionierelor din Sibiu îmi dădeau nădejdi noi.

Multe nopți și multe zile mi-au trebuit însă să judec singur, în fel și chip, dacă voi fi în stare să izbutesc. În cele din urmă m-am hotărît să-ncerc să scriu.

Eu nu am făcut nici o școală, dar eram sigur că-mi vor fi de mare folos lecturile din copilărie, și mai ales cunoașterea vieții de care m-am izbit din plin.

Cum voi putea să mă descurc în fața colii de hîrtie eu, care nu văd, era o altă problemă grea, pe care am trebuit s-o rezolv.

După multe căutări am descoperit o metodă simplă și foarte bună. Am răsucit pe creion fila caietului, am scos creionul și-am turtit tubul format de hîrtia răsucită. Am scris pe latura formată din tubul turtit. Ajungînd la capătul rîndului, am întors cealaltă latură, și așa mai departe, pînă s-a umplut întreaga filă cu scrisul meu, alcătuit numai din majuscule.

Dar dacă nu va putea nimeni să descifreze? Întrebarea asta mă chinuia într-una.

În clipa în care mi-am dat seama că pot scrie și că scrisul meu poate fi citit cu ușurință, am fost atît de fericit, încît am uitat de întunericul care mă împresoară. Neliniștea mea s-a spulberat curînd.

Scrisesem o poezie și pipăiam îndelung filele, întrebîndu-mă cine avea să le descifreze și să le scrie pe curat. Mă gîndeam că dacă nu voi găsi pe cineva care să facă acest lucru, truda mea va fi fără rost și speranțele mele atît de frumoase se vor risipi și vor dispare ca fumul în vînt.

Pe cînd mă lăsam furat de aceste gînduri negre, am auzit mai întîi niște pași ușori și mărunți, apoi o voce de copil limpede și melodioasă rostind:

— Bună ziua!

— Bună ziua, i-am răspuns, căutînd să dau vocii mele o intonație cît mai plăcută și mai prietenoasă.

Apoi am întrebat:

— Cine ești mata și pe cine cauți?

— Eu sînt Zișan și o caut pe tușa Caterina. M-a trimis mama să o rog să ne împrumute mașina de tocat carne.

— Mătușa Caterina nu-i acasă, i-am răspuns micului musafir. Dacă vrei, ia loc și așteapt-o. Cred că nu are să întîrzie.

Zișan nu mi-a răspuns dacă acceptă sau nu invitația, dar nici nu a plecat. Auzind scîrțîitul unui scaun, am înțeles că s-a hotărît să aștepte pe mătușa Caterina.

— În ce clasă ești, Zișan ? am întrebat pentru a lega firul vorbei.

— A cincea, sună răspunsul.

— Ești și pionier, desigur ?

Zișan mi-a răspuns rîzînd :

— Nu, nu sînt pionier.

— Se poate ? Acum toți școlarii buni sînt pionieri. Tu de ce nu ești, Zișan ?

— Păi sînt și eu, rîse iar Zișan.

— Ei, asta-i bună !... Cînd ești, cînd nu ești pionier. Tu glumești, iar eu îți vorbesc serios, am făcut eu pe supăratul.

— Nu vă supărați. Nu v-am mințit de loc cînd v-am spus că nu sînt pionier. Eu sînt însă pioniera. Dumneavoastră nu vedeți că am cravată roșie la gît ?

— Dar mi-ai spus că te cheamă Zișan ?

— Dacă așa mă cheamă.

— Te cheamă Zișan, și ești fetiță ?

— Sigur, nu vedeți că am și codițe ?

— Mda, așa este... N-am băgat de seamă, m-am scuzat încurcat.

Copila nu observase încă orbirea mea, și n-avea nici un rost să-i spun pe nepregătite acest lucru. S-ar fi putut să-i stîrnesc compătimirea, și nu voiam.

Am schimbat vorba.

— Mi se pare că ești armeancă, i-am spus, aproape sigur că era armeancă.

— Nu ați ghicit. Sînt tătăroaică, mi-a răspuns, și din nou rîsul ei argintiu umplu odaia.

Am auzit-o pe Zișan ridicîndu-se de pe scaun și apropiindu-se de masa pe care se găsea manuscrisul celor două poezii.

Cîtva timp filele bloc notesului foșniră ușor în mîinile ei, apoi o întrebare timidă îi scăpă de pe buze :

— Știți să scrieți chinezește ?

— Nu, nu știu să scriu chinezește, i-am răspuns, și vocea îmi tremura de supărare, dar nu pe fată eram supărat, ci pe mine.

Dacă Zișan, elevă în clasa a cincea, confunda scrisul meu cu al chinezilor, însemna că nu reușisem nimic cu inovația de la care așteptam atît de mult.

— Dar în ce limbă ați scris în carnețelul ăsta ? stărui pioniera.

— În romînește, Zișan, în romînește, i-am răspuns, stăpînindu-mi cu greutate mîhnirea.

— În romînește ? !

— Da, în romînește. Am scris cu litere mari, de tipar. Tu nu vezi ? Ia privește-le mai de aproape și cu multă atenție. Poate că totuși le vei putea citi.

Urmară cîteva minute de tăcere, care mi se părură de ordinul anilor-lumină. Inima îmi bătea în piept mult mai repede decît îi era obiceiul. Așteptam să o aud din nou vorbind pe Zișan, cu aceleași sentimente de teamă și de speranță totodată, cu care un acuzat așteaptă hotărîrea judecătorilor.

În sfîrșit, de pe buzele fetei picură un sunet care mi se păru cea mai melodioasă notă muzicală din lume :

— F...

Urmă o pauză, apoi o altă literă :

— I...

Altă pauză mai scurtă, după care auzii :

— U...

Apoi aproape fără întrerupere :

— L...U...I...M...E...U... Am citi bine ? mă întrebă fetița.

— Foarte bine, i-am răspuns, abia stăpînindu-mi emoția. Vrei să-mi copiezi pe curat poezia asta ?

— Cum, e o poezie ? mă întrebă Zișan.

— Da, este o poezie, ai să vezi după ce o vei copia. Vrei ?

— Vreau.

Zișan se așternu pe lucru. După o jumătate de ceas o auzii tușind ușor, în semn că mi-a îndeplinit rugămintea.

— Să vă citesc poezia copiată ?

— Desigur, Zișan, abia aștept.

Am ascultat cu sufletul la gură întreaga poezie, pînă la ultimul vers. Odaia parcă se umpluse de soare, deși afară coborîse întunericul și crivățul făcea să geamă ramurile desfrunzite ale pomilor.

Zișan deschisese larg porțile viitorului meu, și lumina care a năvălit prin ele mi-a umplut sufletul de fericire.

Curînd, căsuța de la Anadalchioi, în care mi-am petrecut primii ani ai copilăriei, a devenit pentru mine un adevărat palat din basme. Acest palat este plin de lumină și de veselie, de căldura soarelui și a dragostei de viață care mi-a reîntinerit inima.

Zișan le-a povestit colegilor și colegelor sale despre mine cu atîta căldură, încît întreaga ei clasă mai întîi, și apoi toată școala, au ținut să mă cunoască.

Școala este foarte aproape, și mulți dintre copii mă vizitează și în timpul recreațiilor. Nici n-am visat vreo-

dată că o să am atît de mulţi secretari voluntari, şi mai ales să văd din nou lumea cu atîţia ochi. Da, văd din nou lumea. O văd cu ochii Zişanei şi ai Doiniţei, cu ai Mioarei şi ai lui Costel, cu cei ai Rodicăi şi ai lui Valentin, cu ai atîtor şi atîtor băieţi şi fetiţe care se străduiesc să mă facă să revăd cum arată cerul şi florile, clădirile şi oamenii, marea mea dragă şi cîmpia dobrogeană, care începe de la marginea Anadolchioiului şi se întinde pînă la brîul de argint al Dunării.

Ce frumoasă este lumea văzută prin ochii copiilor ! Ce dulce este lumina care ajunge la mine, filtrată prin ochii lor !

Bucuria sinceră care le-a umplut sufletul cînd şi-au dat seama că mă pot ajuta, i-a făcut să-mi dăruiască multe ceasuri şi zile libere.

Aduşi de copiii lor, au început să vină seara pe la mine şi părinţii pionierilor. Cei mai mulţi dintre ei lucrează în fabricile din Constanţa şi în port. Prin ei am cunoscut şi alţi tovarăşi de-ai lor care se interesează de munca şi de viaţa mea. Sînt mulţi tineri, elevi de la şcolile medii şi muncitori.

Cînd mă văd înconjurat de atîţia oameni, şi mai ales de atîţia copii, cînd mă aud rîzînd, glumind şi cîteodată chiar cîntînd împreună cu pionierii, îmi retrăiesc copilăria, pe care de fapt n-am avut-o.

Şi cîtă bucurie mă încearcă, ştiind că pot să-mi continui însemnările şi să scriu...

Redactor responsabil: DELIA DAMIRESCU
Tehnoredactor: CONSTANȚA VULCĂNESCU

Dat la cules 01.10.1963. Bun de tipar 12.12.1965. Apărut 1963. Comanda nr. 5759. Tiraj 15 140. Hîrtie semivelină de 80 g/m². 540×840/16. Coli editoriale 10,06. Coli de tipar 14,75 A.T. 10676. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—93

Tiparul executat sub comanda nr. 2033 la Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918" București, B-dul Ilie Pintilie 58—60.

Lei 5,25

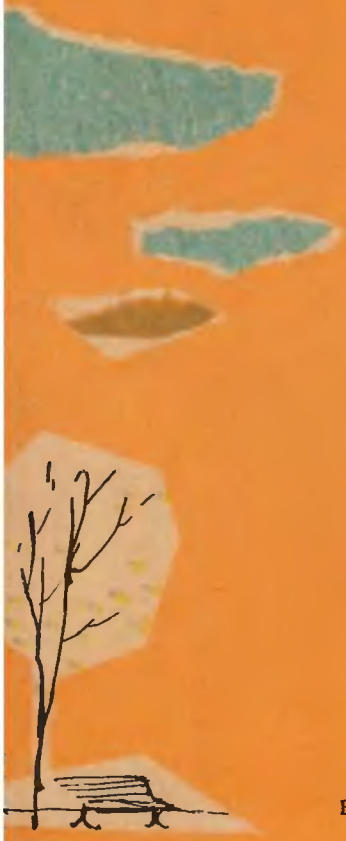

EDITURA TINERETULUI